

naše planine

1-2

1982

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

Glavni i odgovorni urednik revije: prof. dr. Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 300 dinara (za inozemstvo 20 USA dolara). Cijena pojedinog broja 50 dinara (za inozemstvo 5 USA dolara). Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 30102-678-5535). Na uputnici treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu kulturu i fizičku kulturu (br. 5449 od 26. XII 1972).

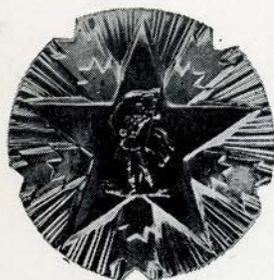
Godina 74 (34)	Broj 1—2 Siječanj-Veljača	1982
Volumen 74 (34)	No 1—2 Januar-Február	1982

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

SADRŽAJ

Planinarski savez Hrvatske u 1981. godini	3
Planinarski savez Hrvatske: NE alkoholu i duhanu!	5
Branko Šeparović: Alpamayo	6
Edin Durmo: Matterhorn, pro et contra	10
Mukrim Šišić: »Bosanski smjer« zimi	11
Jozo Vrkić: Izlet na među Alpa i Dinarida	14
Dr. Ivo Veronek: Suhi plaz — Škrlatica	12
Petar Lučić-Roki: Doživljaj Oštrca	17
Prof. Krunoslav Milas: Ošanička gradina	19
Dr. Kuno Vidrić: Planinarski susreti sa životinjama	20
Smilja Petričević: Kazivanje s planine	22
Ante Margetić: Ljepota biokovskih stijena	26
Ante Rukavina: Svitanja nad Libinjem	29
Dunja Božić: Za klečke vještice	35
Vlado Božić: 25 godina rada Komisije za spelologiju PSH	36
Tonći Rađa: Ponovo u Jami pod Kamenim vratima	38
Speleologija	40
Prvenstveni usponi	41
Alpinistika	43
Vezni putevi i transverzale	45
Publicistika	45
Vijesti	47

Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zvijezdom

Na naslovnoj stranici

Mali Grossglockner

naše planine

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODIŠTE LXXIV (XXXIV)

OD 1898. »HRVATSKI PLANINAR«, OD 1949. »NAŠE PLANINE«

UREDNIK

Dr ŽELJKO POLJAK

ZAGREB 1982.

Planinarski savez Hrvatske u 1981. godini

DRUŠTVA. U 1981. g. bilo je u PSH uključeno 106 planinarskih društava. Osnovana su četiri nova i to: »Kamenar« u Šibeniku, »Grabovica« u Kardeljevu, »Dr Mladen Stojanović« u Zagrebu i »Pazinka« u Pazinu. Nažalost, neka društva u toku godine nisu bila aktivna, pa čak nisu podigla ni članske markice. To su: »Nik« Zagreb, »Priatelj prirode« Zagreb, »Badanj« Medak, »Vršak« Brod Moravice, »Rainac« Krasno, »Medvedgrad« Zagreb i »Korčula« iz Korčule.

ČLANSTVO. Prema broju članskih markica, prodanih društvima u 1981. godini, lani je bilo u SR Hrvatskoj 31 542 člana, što znači 2016 više nego 1980, a 3174 više nego 1979. god. Od toga je 17 621 odrasli član, 7421 omladinac i 6560 podmlatka.

KONFERENCIJA PSH. Održana je jedna sjednica na kojoj su razmatrani izvještaji o radu Predsjedništva i komisija PSH, te financijski izvještaj za 1980. g. Usvojene su izmjene i dopune pravilnika komisija za alpinizam i za speleologiju, te pravilnik o održavanju alpinističkih škola. Na temelju odredbi Statuta PSH izabran je za predsjednika PSH dr Željko Poljak, a dugogodišnjem predsjedniku Božidaru Škerlu izražena je zahvalnost na uspješnom dosadašnjem vođenju Saveza.

PREDSJEDNIŠTVO PSH održalo je sedam sjednica na kojima su razmatrana sva aktualna pitanja vezana uz rad naše organizacije. Osim na sjednicama, članovi Predsjedništva aktivno su sudjelovali u radu komisija PSH, regionalnih odbora, organa PSJ, te na akcijama društava. U tom radu aktivnu pomoć su im pružali i članovi Odbora društvene kontrole PSH. Među ostalim akcijama, organiziran je tradicionalni planinarsko-skijaški pohod »Memorijal 26 smrznutih partizana« sa 150 sudionika, te sudjelovanje na tematskoj konferenciji PSJ o školovanju kadrova. U organima PSJ djeluju: Božidar Škerl kao predsjednik PSJ, Vladimir Božić kao predsjednik Komisije za speleologiju PSJ, Dražen Zupanc kao predsjednik Komisije za GSS, te predsjednici pojedinih komisija PSH kao članovi komisija PSJ. Vrlo dobra je bila suradnja s drugim društvima i sportskim organizacijama, posebno s RSIZ-om za fizičku kulturu i SFKH, te pojedinim republičkim planinarskim savezima. Održani su i tradicionalni susreti s PS Slovenije na Pohorju i s PS BiH na Kalniku.

PROPAGANDNA I IZDAVAČKA DJELATNOST. Iz godine u godinu časopis »Naše planine« izlazi uz već standardnu problematiku. Broj pretplatnika i suradnika se ne povećava, ali se zato povećavaju troškovi izdavanja. Zahvaljujući financijskoj pomoći RSIZ-a za

fizičku kulturu i odvajanju postotka od članskih markica pokriveni su troškovi izdavanja. Prema dogovoru s PS BiH od 1982. godine PS BiH prestaje biti suizdavač časopisa, jer nije u mogućnosti sudjelovati financijski u daljnjem izdavanju časopisa. Dogovoreno je, da PSH preuzima slanje časopisa pretplatnicima iz SR BiH. Početkom godine izašao je iz tiska planinarsko-turistički vodič »Planine Hrvatske« (drugo izdanje) autora Ž. Poljaka. Vodič je tiskan u 5000 primjeraka, a do konca godine rasprodano je 2100 komada. Bilten »Vijesti PSH« izašao je u svega tri broja, zbog nedostatka priloga. Planinarska rubrika u »Vjesniku« izlazi neredovito zbog nedostatka prostora. Tiskano je 20 000 članskih legitimacija, te novi dnevnici za republičku transverzalu »Po planinama SRH« i VPP. Nastavljeno je izdavanje značaka iz serije »Velebit«. Za knjižnicu PSH i dalje se nabavlja nova domaća i strana literatura. Poslovnica PSH prodaje svu planinarsku literaturu koja se izdaje na području SRH.

KOMISIJA ZA ZAŠTITU PRIRODE surađivala je s većinom planinarskih društava u SRH radi aktiviranja pojedinih društava na zaštitu, kao i potrebe daljnje edukacije članstva. U tu svrhu održana su predavanja o zaštiti prirode u pojedinim društvima i planinarskim školama. Izrađeni su planovi za održavanje seminara u pojedinim regijama, te date sugestije za daljnji rad, odnosno školovanje kadrova. Komisija je usko surađivala sa stručnim organizacijama i forumima koji se bave zaštitom prirode u SRH. Predstavnik PSH izabran je za predsjednika Savjeta najvišeg stručnog organa u Republici — Republičkog zavoda za zaštitu prirode, te je na taj način planinarskoj organizaciji izraženo puno povjerenje i odano priznanje za dugogodišnji rad na zaštiti prirode. Rad u stručnom organu Sabora — Republičkom Savjetu za zaštitu prirode, u kome je također predstavnik PSH, bio je izraz težnji planinarske organizacije za daljnjom uskom suradnjom sa svim organima na zaštiti prirode kao i mogućnošću odlučivanja u svim bitnim pitanjima i problemima koji se tretiraju u SRH. Nastavljena je suradnja s drugim savezima u Republikama na planu zaštite prirode, a osobito sa PZ Slovenije i PS BiH, te je dogovoreno o budućim akcijama. Održavanj su i zajednički sastanci Komisija za zaštitu prirode PSH i PS BiH radi sinhronizacije rada na zaštiti. Rad u Koordinacijskoj komisiji za zaštitu prirode PSJ bio je permanentan i vrlo aktivan. Suradivalo se u izradi nekih normativnih akata, vršile pripreme za izdavanje publikacija o zaštiti prirode i sl. PSH je sudjelovao s pet predstavnika na savjetovanju o

zaštiti prirode na nivou PSJ na Krvavcu, gdje je tretirana cjelokupna problematika zaštite u Jugoslaviji. Na savjetovanju je podnesen izvještaj o radu Komisije za zaštitu prirode PSH. U toku godine zacrtane su i osnovne linije savjetovanja o zaštiti prirode u 1982. g. na nivou Jugoslavije, koje bi trebali zajednički održati PSH i PS BiH, te su u tom smislu započele pripreme.

KOMISIJA ZA DODJELU PRIZNANJA primila je u protekloj godini od planinarskih društava 19 pismenih prijedloga s 212 poslana upitnika za svoje članove, u kojima su se tražila priznanja PSH i PSJ. Predsjedništvo PSH riješilo je na prijedlog komisije 208 prijedloga i to: 3 »Plakete PSH« (dvije društvima povodom obljetnice osnutka, te jedna za služnog člana), 57 zlatnih znakova PSH, 60 srebrnih znakova PSH i 73 brončana znaka PSH. Planinarskom savezu Jugoslavije upućeno je 10 prijedloga za zlatni znak PSJ i pet prijedloga za srebrni znak PSJ. Na prijedlog PZ Slovenije i Međudruštvenog odbora Ljubljane, dodijeljena su priznanja zaslužnim članovima iz SR Slovenije, s tim, da je i odgovarajući broj naših članova dobilo priznanje Planinske zveze Slovenije.

GOSPODARSKA KOMISIJA PSH obavila je i ove godine obiman posao na objektima kojima upravlja PSH, te na markiranju i čišćenju staza na Velebitu. Tako su obavljani slijedeći radovi: u domu na Zavižanu postavljena su nova ulazna vrata, obojeni svi prozori i gumena brtvila, a obavljani su i svi pripremni radovi za uvođenje struje u dom u idućoj godini. U Rossijevoj kolibi popravljena su zaštitna željezna vrata, a skloništa na Alanu i Pejakuši snabdjevena su određenim inventarom. U domu na Štirovcu obavljani su najosnovniji radovi, te dopremljen nedostajući inventar. U domu na Risnjaku postavljena je elektroinstalacija za rasvjetu, nabavljen je i otpremljen na dom agregat za struju, te štednjak. Također su dogovoreni potrebni radovi. Najveće poslove članovi komisije obavili su na Premužičevoj stazi, koja je bila mjestimično tako zaraštena, da se nije moglo njome prolaziti. Iskrčeno je raslinje u dužini od 15 km na području oko Mliništa, te odvojka prema skloništu na Pejakuši. Osim toga, izvršen je i niz popravaka markacije. Članovi komisije boravili su na terenu ukupno 26 radnih dana.

KOMISIJA ZA ALPINIZAM održala je četiri sastanka uže i dva sastanka šire komisije na kojima su sudjelovali predstavnici iz svih odsjeka, te zajednički sastanak s Komisijom za GSS radi povećanja sigurnosti u penjanju. U SRH djeluje ukupno šest alpinističkih odsjeka i jedan pododsjek, a tri pododsječka djeluju povremeno. Alpinistička aktivnost u protekloj godini bila je vrlo dobra i po kvalitetnim akcijama i po individualnom djelovanju. Ispenjanje je oko 2200 čovjek — smjera, a trenutno je aktivno oko 90 alpinista i pripravnika. Od značajnijih akcija u kojima je sudjelovala Komisija treba spomenuti:

— republički pohod na Kavkaz u okviru razmjene s alpinistima SSSR u kojem je sudjelovalo 10 naših alpinista. U toku boravka u Centralnom Kavkazu ispenjano je 38 čovjek-smjerova, te postavljena spomen-ploča alpinistima koji su poginuli 1974. g.

— organizaciju boravka sovjetskih alpinista u našoj republici;

— organizaciju ledenjačkog tečaja na Groslockneru, koji nije uspio, iako su se okupili svi instruktori i polaznici, jer je bilo izuzetno loše vrijeme;

— boravak dvojice alpinista na Pamiru gdje su izvršili uspon na Pik Komunizma;

— odlazak dvojice alpinista u okviru Susreta planinara balkanskih zemalja na Kreti (Grčka) gdje su ispenjali prvenstveni smjer visine 600 m i težine IV⁰.

KOMISIJA ZA VODIČE koordinira rad stanica vodiča Zagreb, Rijeka, Split i Zadar. Njihova osnovna djelatnost je vođenje masovnih izleta planinara, školske omladine, studenata i građana, te školovanje i usavršavanje kadrova putem vježbi. Komisija je pripremila novi pravilnik o vodičkoj djelatnosti, organizirala, u zajednici sa stanicom Zadar, Zbor vodiča i pripravnika PSH, te organizirala ljetnu republičku školu u Velikoj, koju je uspješno završio 21 polaznik stekavši tako naslov »vodič-pripravnik«. Nažalost, ostao je nedovršen materijal za uvođenje novog naslova »vodič društvenih izleta«.

KOMISIJA ZA SPELEOLOGIJU koordinira rad 13 speleoloških odsjeka u SRH. Iz raznovrsne djelatnosti treba izdvojiti:

— organizaciju republičkog speleološkog logora na Biokovu u kojem je sudjelovalo 35 osoba,

— organizaciju priprema za ekspediciju u Francusku u toku kojih su posjećena najdublje jame u SRH,

— organizaciju dežurstva subotom i nedjeljom u špilji Veternici na Medvednici,

— organizaciju sastanka Koordinacijske komisije za speleologiju PSJ na Oštrecu,

— organizaciju proslave 25. obljetnice Komisije,

— organizaciju Savjetovanja o savladavanju vodenih prepreka u speleološkim objektima, na Sljemenu,

— održavanje ispita za naslov »speleolog« koji je steklo sedam kandidata,

— održavanje predavanja u planinarskim i vodičkim školama iz područja speleologije,

— sudjelovanje dvojice speleologa na međunarodnom kongresu u SAD i

— rad na speleološkoj literaturi (tumač zapisnika speleoloških istraživanja, vodič po uređenim špiljama u SRH i speleološki priručnik).

KOMISIJA ZA ORIJENTACIJU nastavila je i ove godine aktivnost na propagandi i organizaciji orijentacijskih natjecanja. Iz aktivnosti treba posebno izdvojiti:

— izradu kalendara natjecanja za područje SRH,

— organizaciju Republičkog orijentacijskog natjecanja,

— organizaciju sastanka Komisije za propagandu međunarodnog orijentacijskog Saveza (IOF) u Zagrebu, te dva natjecanja tim povodom,

— organizaciju međunarodnog orijentacijskog natjecanja povodom boravka grupe od 40 švedskih orijentacista u Zagrebu,

— organizaciju boravka trojice švedskih orijentacista koji su održali niz predavanja i praktičnih vježbi za naše članove i

— rad na izradi natjecateljskih karata.

KOMISIJA ZA MARKACIJE I TRANSVERZALE vodi brigu o republičkoj transverzali »Po planinama SRH« i o »Velebitskom planinarskom putu«. Do konca 1981. dodijeljeno je 310 spomen-znakova »Po planinama SRH« (od toga u 1981. g. 49), te 1099 spomen-znakova VPP (u 1981. g. 167)

KOMISIJA ZA STATUT I NORMATIVNA AKTA sudjelovala je u pripremi svih normativnih akata PSH.

KOMISIJA ZA POVIJEST PLANINARSTVA nastavlja s radom na prikupljanju planinarske dokumentacije za planinarski muzej.

KOMISIJA ZA MEĐUNARODNE VEZE je samostalno ili suradnji s komisijama PSH održavala međunarodne kontakte.

Sastavio **NIKOLA ALEKSIĆ**

Planinarski savez Hrvatske: NE alkoholu i duhanu!

Kakav urnebes pijandura, kakvo muvasto, bezglavo oblijetanje gustog, neprozirnog dima, kakvo bjesnilo jezika i nogu, kakvo muktaško lokanje... sve se kuca, sve loče, sve urla živio! U toj pobjesnjeloj pjeni vina, gdje su u piskavoj rici bjesomučnika cvilili ženski glasovi kao meketanje bijesnih koza, zgadila mi se ta glupa mesnica.

Miroslav Krleža

(Pijana noć 14. 10. 1918)

Predsjedništvo Planinarskog saveza Hrvatske je na svojoj redovnoj sjednici 7. prosinca 1981. godine u prvoj točki dnevnog reda raspravljalo o nekim negativnim pojavama u planinarskoj organizaciji, u prvom redu o neumjerenoj potrošnji alkohola. Predsjednik dr. Željko Poljak rekao je u uvodnom izlaganju da se u posljednje vrijeme problem alkoholizma počeo pojavljivati u planinarskim objektima i na planinarskim priredbama i akcijama. O tome je pisao u časopisu »Naše planine« (broj 11—12, 1980. i 7—8, 1981) i dao neke prijedloge za sprečavanje takvih pojava.

U vrlo obilnoj diskusiji, u kojoj je sudjelovao velik broj članova Predsjedništva, konstatirano je da takvih pojava ima i da su učestale, ali da ne treba s tim poistovjetiti cijelu planinarsku organizaciju. Naglašen je interes domara planinarskih domova da prodaju što više alkoholnih pića radi veće dobiti,

kao i to da u planinarske domove ne dolaze samo planinari, već i drugi raznovrsni posjetioči, koje se onda svrstava pod planinare.

Zaključeno je da se uputi okružnica svim planinarskim društvima s molbom da odgovorno djeluju na svoje članove, posebno prilikom izvođenja raznih društvenih akcija, izleta, sletova itd. i da se tom prilikom smanji odnosno ne konzumira alkohol. Također je zaključeno da se zamole društva koja upravljaju planinarskim domovima, da upozore svoje domare barem na poštivanje zakonskih odredbi o zabrani točenja alkoholnih pića pripitim i maloljetnim osobama, te odredbi o kućnom redu. Uz upozorenje domarima o točenju alkoholnih pića, treba dati i upozorenje o zabrani pušenja u planinarskim domovima. (Iz zapisnika sjednice Predsjedništva Planinarskog saveza Hrvatske 7. 12. 1981.)

Alpamayo

BRANKO ŠEPAROVIĆ
ZAGREB

Gledano iz daljine slika je bila slijedeća: u bespuću ledenjaka tri točkice, nepravilno razmaknute, teturaju silazeći. Iz blizine je izgledalo ovako: Jerko hoda tražeći stari trag, za njim Rade, na dužini užeta, oba umorna, a držeći se Radi za rame teturam ja. Rade je krvav po licu; prilikom silaska odlomio se velik kamen i razbio mu arkadu, jedino mjesto koje je bilo slobodno između kaccige i naočala. Ja silazim ne gledajući, imam snježno sljepilo... Slika je smještena podno Alpamaya; Peru; Južna Amerika.

Ustvari, sve je počelo mnogo ranije.

Snijeg koji pokriva šesttisućnjake i sedamtisućnjake Južne Amerike magično nas je privlačio. Brda posuta šećerom u prahu, za razliku od tvrdog evropskog leđa ili dubokog snijega. Prema knjigama i slikama, Alpamayo je najljepši.

Dogovarati se o odlasku nije nikome problem, međutim ključno mjesto uspjeha ekspedicije, ulazak u avion, stvarno je teško prebroditi. Smatram da je baš taj sitni korak, sa stepenica u avion prekretnica — prestaju pripreme i počinje ekspedicija. Većina ekspedicija, ako propadnu, propadnu prije aviona, no za sada nema nade da se bilo što promijeni na bolje. Ako sudionici svladaju sve probleme čije rješenje uvjetuje ulazak u avion, toliko će se psihički i fizički ojačati i zbližiti, da nakon izlaska svi predstojeći zadaci izgledaju lako rješivi.

Ključni smo korak napravili 1. lipnja 1981: ušli smo u Zagrebu u avion, uspjeli se, sišli, opet se uspjeli i sišli i tako gore-dolje sve do Perua. Vozeći se autobusom cestama do visine skoro 5000 metara, iznajmljenim autom, tjerajući opremu na mazgama, na kraju noseći sve na vlastitim leđima i vraćajući se nekoliko puta po stvari, došli smo pod Alpamayo, u bazu na 4500 metara. Osjećali smo se dobro; do baze smo se aklimatizirali da nam boravak na toj visini nije bio problem. Boško se razbolio neposredno prije dolaska u bazu i vratio se na more.

Sad nas je bilo pet. Mario je pozlijedio koljeno i prije liječeno, ali je, pomažući se ski-jaškim štapovima došao u bazu. Edo je bio prilično iscrpljen nošenjem tereta. Jerko, Rade i ja smo odlučili da probamo uspon na vrh sjevernim grebenom. Mario i Edo će, kad se mi vratimo, istim ili nekim drugim usponom, još će odlučiti.

Ustajemo, ne prerano, ali još po noći. Stvari su nam spremljene. Dogovor je da se vratimo najkasnije četvrti dan od odlaska.

Mala ekspedicija članova PDS »Velebit« u sastavu Jerko Kirigin (voda), Radovan Dragančić, Edin Alikalifić, Mario Bago, Boško Mrđen i Branko Šeparović je od 1. 6. do 26. 7. 1981. boravila u Južnoj Americi. Sudionici su se uspješno popeli na vrh Alpamayo (5998 m) sjevernim grebenom.

Užeta, karabineri, klinovi, dereze, cepini, kladiva, kacige, vreće za spavanje, prostirke, šator, hrana, kuhalo, benzin, posude, odjeća, foto-oprema, zavoji i lijekovi, sve je u naprtnjačama i na nama. Hodamo uz brdo, prema ledenjaku. Hoćemo brzo, ali unatoč aklimatiziranju ne možemo. Zrak je ipak rijedak. Nekoliko sati hoda i evo nas na ledenjaku. Visina 5000 metara. Danas još moramo preko ledenjaka i preko tristometarske stijene na sedlo.

Ledenjak je veći nego što smo mislili. Penjemo se tražeći prolaz između pukotina. Sve je strmije i teže. Velika ledena barijera se ispriječila između nas i stijene. Penjemo se na nju i nakon mukotrpnog penjanja shvatimo da smo pogriješili, ne može se proći, što sad? Spustiti se uzetom, stati i odmoriti se, pa sutra nastaviti? Ne, vraćamo se odmah dio puta, te krećemo lijevo, traverzirajući i penjući se prema stijeni. Hodamo sve sporije i stanke su nam sve veće.

U sumrak smo ispod stijene velike kao Klek. Stavljam baterijsku svjetiljku na kacigu. Znamo da će nas uskoro uhvatiti noć. Počinjemo s usponom. Teže je nego što je izgledalo odozdo. Nailazimo na neka stara fiksna užeta, ne znamo jesu li dobra ili nisu. Naprtnjače nas bacaju i vuku, ali bez njih se ne može. Noć je. Sjedamo na kamen i odmaramo se. Sad se više ne moramo žuriti, dan je ionako izmakao.

»Da ovdje napravimo bivak?«

»Ne, ako ovdje spavamo, nećemo se moći odmoriti, gubimo, dakle, cijeli dan.«

Idemo dalje. Jerko je vodio do sada; sad ja prelazim na čelo. Ne vidimo koliko još ima do sedla, a niti koliko smo prošli. Dolazim na nekakav kameni otok u ledenom žlijebu. Moramo metnuti dereze na noge, dalje je led. Sva trojica smo na otoku. Nije lako pričvrstiti dereze po noći, umoran i iscrpljen. Iznad otoka nije pravi led, neka mješavina snijega i leda. Penjemo se dalje. Dugi snježni žlijeb postaje sve blaži.

»Vidim mjesec, mora da smo blizu sedla.«

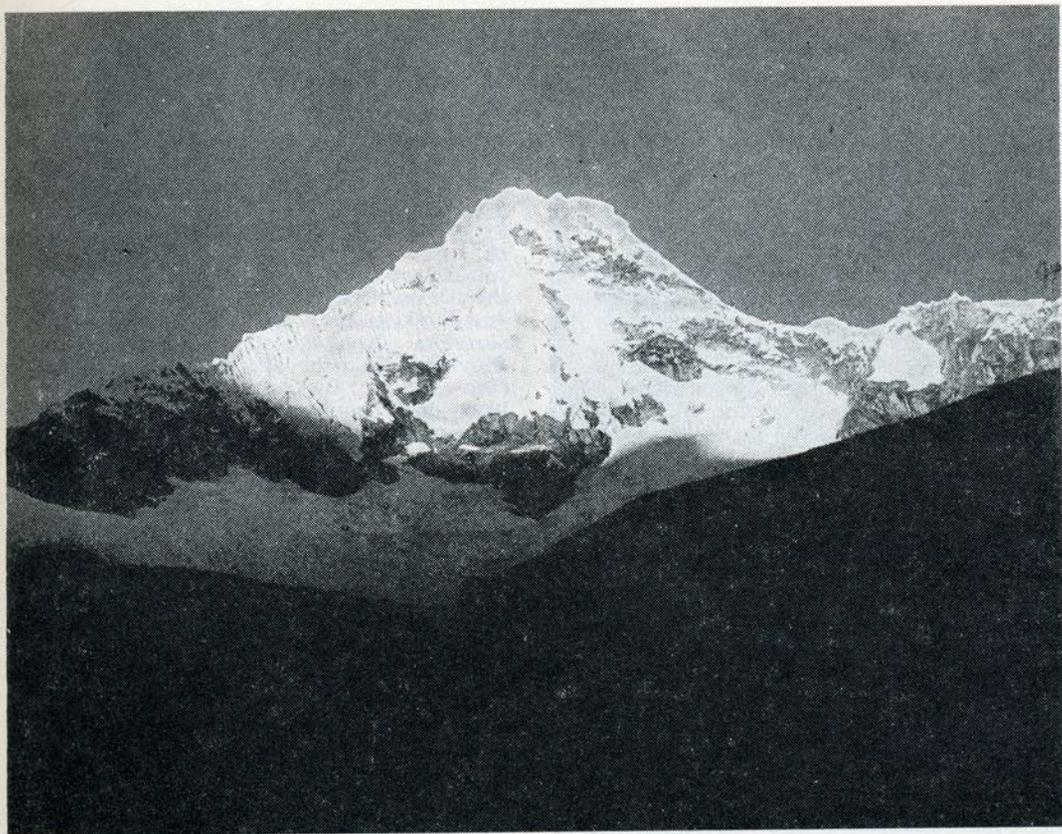
I stvarno, žlijeb prestaje i otvara se sedlo. Uže me zateže, penjemo se paralelno sva trojica, samo ja idem brže, jer sam na lakšem terenu.

»Na sedlu smo, hej!«

Sjedam na naprtnjaču, zabijam cepin za osiguranje i snažno vučem uže. Vrijeme brzo prolazi i postaje mi hladno, sav se tremem.

»Idemo odmah postaviti šator, već je deset sati.«

Nogama i cepinima ravnamo snijeg, petlja-mo se oko postavljanja šatora i, na kraju, šator je podignut. Opremu ostavljamo vani. Šator je za dvije osobe, a nas smo trojica. Tijesno je. Kuhamo kakao.

Alpamayo

Foto: B. Šeparović

»Umoran sam, hoćemo li moći zaspati?«
»Ne znam, ovdje je visina 5500!«
»Ne očekujem puno od noćnog odmora, a i tako je već prošla ponoć.«

— . —

»Rade, skuhaj kakao! Uskoro će svanuti.«
»Požuri, moramo na uspon prije zore.«
»Dobro, dobro!«
Krećemo, počelo se razdanjivati. Gasim svjetiljku na kacigi. Penjemo se strmim žlijebom do grebena. Ne izgleda teško, ali je prilično eksponirano. Stvarno, pojedine dijelove grebena moramo prolaziti jašući. Jedna noga nam je s jedne, a druga s druge strane. Cijeli greben je nagnut, to je u stvari streha nabita od vjetra, kroz rupu što je ostavlja cepin vidi se druga dolina.

»Pazi da se to sve ne sruši, radije se penji niže i prijedi ispod grebena.«

Sva trojica se penjemo paralelno, tu i tamo nalazimo duge aluminijske klinove u snijegu. Ovom grebenu nikad kraja. Penjemo se već četiri sata. Dolazi magla i vidik se zatvara.

»Vrh bi morao biti blizu, prošlo je podne.«
»Hej, sad smo ispod žlijeba s vertikalnim stranicama. Moramo se popeti van. Još jedan takav žlijeb i na vrhu smo.«

»Pazi da ne padneš, snijeg ne drži dobro.«
Dereze i cipele upadaju do polovice u snijeg. Bilo bi nam draže da je čvršće. Cepinu treba zabijati ručku, a ne rog. Zastajemo, odmaramo se, nastavljamo. Nikad kraja usponu u magli.

»Na vrhu sam!«
Slikamo se, čestitamo jedan drugom i brzo se spremamo za silaz. Idemo istim putem dolje. Pada noć. Uključujem svjetiljku. Krajnje smo koncentrirani i pažljivi, strah nas je da se ne poskliznemo.

Dolazimo do šatora. Kuhamo, odnosno topimo vodu. Nemamo dovoljno benzina. Nismo gladni, iako već dugo nismo jeli. Liježemo. Bole me oči. Osjećam kao da mi je pijesak u očima. Znam da imam snježno slijepilo. Mučim se cijelu noć. Ujutro ništa ne vidim. Oči me bole i ne mogu ih otvoriti.

»Moramo dalje, mi ćemo ti pomoći.«
Stojim bespomoćno. Stavljaju mi dereze na noge. Krećemo. Ne vidim ništa. Silazim po užetu i još me osiguravaju. Vrijeme je dobro. Osljepio sam zato jer nisam jučer upotrijebio naočale protiv sunca.

Stalno silazimo. Neposredno prije dolaska na ledenjak ruši se kamen i razbija Radi arkadu. Sav je u krvi.

Posjet slovačkim Tatrama

Dr LJUBICA SVOBODA

ZAGREB

Iskricali smo se pred šesnaesterokatnim hotelom »Kijev« u Bratislavi, glavnom gradu Slovačke. Koncertna dvorana, kazalište, sveučilište, hoteli, lijepe uređene obale Dunava, brojni putnički i teretni brodovi na rijeci uljepšavaju grad, koji se diže prema brežuljcima. Gradom dominira stari grad sa četiri kule, nekad kraljev dvor, danas muzej. Malo niže je stara crkva sa zlatnom krunom na vrhu zvonika. Od početka šesnaestoga do sredine devetnaestog stoljeća u toj su se crkvi krunili ugarsko-hrvatski kraljevi. Na kamenom zidu u crkvi uklesana su imena svih ovdje okrunjenih vladara. U starom gradu zasedao je nekada ugarsko-hrvatski sabor, tada se grad zvao Požun. Kroz stoljeća bio je nama Hrvatima nemio taj grad jer se ovdje često krojila naša teška sudbina.

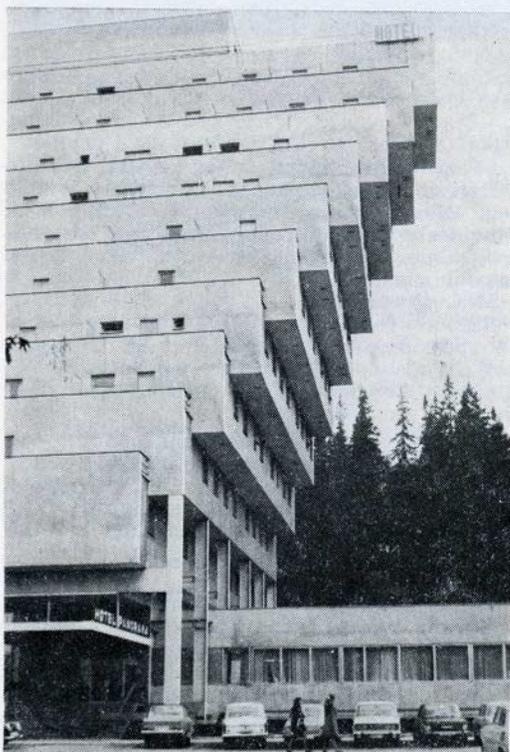
Danas je Bratislava slovački grad kao što je i sva okolica odavna slovačka. Slovaci su vrlo simpatični, mirni, prijazni i susretljivi; svijetle su kose i plavih očiju. Slovački smo jezik vrlo lako razumjeli. U blizini Bratislave postoji i nekoliko hrvatskih sela. Nakon prvog

svjetskog rata, u vrijeme mirovnih pregovora, kad su se određivale granice novostvorenih država, postojao je i plan da Jugoslavija graniči sa Čehoslovačkom, jer u austrijsko-mađarskom graničnom prostoru prevladava slovačko i hrvatsko stanovništvo. Koridor od Slovačke preko hrvatskih naselja u Gradišću (Burgenlandu) u Austriji i Mađarskoj pružao bi se do Slovenije u Jugoslaviji. Taj je plan propao, Gradišće je dijelom pripalo Austriji, a dijelom Mađarskoj.

Iz Bratislave smo krenuli autobusom prema sjeveroistoku. U nizini i po niskom humlju žutilo se u beskonačnost zrelo žito na suncu. Žito pokriva sva polja do ruba šuma, od zidova seoskih kuća do obala potoka. Uz ceste su drvoredi trešanja ili višanja, povremeno vidimo kolhozne zgrade, ali seoskih vrtova, pašnjaka i stoke ne vidi se nigdje, nema kokošinjaca, staja ni svinjaca uz seoske kuće. Seoski stanovnici nisu poljoprivrednici — što rade i čime se bave nije razumljivo.

Stižemo u Trnavu, zovu je i slovački Rim, uz staru gotsku crkvu iz 13. stoljeća vide se još brojni crkveni tornjevi; prolazimo Nitru i Bansku Bisticu. Na cestama srećemo vrlo malo automobila. Nestala su žitna polja i pojavljuju se nepregledna krumpirišta, zatim prolazimo šumama Niskih Tatra, koje se dižu do 2000 m. Na prevoju Brezno (1230 m) izlazimo iz autobusa i uživamo u pravom gorskom kraju; nedaleko je planinski hotel. Dalje uz cestu povisoko leži selo Vyhodna, okićeno velikim »majbaumom«. Tu je i stadion na kojem se održavaju folklorne priredbe. Na vjetrov vijore zastave i šarene vrpce, vide se vašarski šatori i provizorne klupe, no narod se već razišao — poslije podne je. U daljini se jasno otkrivaju visoke nazubljene planine, čini mi se da su iznenada izronile iz nizine, djeluju nestvarno, kao nekakve kulisе. To su Visoke Tatre. Na njima se mjestimice bijeli snijeg, a ispod vrhova provlače se bijeli oblaci. Predvečer stižemo u Poprad (670 m), polaznu točku za Visoke Tatre. Uz prastare hotele iz austro-ugarske epohe dižu se i novi moderni, zuje automobili, vlak i crveno-bijela električna željeznica (tramway) za Tatre, vidi se da je to ishodište za planine, iako gradić ne djeluje kao turistički centar.

Sljedeće jutro vozimo se našim autobusom kroz krasne planinske crnogorične šume do ljetovališta u srcu Visokih Tatra: u Smokovec, Tatransku Lomnicu (oko 850 m) i na Štrbsko pleso. Brojni lijepi hoteli, odmarališta, parkovi sa cvijećem, restoracije, kavane, čamci na jezeru, skijaška skakaonica, uspinjača i sve uobičajene turističke atrakcije pružaju se u dužinu od nekih 12 i više kilometara. Štrbsko pleso (jezero) u visini od 1050 m zavilo se u

Hotel »Panorama« na Štrpskom plesu (1050 m)

oblake, koji su zamaglili njegove obale i površinu. Turista je mnogo; domaći planinari i omladina hodaju u dugim kolonama kroz tu vrevu, šutljivo i nekako neveselo. Sjetim se naših izletnika koji se veseli, bučni i razgovorljivi pri polasku u planine. Iz Tatranske Lomnice vozi žičara u tri faze na Lomnički štít (2632 m) — najviši vrh u Tatrama je Gerlahov vrh, visok 2660 m. Pošli smo prema žičari da se dovezemo na vrh. Tu je velika gužva, brojni putnici vrlo strpljivo čekaju da se mogu ukrcati. Ova je žičara atrakcija ne samo za Slovake i Čehe već i za većinu susjednih državljana koji nemaju žičare ni blizih visokih planina. Dobili smo ulaznice za žičaru s polaskom tek poslije podne, tako je naša skupina imala nekoliko sati slobodnog vremena da razgleda velik dio tog planinsko-turističkog centra. Pri ukrcavanju opet se dugo čekalo, u predvorju žičare bila je gužva. Uz domaće ljude čuju se i vide brojni stranci, osobito Nijemci iz DDR-a, kojima nije dozvoljeno putovanje na odmor u zapadnu Evropu. Bilo je i turista iz sibirskog dijela SSSR-a koje prepoznajemo po mongolskoj fizionomiji. Napokon ulazimo u veliku kabinu koja nas je brzo dovezla do prve stanice, zatim prelazimo u drugu kabinu, koja nas je digla na 1800 m. Ovdje je teren već kamenit, drveća više nema, vidi se malo trave i klevkovine i jedno malo jezero — Skalnata pleso — u kamenoj pustoši. Pitam se zaočarana: izgledaju li tako i »Morske oči« u poljskim Tatrama, te toliko hvaljene gorske jezerske ljepote? One su također u našem putnom planu, ali sada još ni ne slutimo da ćemo biti zaočarani zbog nečeg drugog.

Neke naše planinarske suputnice odustaju od treće etape vožnje žičarom, koja se naglo okomito diže u visinu. Iz kabine vide se duboko dolje planinski predjeli s potocima, dolinama i zelenim travnjacima. Za čas ulazimo u guste oblake, koji se kovitlaju oko nas, sve je nekako mliječne boje, na čas vidimo plavo nebo i dolje duboki bezdan, jedino su kraj nas okomite tamne nazubljene stijene. Brzo smo stigli na vrh, na Lomnički štít. Izlazimo na strme betonske stepenice, pa u neki betonski hodnik; srce jako lupa a nekako mi se i zaljuljalo, naglo smo se digli nekih 1700 metara. Ulazimo u malu kavanu, tu se udara žig, a mogu se kupiti i razglednice. Odatle se izlazi na uzak greben Lomničkog štita (2632 m); vrh je betoniran i uređen kao mala terasa, duga oko 20 metara, opkoljena debelom i jakim žičanom ogradom. Silaziti se ne može, na sve strane prema dolje samo su okomite stijene. Malo podalje priljubljena uz stijene je betonska četverokatna zgrada astronomskog opservatorija. Na vrh smo stigli u 17 sati, dakle trebali smo za taj uspon žičarom, plus čekanje, devet sati. Čini mi se da bismo pješice i »plezanjem« stigli brže. Naša zagrebačka žičara na Medvednici u usporedbi s ovom, funkcionira savršeno.

Kad smo stupili na terasu zahvatio nas je vjetar, svježina i otvoren vidik. Razišla se uskovitlana masa bijelih oblaka, sunce je zasjalo i obasjalo brojne šiljaste vrhunce Tatra.

Lomnički štít (2632 m)

Bijeli oblaci dobili su ružičastu boju, neki su preko obližnjih vrhova puzali u dubinu, dok su drugi kao lagane prozračne pare nestajali u modrim visinama. Po vrhuncima bijelio se snijeg, a stijene ispod nas bile su tamne boje i pokrivene zelenom mahovinom. Dugo nismo mogli uživati u tim osobitim prirodnim krašotama, samo pol sata, moralo se silaziti jer su pristizale nove grupe izletnika i planinara za koje nije bilo mjesta na tom malom ograđenom prostoru na vrhu. Silazak u Poprad odvijao se brže, tako da smo slijedeći dan mogli u rano jutro nastaviti naše putovanje kroz tamne tatranske crnogorične šume prema sjeveru.

Naš daljnji cilj bio je Krakov, starj poljski historijski grad, gdje smo imali rezerviran smještaj. Tokom dana prošli bismo poljskim dijelom Tatra, vidjeli tatranska jezera, pogledali Zakopane, poljsko planinsko ljetovalište i zimsko-sportski centar. Prolazimo ljetovalište Javorinę i evo nas na čehoslovačko-poljskoj državnoj granici, a granice kao granice. donose uvijek neugodnosti. Poljski pogranični organi tražili su od svakog inozemnog putnika tako visoku graničnu pristojbu, da je većina naših planinara nije htjela platiti. Razočarani i žalosni okrenuli smo autobus i vratili se u Tatransku Lomnicu.

Sada je nastao teško rješiv problem, kamo da se smjestimc. Nakon nekolikosatnih pregovora i telefonskih razgovora između našeg vođe puta, lokalnih turističkih vlasti i državne centrale, konačno je došao nalog iz Praga da odemo na noćenje u Bratislavu udaljenu oko 270 km.

Upoznali smo lijepi središnji dio Tatra, gorja drugačijeg od Alpa i od naših dinarskih planina, no na žalost nismo vidjeli poljski dio Tatra, Zakopane, znameniti Krakov niti braću Poljake.

Materrhorn, pro et contra

EDIN DURMO

ZENICA

Počelo je tako. Davno. Želja za vrhom pobijedila je strah i pokornost. Težnja se pretvorila u ludost. Božanstva su poklekla. Prkoseći svima, zvao je k sebi. Jednostavno. Išli su mnogi. Mnogi su ostali pod njim, pod svjetskom gorom, piramidom udesa i nedaće. Nisu mu dokučili oštricu, onu što boli i peče. Ostali su na posljednjoj stazi što vodi u zaborav. Pobijedeni su pobijedili. Mnogi će plakati, kleti, umirati, mnogi će se roditi, a on će stajati ponosan, nedokučiv. Dovoljan sam sebi. Isklesan u svojoj vječnosti. Stjecište gromova i alpskih vjetrova, dom maglene koprene i hladne bojazni. Stoji i šuti. Strahu je dovoljna šutnja. Šuti i kada govori. Njegove pjesme i njegovi vjetrovi, njegovi snjegovi, gromovi i njegove magle su njegova šutnja. Šutnja što ubija. Rastaće život, ovaj jadni i besmisleni, a tako nam drag i jedini. Ovaj koji nas čini kukavicama i herojima spremnim na sve, pa i na plakanje. Plakat će i danas. Plakat će za bratom, sinom, za mladićem, za drugom. Mnogi će plakati, a dovoljno je bilo da budu kukavice. Hiljadu metara duboko. Užas! Nisu se ta tri mladića uznijeli do pobjedničkog trona, trona što ne donosi nikakvo zlato ni odličje. Pali su!...

Išli smo i mi... a nismo morali. Htijenje je bilo jače od moranja. Biti čist pred sobom,

znači htjeti, htjeti znači željeti. Željeli smo ga. Živjeli smo za njega.

Penjemo se sve više. Ispod nas dubina i spokojstvo. Nebeska vrata su širom otvorena. Kolona bez riječi oskvrnjava stijenu. Litice ostaju za nama. Nitko da ustukne iz strahopoštovanja. Porazi su postali dio borbe. Konačan ishod utakmice, bez suca i pravila, nepredvidiv je. Uspijevaju jaki, drski, izdržljivi i... sretni.

Da, potrebna je sreća na ovoj gori. Sreća iz neba i zemlje, duše i kamena. Nismo dovoljni sami sebi. Jesmo li sretni? Gledam užasnuta lica. Užasnuta od bola, napora, straha. Straha od nepoznatog. Svi ga osjećamo, a svi idemo. Baš to nepoznato je onaj motiv što nas vuče, što od nas stvara često i fanatike, željne i gladne paklene divljane, muke, slave, tuge, straha, sreće. Sreću tražimo u nesreći. Nesretnih nema! Ostaju jadni, ostaju pobjednici.

Utakmica se nastavlja. Željezni križ stoji. Čeka. Ledom okovano gvožđe tjera čovjeka ludilu. Tu, pod samim nebom, osjećam neku tihi i duboku radost, a istovremeno me steže grč nespokojsstva. I drugi će doći. Osjetit će gorčinu i strast. Nijemo će zuriti u najljepšu gomilu kamenja. Pogledima će se uspinjati uz ledene litice. Živjet će za taj vrh. Voljet će ga. Mnogi će pokušati...

»Bosanski smjer« zimi

MUKRIM ŠIŠIĆ
ZENICA

Sama po sebi stijena predstavlja kameni kolos, ali ona dobija novi »oblik«, ako hoćete, i dušu kada čovjek unese dio sebe u nju. Tada ona počinje da živi, da živi u nama, dobija vrijednosne atribute. Kažemo lijepa je, surova, opasna i tko zna što sve još.

Čovjek je po svojoj prirodi slobodno biće, kao takav je još od samog rođenja. Međutim, život diktira svoja pravila izvan kojih se ne može opstati. Sva ta pravila predstavljaju okove slobodnog duha. Tko nema volje i snage da se odupre tim okovima živjet će po ustaljenoj formuli i njegov život neće biti ništa drugo, nego odraz »ekoloških« ograničenja, a ona su za svakoga ista. Takav život je kao milioni drugih koji su bili, jesu i bit će. Kako se kretati putem koji vodi ka slobodi i ne živjeti po ustaljenoj formuli? Suština se može naći u pomicanju granica svojih sposobnosti. Apsolutna sloboda i apsolutno savršenstvo jedno su i kao takvi su nerazdvojni. Apsolutno savršenstvo je neograničeno, što znači da je nedostižno, kao i sloboda, koja je oblik savršenstva. Ovakvi beskonačni oblici životnog djelovanja omogućuju vječnu dinamiku.

Mi alpinisti pomičemo granice svojih sposobnosti u strmim liticama koje postaju dio nas. Postoji u svemu tome čitav spektar doživljaja nedokučiv za mnoge. Uspon može da bude roman ili film sa jedinstvom vremena i prostora. To su alpinistički romani pisani djelom. Slovo i riječ često biva neuspjelo pokušaj da se sve to dočara. Ali ne preostaje nam ništa drugo...

Izgorjela Gruda, da, tako se zove ova stijena u planini Prenj. Ime ove stijene podsjeća na kraljolik u kome caruju kraški oblici i vrućine tipične za te krajeve. Međutim, prava slika svega toga je ipak drugačija. Ovaj dio Prenja obiluje čudnim stjenovitim zubovima koji kao da se otimaju od žilavih stabala bora i munike.

Poslije višesatnog pješaćenja naš put se završava tu, na mjestu gdje su suočene dvije najveće dominante: carstvo flore i carstvo strmih litica. Ionako težak i dugotrajan put, sada smo prevalili po duboku snijegu. Pola diionice smo pješaćili po mraku ne koristeći se baterijama zbog štednje i riskirajući, jer se u ovim šumama lako zaluta i pod normalnim okolnostima.

Bivak je prilično udoban na mekanom snijegu. Budimo se vrlo rano. Iz naših usta ote se nehotičan uzdah. Gledamo »naš« šestometarski smjer potpuno okovan ledom. Moj partner i ja prvi smo penjači koji su došli u ovaj masiv zimi s velikim alpinističkim ambicijama. Tjeskoba u našim srcima borila se s optimizmom. Pristup pod smjer iziskuje velike napore. Koristimo se tehnikom četvoronožaca.

Bosanski smjer u Izgorjeloj Grudi na Prenju

Foto: M. Šišić

Čini se da će dva mala uljeza svaki trenutak pokleknuti pred svojim željama. Srca su ipak kucala i živjela za jedno, jedan isti cilj.

Već smo u stijeni. Prvi metri, pa teškoće. Svaki korak znači mnogo. Iako se nalazimo u nezavidnoj situaciji, vadim aparat i pravim prve snimke jer će me poslije podsjećati na ovaj uspon. Sedam sati penjanja prošlo je brzo. Uspeli smo se samo 80 metara, što nam je nagovijestilo da će borba sa stijenom biti dugotrajna i iscrpljujuća. Ovdje gdje se sada nalazimo nema nikakvih izgleda za dobar bivak. Naše slutnje o lavinama postaju stvarnost, jer je počeo da pada snijeg, začetnik lavina u višim dijelovima stijene. Počele su da padaju uz zaglušnu buku na sve strane. Udarana snaga nije im bila previše jaka, vjerojatno se zbog velike brzine raspršavaju u velike snježne oblake. Kišobran koristim kao štiti, ali od njega ubrzo ostaje samo splet žica. Najduža zatišja u ovom snježnom paklu ne traju ni desetak minuta. Oh, te minute, stvarno su oaze olakšanja. Meho počeo da pjeva, ne bi li zaboravio probleme što ga muče, a pjesmom se i san rastjerava.

Ne smijemo zaspati. Često stišćem zube, nastojeći da koliko toliko situaciju shvatim normalnom za nas alpiniste. Pjesma iz naših grla uz muzičku pratnju lavina pretvara se u jezivu simfoniju. Od njezinih bi se zvukova i najsurovijim vukovima ovoga kraja digla svaka dlaka. Borba s hladnoćom, koja je zahtijevala stalno skakanje, učinila je svoje: oči nam se same sklapaju, noge klecaju. Tijelo nas je izdalo.

Lijepo jutro sa sobom donosi i nove nade. Želje o povratku, začete prošle noći, polako se gase. Cijedimo vodu iz vestona i krećemo dalje u visine. Računamo da će nam se mokra odjeća osušiti u toku napornoga penjanja. Teškoće u stijeni ne jenjavaju i penjanje nerijetko graniči sa samim padom. Zvuk dobro zabijenog ljetnog ili uvrnutog zimskog klina postaje najveći dar što ga možemo očekivati od ove stijene. Onemogućeni smo da nosimo naprtnjače na leđima, pa ih vučemo za sobom užetom. Često ih gledam kako glupo vise iznad ponora prepuštene našim mišićima. Ponekad me obuzme veći strah za njih, nego za sebe samoga kada visim na užetu. Sada smo se susreli s tehničkim problemom. Dvadeset metara zaledene stijene Meho je prepenjao bez ruksaka i meni je prepuštao oba. Pravim nešto slično žičari na kojoj uskoro visim s oba ruksaka. Žimar-hvataljka mnogo mi pomaže u ovoj prilično nezavidnoj situaciji.

Ovaj dan je bio uspješan, zadovoljni smo, imamo i dobar bivak. Na Mehinom licu ipak primjećujem nezadovoljstvo. Vadi mokre šibice, što je znak da smo ostali bez vode i toplog obroka, a i plinska boca postaje suvišan dio naše opreme. Od umora se ljuljamo kao najveće pijanice, leđa, ruke, noge, sve nas boli. Napokon, lijepa vreća, divan san. San u srcu stijene.

Lavine su opet počele svoju divlju igru preko strmih litica, ali ovaj put mi ne sudjelujemo u toj igri. I zaslužili smo. Pod prevjesnom stijenom, dobro zaštićeni, promatrali smo taj prizor. Sjećajući se prošle noći ježio sam se u relativno toploj vreći za spavanje. Poneki zalutali lavinski oblačić razbija nam spokoještvo.

Treći dan uz prilično velike napore izlazimo iz strmog dijela stijene u snježni cirk. Ukopavamo se na snježnom grebenu. Taj posao je naporan, jer smo prinuđeni da kopamo rupu stalno pognuti. Poslije mukotrnog rada naša građevina dobija definitivni oblik. Prilično je prostrana i pruža sigurnost u svakom pogledu. Sa četiristotine metara promatram ponor, svjetla u daljini. To su svjetla Jablanice. Ovi noćni pogledi pod svjetlom lune i zvjezdanih bisera ispunjavaju me nečim čudnim. Bude moju maštu. Nestvaran doživljaj svijeta i prostranstva preda mnom, kao da vidim zemljinu planetu u cjelini. Ovaj put je tako lijepa, čudna, čarobna. Krv mi u žilama najednom uzavrije, sav treperim, život mi postaje mnogo draži, smisleniji. Kao da počinjem crpiti snagu iz svega što me okružuje i — stvarno postajem jači, možda i veći.

Često smo u nedoumici, desi se da ne znamo koliko smo dana u stijeni, sve dok posebno ne analiziramo svaki dan našeg boravka. Peti dan rano u jutro izlazimo na vrh. To je dan povratka, ali ni on neće biti nimalo bezazlen. Na vrhu ne hodamo normalno, već teturamo. Treba nam vremena da se adaptiramo na ravan teren.

Dokaz velike fizičke i psihičke napetosti je i krik moga partnera Mehmeda Pjanića. Rijetko kada on ispoljava svoja osjećanja, ali ovaj put nije mogao da odoli. Kriknuo sam i ja. Najdraži krik u mojem životu. Krik životne snage i radosti.

Suhi plaz — Škrlatica

Zapisi s planina, gora, rijeka, jezera i mora (6)

Dr IVO VERONEK
SAMOBOR

Kasno je ljeto, rujan 1935.

Ova je godina bila razmjerno bogata planinarsko-penjačkim pothvatima, a eto — još se javlja želja za novim, možda i većim... Ništa neobično: ta ovo je zapravo i prva godina naših zajedničkih penjačkih pokušaja, mojih s prijateljima iz hapedaškog alpinističkog odsjeka. Na okupu je prilična skupina dobrih drugova. Stoga postoji, naravski, također stanovita obaveza, ali i osobna želja kao neka potreba.

Proljetos smo u našem sredogorju obavili nekoliko dobrih uspona, tako — Okič, Samoborski Oštrc i Klek, sve markantne stjenovite uzvisine, djelimice pogodne i za početne penjačke vježbe. To su visovi koji se i po svom izgledu značajnije ističu u inače izrazitom reljefu tamošnjeg, vlastite okoline. Tu je i njihovo povijesno značenje: prvi — kao stara feudalna utvrda, a još od ranije naseļeni kraj (Japodi, Rimljani i dr); Oštrc — poznat iz historije hrvatskog planinarstva

Škrlatica s Tominšekovog puta

Foto: Ivan Tavčar

(godine 1875. i dalje), a treći — kao posebno privlačan vidikovac u sklopu gorskokotarske Velike Kapele, geografski i povijesno značajan i u planinarstvu.

A što da se kaže o Suhom Plazu, po novijem Škrlatici?

Taj veliki gorski masiv, u imponantnoj skupini »istočnih Julijaca«, vrlo je zanimljiv i bez obzira na znatnu visinu, kao drugi vrh u slovenskom dijelu Julijskih Alpi. Svladavanje njegovih točila, stijena, grebena i vrhova činilo mi se jednim od najznačajnijih uspona u našim visokim planinama, a nama dvojici bio bi to i prvi uspon u Triglavskom gorju. Smatrali smo da spada u teže pothvate, ali smo se osjećali sposobnim nakon temeljitih priprema: skijanje tijekom prošle zime, redovito planinarenje s usponima od rano proljeća, veoma brojni izlasci u prirodu, pa također sportske vježbe (hodanje, trčanje, plivanje, gimnastika). Ranije smo prošli Karavanke i Savinjske Alpe, uz drugo, što je sve zajedno činilo dobru fizičku i psihičku kondiciju.

Ipak smo ocijenili da je pothvat smion — s obzirom na poodmaklo godišnje doba i moguće nagle promjene meteoroloških okolnosti u višim planinama, dok smo raspolagali s vrlo ograničenim slobodnim vremenom, u svemu dan i po. S druge je strane bila to veoma povoljna prilika — uz dobru vremensku prognozu, zbog najavljenog većeg broja planinara u triglavskom području, u dolini Vrata i Aljaževu domu. I naši su drugovi iz odsjeka pošli u Sjevernu stijenu, pa smo obećali pratiti ih dogledima.

Polazak u zoru iz Aljaževa doma, uspon istočnim sipinama pod Stenar i Križ, na Strme police i preko grebena do Glavice, zatim po stijeni na završni greben i na vrh; sve je dobro prošlo, djelomice i po novoj osiguranoj stazi. Sad smo tu svega četvero — nas dvojica i jedan slovenski par, pa se srdačno pozdravljamo i čestitamo. Zaradi hladnoće zadržavanje je kratko, a silazak brz, većinom siparima. Oduševljenje je razumljivo, vrijeme sunčano. Uspjelo je!

S kolodvora u Dovju još jednom odajemo dužno poštovanje Škrlatici. Premda su već daleko oni prvi usponi na tu goru, nakon što je bila osvojena vršna stijena masiva, — smatramo da su i danas na mjestu štovanje njezinih osobitosti i ozbiljne pripreme prije uspona, pa i poslije planinarskog uređenja uz osiguranje staza. Ne treba omalovažiti ni već odavno zaboravljeno vjerovanje nekadašnjih stanovnika okoćnih dolina, da je Suhi Plaz »upravo nemoguće osvojiti«. Bilo je to u posljednjem desetljeću prošlog stoljeća, kad ga je dulje vremena osvajao dr Julius Kugy, s najboljim vodičima, i tada zapisao: »Ich hatte die Worte Klančnigs über den Suhi Plaz nicht vergessen... Soviel war mir klar geworden, dass ich meinen Begleiter für diese Unternehmung nicht unter den Triglavführern von Mojstrana suchen dürfe, wo man fest an die Untersteiglichkeit des Berges glaube...« Postojalo je naime uvriježeno mišljenje i uvjerenje o opasnoj planini — pa i određen strah prema prirodnim silama i moći toga gorskog velikana

Danas se vraćamo zadovoljni nakon uspješnog, djelimice posve penjačkog uspona.

Izlet na među Alpa i Dinarida

JOZO VRKIĆ

ZAGREB

Neka te jednom na ovim skitnjama povede i izletnička staza. Eto ti onda jesenskoga samoborskog gorja, pa hodaj oko Plešivice, Oštrca i Japetića.

Kud ćeš prije nego u Svetu Janu s vinogradima. Zališ, što te više od mladoga mošta uzbuđuju vinske boje ovih gorica. Redovi trsja odvuku te u dolinu potoka Reke, gdje od grada Turnja iz trinaestoga stoljeća, ostade jedino komad kule visok osam metara, bez ijedne od silnih puškarnica. Zato ni nakon petsto godina ne može narod bez Turaka. Blizu, dva starca paze dvije krave i pripovijedaju, kako je ovdje bila velika brana od govedih koža. Kad bi Turci navalili na grad, branitelji bi je provalili i tako se spasili poplavom, pa bi nastradalo selo ondašnjih kmetova. U njihovu sad žubori potok tako milo kao da se ne slaže s legendom.

Ostavljajući svetojansku ljepotu s očima na zatiljku!

Prije nego se popneš na neku malu samoborsku goru, spusti se u spilju koju je otkrio tamošnji seljak, pa je zovu Grgosova pećina. Čovjek vadio kamen iz brijega i otkrio spiljski otvor. Sad naplaćuje ulaznicu, toliko za trošak, kako bi izletnik vidio osvijetljenu sigu i curak. Možeš se nagnuti i nad mrak u koji će dalje silaziti Grgos, kako priča njegova žena-vodič. Ne znaš, je li se u podzemlje spustio strastvenik ili voli da pojedješ puricu z mlincim u gostionici »Grgosova spilja«. No, ti poslije hodaš nad jamom, stazicom koja te zaklanja i od takvih misli, uživaš podzemljem i nadzemljem Samoborskoga gorja.

Namamit će te najprije Okić, koji ti zrenikom vraća sve one poglede na nj iz Posavine i Pokuplja.

Dok se stazom nad provalijom penjem u razrušen grad, mislim uvijek kako li su ova mogla i kočijama. S temelja romaničke kapelice, gledam crkvice u selima, kao ptica koja bira zvonik. Na zidinama čutiš da bi se nakon osam stoljeća baš pod tobom mogle obroniti u ponor. Ni taj strah što si na povijesnom očilu, ne može ti omesti pogled prostrt preko riječkih okuka. Kamo li će ta voda? U izmaglicu, da ti se misao odmori od uzaludna naprezanja. Tako se i Okić zaludu spominje 1183. posjedom Jaroslava Okićkog, kad je 1616. zapisan već kao ruševina. Ipak, 1834. u stijeni pod gradinom prvi uspon izvela je ilirkinja Dragojla Jarnević. Svaka joj čast, ti se sad pripiaš uz litice što odolijevahu opsadama. Gledaš cirkus u selu Okiću.

Kreni odavle u Sveti Lenart, u starom samostanu sjedi i slušaj kako se i on raspada. Omest će te jedino pohod mladih časnih sestara.

Samo žedni znaju kako grolji voda. Osušilo mi usta veranje uz rudine sela Ruda. Mine su u kamenolomu, gdje je proljetos kukala ku-

kavica. Sjetiš se i uskrsnih zvona i pucnjeva iz kamenika. Prodem uza stog s kapom od najlonskih vreća. Poljski zahod i razbusala zlatica. Neki te čovjek pozdravlja odmah iza zazujalih pčela: »Dobar dan!« Žuta zemlja nad potokom kao putokaz: PRIJELAZ IZMEĐU ALPA I DINARIDA. Zar se to ovdje taru dva masiva, gdje je nešto jako jedino greda, kojom su ogradili put da ga ne izloče bujica. Imadeš i žabljak velik kao podlaktica. Da, i jaglačina ti priča, da ovo gorje bijaše stopljeno s Medvednicom prije nego su otopljeni ledenjaci odrli savska vrata.

Prolazim mekoputim Velikim dolom s izletnicima i muhom na momu prstu. Izabereš lakši put livadama. Više te nitko ne pozdravlja. Niz travnatu padinu s Ptičjega vrha, kud zimi leti skijaš, bojiš se da se ne oklizneš i skotrljaš. Učinilo ti se s njihova startnog mjesta, da su strminu izrovala seljačka kola. Ha-ha!

Teško se penješ k vrhu, klizava te trava vraća. Pod ovim stošcem Okić je oštiji od Oštrca. Na vrhu si među kamenim gljivama. Pod okom, na jugu je nešto tamnih šumica, odakle pijevci kukuriću kao da je zora. Hej, na stijegu za zastavu vije se žučkasta vlas. Ploča je tu na spomen PRVOG DRUŠTVENOG IZLETA 1875, ali su sa mnom na vršku samo zelembać, pasja ruža i sablje od perunika. Smiješ se — kad bi se skotrljao, zastavio bi se u dolini s malim grobljem.

Opet se sjećaš, kako su u proljeće cvale trešnje među bukvama, pjevali kos, slavuj, zeba i sjenica, a ti išao stazom među koprivama. Imela na propupaljo jabuci učinila ti se rojem što čeka cvat.

U Rudama sam, koje su u 16. stoljeću zvali Rovima. Kopali su bakar. Na groblju češ još naći prezimena njemačkih doseljenika, rudarskih gastarbajtera onoga doba. GJURO ŠTENCL, grabner, umro je u 26. godini ŽIVOTA SVOGA. Vraćajući se s izleta na oštrljasti Oštrc, vidiš u dvorcu Velikoj Rakovici dva ulaza, za ljude i za kočiju s konjima.

A kad u proljeće pohodiš Japetić — u ravnici se puši magla. Niče kud je zemlja orana. I gorska voda iz Breganice u ravnici se pretvori u maglicu. Umalo te ne zadrža dolje čarolija nizinskog isparavanja.

Odmami me žubor. Uz Breganicu gledam tri vapnenice, iz kojih su vapno vadili baš jučer. Ventilator je sad na struju, a prije ga je vrtio kotač na potoku. Raspirivao je žeravu, koja je sad mrtav ugljen. Hodeći cestom zapušćenom, čovjek ti pripovijeda, kako se ugljen zbolta. Zabranjeno je drvima ložiti oganj, veli brižan. Oblaci pomučuju vjetar. Idila — bijela cesta, potok, mostić, brdašće, crveni krovci i krivi električni stupovi puni lišaja. Sagnjili pri dnu, ali ne padaju. Pticu izdrže samo zato što je šutljiva!

Veliki Lipovac na obroncima Japetića

Foto: Dr. N. Vadić

Evo i mlinova u Jažima. Dok ti kroz rupu gledaš u drvenjaru, tebe promatra žena vi-reći iza zastora. Ondje još melju. Kažu, prije trista godina mlinare je naselio plemić. Uvijek bi nakon selidbe najprije napravili mlin! Zdesna traktor pun sijena zagradió klanac, a slijeva je stari mlin s perušinom za okupljanje brašna! Odatle kreneš u dolinicu s božjim pijevcem i ptičjim pojilom, a kocima oko kojih će se nešto plesti da to ne slomi vjetar. Imaš i ti svoj štap.

Dovede me do Vilinskih jama. Breganica preplavila put, a onda zamiriše proplanak. Poda Žuta peć puna malih spilja. Taložila se tu sedra iz potoka što se nekoć preko stijena rušio u Breganicu. U potoku su našli i kamenih sjekira, a ti jedva nađeš spiljski otvor. Unutra od studeni ugledaš dah pred ustima, pa se naježiš da si ozebli pračovjek. Bolje i to, jer će rane otkinutih siga zacijeliti tek izumre li rod s rukama! Počini trenom pod slapićem koji ostade od onih voda što su stvarale ovu Poda Žutu peć. Gore, nad jama-ma počinula i žena, u nedjelju oštri kosu. Posadila je bažul. »Zemlja osma klasa!« U zaseoku nad Beribakima miriše rascvala jak-buka i vonja osoka od svinjskog gnoja. Kukavica kuka kao da ti se ruga dok se penješ i stenješ ponad Vilinskih jama.

Tek u Noršića selu čut ćeš zašto se tako zovu!

Križanje za Višnjevac puno je cvjetića šum-skih jagoda, sa pet bijelih latica sličnih ovdašnjim križopučima. Cesta presjekla padinu, gdje bi se čutio kao u jaslama. A dolje uživa

samo jedna jedina vrana. Bijelu cestu pre-gmiže crna gusjenica. Desno je Beder. Mala Barica s pjegama i jamicom na bradi, iz crkve se vraća u Breganicu »i još ispod«. Od 12 kuća i 12 ljudi u Solinama, gledaš mnogo-ljudni Zagreb. Tu cijelo selo čuva jedan pas. Ali crn! Iz crkve seljaci silaze pješice, a ka-pelan se spušta autom. I ti si puk.

Noršić selo je na blizu 700 metara nad morem, dostatna visina na koju je nekoć iz Bosne utekao svijet pred Turcima. Ovdje i sad ima oko 50 obitelji ikavaca.

Napokon ostavljaš Zagreb i gledaš daljine oko zasijanih proplanaka i crkve svetoga Du-ha. Oblak zasjeni selo s vranama i pijevcima, skupljenih kuća baš kao pravo selo prebjega! Samo je nekoliko slamnatih krovova. Usred sela se suši narodna nošnja, prostrto sedam bijelih ženskih košulja.

Mijo Bošnjak ima 73 godine i još više bora na licu. Žali što u svomu životu nije upoznao da u selo dode autobus. »Danas je nedilja, malo naroda vani, a naroda i tak malo.« Pri-povijeda, kako ovdje za grah utaknu kolčić tek onda kad izraste mladica, a dolje »čim zrn«. Mijo se sjeća, kako je imao 150 metri krumpira, 35 metri kukuruza i sedam svinja. »Do svoga kruva.« Danas — »nimaju!« Pje-šice su vukli drva »do Sanobora. I župni dvor kaput. Ni dice nima. Smanjila se napola.« Evo ti broji i koji su »bižali pred Turcima« — Bošnjaki, Ročići, Ratešići, Noršići, Ivkovići, Jurčini, Pavkovci, Gluščići, Mustafići, Babo-jelići, Ivanuševići, Dekalići, Kosi, Beribaki,

Lukšići, Grdovići, Pajići, Vapnari. Ali, već se i odavle iseljuju!

Nečka se govori o Vilinskim jamama, »ki bi to ispričava«, no bio je »nutri i bilo je sija. Nastavnik nas peljao da učimo kad sam bio školarac.« Slušaj njegovu pripovijest o vilama, kao da ti priča o susjedama u Berbakima:

»Vile bile dosta dugo tamo. Imale muškarca jednoga. Po noći radile, kopale krumpir. Plijevile korijen. Ljudi im podmetali ranu, motike im ostavljali. Danju su bile sakrite. Ali, gazda je bio taj Tušinov, bio lovac, a vilak zašao na njegovu čirišnju. Vidi Tušinov da po noći čirišnje pobira. Unda ga ubio. Unda se vile odselile i nima ih više, gdje su, još se ne zna, a jame ostale do danas.«

Jarušje je živo — barem nedjeljom. Slamnata kuća, sa zlatnozelenom mahovinom, i 1913. godinom. Sjeća se starac kad ju je gradio njegov otac. Ista ona slama, očađena dimom. Živi se u njoj. Obojena modro kao i šljive na dvoru. Pred kućom jednom starci, pred drugom mladarija, a pred nekom sanonice sjećaju na zimu. Starci se pak sjećaju kako je nekoć slama bila bolja, a i ljudi postaju slabijima. Prije samo katkad »doktoru pišice u Sanobor«. Vele baš — Sanobor. Zale se, da je u četvrtak, 3. svibnja, pao »snig. Jučer solika, pa bura, noćas mraz. Slabo!« Na putu se usred sela tuku dva pijevca. Žuti i bijeli, svaki pod svojom zastavom. Ne dadu mi na Japetić. Selo ih gleda. Skupe se djeca, dođu oni što slušaju radio-prijenos, starice se primaknu. Tek, razdvoji ih gospodarica slabijeg pijetlića: »Darko, potiraj našega!« Selo se opusti kao vreljica kojoj izliju žuč.

Širit će cestu, nevoljko ti kažu, kad pitaš imade li odavde autobus. Tuže se, da im ne dadu prodati zemlju za vikendice, jer su »zeleni pojas«. Što bi ljudima govorio, da onda ne bi bilo jata golubova nad Noršićem. Gledaš, kako se na ogradi već žica uplela u pleter.

Pod Dragonošem opet vjetar i bijele kokeše na zelenim stranama, kojima je kokodakanje nadgakala jedna jedina guska. Tebe mami daljina. Na istoku je daleko negdje potkresan crnobor s kitom na vršku. Pošao bi onamo!

Ali tu si u Dragonošu, u kojemu ti psi priječe put. Čini ti se, nikoga nema u selu da ih obuzda, pa već žališ što kao dijete u džepu ne nosiš kruh. Ne ufaš se ni u pasje gospodare u ovim kućama, gdje je iz pletera na ućelku ispala glina. Više su nalik slannatim ulištima. Ne obećaje puno ni žutozelena lokva, a ni usnula mačka i srditi puran. Napokon iz urušene kuće izađe žena zametnuta sjekirom! Evo ti još — nasred polja čovjek s grabljama, mladić i djevojka zagrljeni među ljubicama, a usred sela žene iz bunara grabe vodu. Dokle piješ iz kablčica, pripovijeda ti starica o prijašnjem dobu.

Prije, nosilo se vodu »priko«, iz Javorca, iz Jarka, žumberačke reke, iz Jarušja, vuru hoda! Poslije su mećali brente na magarca — i održali se na ovome vrhu posnom. »Život je bolji, samo nas vrime ne sluša. A ta krumpir nismo posadili, a to nam je život!« Perka, krava koja »ima malo doma«, dotrči u selo po hrptu od žutoga cvijeća.

Nakon pet sati hoda sine i piramida na Japetiću. Onako 12 metara visoku prenijeli su je ovamo 1960. sa Sljemena, gdje je postala suvišna izgradnjom TV-tornja. Zaustavi te trenom šumica crnobora puna cvrkuta sjenica borovica, sitnijih od njihova zvuka. Na Katinu Krču brzam preko žila staroga bora. Opet Oštrc, onako strm doimlje se višim od 753 metra. A, onda, umjesto vidika s piramide — zabruji motor i zasmrdi benzin!

Pod piramidom izviđači u šatoru. Usjekli drvo za antenu, pod šatorom televizor, kazetofon i boca ruma, brandy, plastične boce od strojnoga ulja i sanduk piva. Brenca agregat. Izviđačica s visokim potpeticama logoruje na izviđačevim koljenima. Sva su stabla izranjena — u srcima NUSRED, DAVOR. Ko bog, proplanak će postati plesnjak!

Ali, ni ta ti bučnost ne ništi tišinu nad šumama pod Japetićem, i ne svrće ti pogled s piramide na daleko Sljeme, odakle je kao u željeznom snu prenesena. Japetić ti podari Oštrc, Zagreb s hrpama novogradnja, Jasku, tamna jezera Crne mlake, pokupske močvare, bijeložuto nešto na obzoru, malo Gorskog kotara i sav Zumberak, Dragonoš na dlanu, plešivičke šume kao naličje vinogradima. Kućice Hrvatskoga zagorja otkriju ti njegovu prenapućenost, a bijela kula na bijelom stijenju okićku sigurnost.

Kod Katina Krča sretnoš Perku s pastiricom, »vratila se na kriv i sol!« I ti se vraćaš Dragonošu i Jarušju. Sav dan hodaš ovim gorjem, odakle po tri ure djeca hode u noršićku školu, a dok nije bilo dućana u Noršić selu, išlo se kupovati u Sanobor. U Jarušju tražim stranputicu do Grdanjaca. Uputi me seljak koji je prskao korov, ali se uvrijedi kad mu odmah ne povjerujem. Što mogu, put je kroz Lomnik tako izrovao kao da odavna tu nije stupila ljudska noga.

Sad od potočnoga šuma jedva čuješ kosa i kukavicu, koji te vode u dolinu sve jačim pjevom. Pastrva se skrila dok motkom preskačem bunar i brzicu. Franjo Horvat iz Grdanjaca, koji odavle vuče drva, kao vodeni duh s čizmama, prenese te na ledima preko bunara. A nekoć je 1928. talijanski kamion Lancia prošao ovim putem, priča Horvat. Vozio ga je Pulenić, neki Turopoljac, išao prazan po drva. Godine 1938. tri brata Dajća kupila su ovu šumu od samoborskoga bana. Sve sjeckli. I Franjo je s onoga vrha bacao trupe u dolinu, od silne brzine cjepanica bi pukla napola. A kad bi pala kiša, »samo fućka po bregu«. U slapićima iz šuma, što mi preprečuju put, ćutim ogoljela brda — nastradaše najprije od talionica, a onda se uplela i banka nakon prvoga svjetskog rata. Sada tek pokoje stablo obori drvokradica.

Rekli smo, da hodamo radi užitka. Slatko je kad otežale noge ne mogu preteći suton u breganičkom klancu, u proljeće smo htjeli vidjeti alpskog kukcoždera na Oštrcu, a ujesen slušamo kako kesten štropoče strminom, dok žena s bijelim rupcem uvlači ruke do ramena u kola crvenoga lišća. Kad bi ti u njemu mogao odpavati zimski san!

Iz neobjavljene knjige LJUTI PUTI

Doživljaj Oštrca

PETAR LUČIĆ-ROKI
ZAGREB

Prošlo je tek nekoliko tjedana od mojeg ovogodišnjeg pohoda u Dolomite, tako da još uvijek nosim u sebi sklad prirode tih visokih planina. U te me gore već godinama privlače prostrani cvjetni sagovi, a posebice one strmoglave litice ružičastih tornjeva i velike slojevite stijene izbrazdane golemim raspuklinama i kaminima. Na takvim pohodima, usponima i šetnjama svaki se put doživi pravo obilje ljepote.

Prošlog smo ljeta nažalost morali skratiti boravak u Cortini d'Ampezzo i visokom gorju oko nje. Otjeralo nas je nevjernost koje se završilo snježnom olujom, a kako smo takav obrat vremena znali doživjeti i prijašnjih godina, lako smo se odlučili povući prema nizini i Jadranskoj obali.

Ipak nam je nekoliko lijepih dana prije toga dalo priliku da se nauživamo golemih masiva i bizarnih planinskih oblika grupe Fanis, Tofana, Monte Cristalla i blještavih ledenjaka Marmolade. Ali kada smo se nakon tako naglog prekida vratili u Zagreb, činilo mi se kao da je netko odjedanput nasilno oduzeo one strmine iznad velikih dubina. Nedostajale su mi.

Onda mi je odjedanput sinula pomisao kako bih mogao otići u Samoborsko gorje, na Oštrc! Znao sam da Samoborsko gorje ima poseban reljef za planinarenje: duboko urezane zelene doline i sunčane zaravni iznad njih pored kojih se nižu silikovitna gorska sela. A tek vijugavi oštri grebeni! Imate dojam da ste na pravim malim Alpama.

Premda je relativno nisko, Samoborsko gorje se naglo uzdiže iznad Savske nizine, upravo na samim vratima Alpa. To se osobito dobro vidi na reljefnoj karti Istočnih Alpa, čiji se jugoistočni ogranak valovito spušta preko predgorja Zasavskih i Dolenjskih gora prema mjestu gdje rijeka Sava izlazi u Panonsku nizinu, između Samoborske gore s jedne, i Medvednice s druge strane, formirajući »velika vrata Alpa«. U tom se području, čak već i s Jankomirskog mosta, mogu za bistra dana vidjeti u daljini nazubljene bijeli vrhovi Kamniških Alpa.

Svi puti prema Oštrcu započinju strmo i oštro, i tako nas očmah na početku uspona upozoravaju da naziv tog vrha ima pravi i potpuno zaslužen smisao. Krenuli usponom preko Palačnika, ili iz Ruda i Braslovja, ili pak sa suprotne strane od Smerovišća i Lipovca, ne možemo izbjeći nagli početak uspona. Tek poslije se strmina malo ublaži ponegdje na prolazu kroz brdsko selo ili kada put zaobilazi neki viši hrbat.

Domaće ljude u Žužićima, zaseoku Gregurić-Brega, zatekli smo kako vade krumpir iz

tamne gorske zemlje. U sjeni male drvene staje pojavili su se već i nježni cvjetovi mrazovca, kao najava skore jeseni. Nedugo zatim bili smo na domaku planinarske kuće u Velikom dolu, gdje zimi sve vrvi od šarenih skijaša. Sada nije bilo ni žive duše.

Pravi smo strmi uspon osjetili tek nekoliko stotina metara iza te kuće, kada smo stupili na uski »Hofmanov put«. Ta je planinarska staza doslovce usječena u travne strmine koje se naglo uzdižu iz doline Lipovačke Gradne visoko gore sve do Oštrca. Kada se uspinje tim puteljkom, čovjek se osjeća kao da leđi iznad zelene dubine i otvorenim prostorima prema Japetiću, najvišem dijelu Samoborskog gorja. U protusvjetlu podnevnog sunca i ljetnih oblaka izgledao je kao prava velika planina. Njegov dugački hrbat, okičen ogrlicom nanizanih gorskih sela od Slanog Dola i Velikog Lipovca spušta se s te strane lagano prema samoborskim stranama.

Kosina ispod staze vrlo je skliska zbog suhe trave, pa se ne bi dobro proveo onaj tko bi neoprezno zakoračio preko ruba puta, jer se ne bi mogao zaustaviti bez većih neprilika. Zimi treba biti još oprezniji, jer je vrlo teško uspinjati se zaleđenom strmom stazom, pod teretom skija i naprtnjače, opirući se udarima jakog vjetera. Još je opasnije sila-

Strme padine Oštrca

Foto: P. Lučić-Roki

Planinarski dom na Oštrcu u Inju

Foto: P. Lučić-Roki

ziti, pa smo zato u povratku radije izbjegli taj put. Vraćali smo se skijaškim spustovima ispod »Ptičjeg vrha« do kuće u Velikom dolu.

Na tim smo terenima za jakih zima nekad vježbali i zimsku alpinističku tehniku upotrebom cepina i užeta. Ponekad je znalo naglo zaužiti, pa su se na strmim terenima otcjepljivale veće plohe zbijenoga snijega i stvarale manje, neugodne lavine koje su se zaustavljale tek nisko u grmlju i šumarcima. Tako se jedne zime srušila velika lavina niz padine Japetića i nanijela teške nevolje stanovnicima sela Mali Lipovac.

No danas je na Oštrcu i cijeloj njegovoj okolici bio divan sunčan ljetni dan. Zrak je bio malo svježiji; osjećalo se da je kolovoz i ljeto pri kraju. Odmarali smo se na maloj terasi pokraj Planinarskog doma željezničara, koji je na žalost bio zatvoren. Po jedna jabuka zamijenila nam je ručak. Ni gore na Oštrcu nije bilo nikoga, osim nas i nekoliko prelijepih leptira. Oni su plaho obilazili ono malo cvjetova preostalih od cvjetne svečanosti što je planinarima ovdje gore priređuje priroda od proljeća do polovice ljeta.

Duboko dolje pod nama kupala su se u suncu sela i naselja oko i iznad Rudarske drage, Cerje, Manja Vas, Kotari i slikoviti stari samostan Sv. Lenarta uokviren gustim šumama Plešivice, pružali su skladnu sliku gorske prirode i ljudskih naselja.

Vrh Oštrca nije samo vrlo strm, kako to najavljuju i pristupi njegovoj vršnoj piramidi, nego je i stjenovit, pa se svojedobno u jednoj čvrstoj stijeni s njegove zapadne strane održavala alpinistička škola i penjačke vježbe uz upotrebu klinova, karabinera i penjačkog užeta. Tu stijenu naši alpinisti zovu »Flinka«. Ona je mnoge mlade početnike ohrabrila za teže uspone u stijenama Kleka i visokih Alpa. U tim gorama bilo je još

jedno vježbalište za penjače, u stijenama Okić-građa. Danas je stara gradina Okić više pristupačna turistima, a kroz stijenu nekadašnjeg penjačkog vježbališta izrađen je takozvani »osigurani put« s ugrađenim klinovima i čeličnim užetom, po uzoru na takve, samo znatno dulje osigurane putove u Alpama. Ta neobična planinarska staza nazvana je »Žoharov klinčani put« po istaknutom zagrebačkom alpinistu Dragi Belačiću-Žoharu, koji je kroz stijene Kleka, Okića, Kamenih Svatih i Slovenskih Alpa vodio i izvježbao generacije mladih hrvatskih alpinista.

Oštrc je toliko privlačan možda i zbog svoga neobičnog oblika. Izgleda znatno višim nego što zapravo jest. Ako se prema njemu uputimo s raznih strana, svaki nam se put čini drugačijim. Jednom sam ga promatrao i snimao na zaravni nedaleko od sela Braslovja. Bilo je zimsko, magličasto poslijepodne, a Oštrc se svojim strmim rubovima ocrtao kao na nekoj ružičastoj slici starih slikara koji su na svojim platnima prikazivali prizore iz lovačkog života.

Sasvim drugačije pokazao mi se Oštrc nedavno, kada smo ga gledali s velike daljine, s vrha Kumičevca u Žumberačkoj gori, iznad sela Pokleka. Izgledao je poput napetog jedra velikog jedrenjaka koji plovi gorovitim krajem samoborskim. Opet je bio velik, prava planina na kojoj zapinju tmasti oblaci zapadnjaka na putu od mora i Gorskog kotara.

Ovaj smo put ostavljali Oštrc njegovim najstarijim putem, niz sjeverni Mali Oštrc Lipovački. Spuštanje tom izravnom stazom niz veliku strminu bilo je pravi sportski užitek. Činilo se kao da ćemo poletjeti iznad Samoborskog gorja poput orih odvažnih letača koji se s rubova planina zmajevima spuštaju prema dubokim dolinama.

Ošanićka gradina

Prof. KRUNOSLAV MILAS
ZAGREB

U razvijanju kulturne djelatnosti u svojoj sredini, gradić Čapljina, smješten 35 kilometara južno od Mostara, odlučio se na organiziranje klesarske kolonije. Umjetnici već drugu godinu tokom mjeseca kolovoza obrađuju kamen u dekorativne skulpture kojima se kasnije uljepšava mjesto. Muvajući se uokolo, a jer sam po prirodi znatiželjan, primijetio sam da s klesanjem ove godine ne ide baš onako kako bi trebalo. Ne može se stići, kažu umjetnici. Kompresor im ne valja. Dobili su drugi, ali ni ovaj ne valja; za njega je preslaba struja. Šta, konačno, taj narod misli! Ne može se tek onako, bez ica, obrađivati kamen. Za umjetnike zaista postoji malo razumijevanja, kažu ti isti umjetnici i nemoćno sliježu ramenima.

Dvadeset kilometara istočnije, u neposrednoj blizini Stoca, nalazi se arheološki lokalitet Ošanićka gradina (292 m). Došavši ovog ljeta u podnožje Gradine, ostavismo automobil u Radimlju, tek ovlaš pogledavši stečke i Pravednika Maka Dizdara, nama već odavno dobro poznate. Zaputismo se preko polja ravno na sjever prema Gradini. Nakon petnaestak minuta uspona pristrankom brda stigismo do odlično uščuvanih stepenica koje nas sa pristranka vode na visoravan gradine. Stepence su vjerojatno nastale u isto vrijeme kada i Gradina na vrhu. Tome u prilog govori način izgradnje stepenica i činjenica da one imaju prolazno-obrambeni karakter. Prolazni, jer se jedino otuda može iz doline izravno popeti na vršnu visoravan, a obrambeni jer su uklesane u lako branjivom usjeku.

Zaravan na koju smo se uspeli lagano se uzdiže prema zapadu i predstavlja tipičnu stepenastu visoravan tog dijela Hercegovine i Dalmacije. Bregovi se često strmo uspinju iz doline, a na kraju ne završavaju vrhom, već poput visoravni od koje se uzdiže nova stepenica, pa opet nova i tako redom, tvoreći izuzetno upečatljivu sliku krajolika.

Još petnaestak minuta probijanja nekadašnjim putem kroz makiju i draču i stigismo do samih ruševina. Iznenadeni zastajemo.

Ošanićka gradina! Sastoji se od zidina mjestimično visokih i do pet, a debelih dva metra, koje štite akropolu. U njoj se primjećuju ostaci cisterne, kupolastog svetišta i mogile, a ispred same akropole nalazi se trg četvrtastog oblika okružen ostacima masivnih građevina. Svuda se uokolo nižu ostaci kuća i trase nekadašnjih ulica. Lokalitet se nalazi na najistaknutijem dijelu Gradine, prostoru koji je bio najprikladniji za obranu.

Na prvi se pogled primjećuje da su stari graditelji, ilirsko pleme Daorsi, uložili mnogo truda u izgradnju svog centralnog svetišta i grada. Grad je stepeničasto položen, a pojedine su terase grada međusobno spojene stepenicama koje su još uvijek sasvim uščuvane i koje naprosto izviru iz same strukture terena. Kameni blokovi od kojih je izgrađen kilepski zid veliki su i po dva kubična metra, a najdonji je red fino tesanog kamena uloženo u pažljivo izrađene žljebove u živom kamenu Gradine, tako da je teško ustanoviti gdje prestaje priroda, a počinje čovjek.

U gradini su nedavno organizirana i arheološka iskopavanja. Primjećuje se da je kamen

Ošanićka gradina

mjestimično lijepljen, učvršćivan i popravljan, a ostaci grnčarije, koja je bila previše razbijena da bi bila arheološki iskoristiva, leže svuda uokolo.

Grad je razoren prije dvije tisuće godina, kažu povjesničari. Razoren! Što bi tek ostalo da nije razoren? Kameni blokovi izuzetnih dimenzija i izvanredno oblikovanih bridova nalegli su jedan na drugi tako glatko da se ni papirić ne može uvući između njih. I tako stoje mrtvi kamenovi kao živi svjedoci jedne davne epohe i starih graditelja koji su možda poznavali neke tehničke mogućnosti nama danas nepoznate, a svakako sa sasvim drugačijim poimanjem vremena i vrednovanjem ljudskog rada.

Ote mi se misao; nije potrebno otići daleko i popeti se visoko da bismo vidjeli nešto izuzetno. Izuzetnosti su svagdje oko nas, valja ih samo znati vidjeti. Nalazimo ih jednako u djelima prirode kao i u djelima čovjeka. Treba se samo znati osvrnuti oko sebe.

S mjesta koje su ljudi napustili prije dvije tisuće godina, ostavivši iza sebe neizbrisiv trag u kamenu, promatrali smo u dolini ispod sebe drugi lokalitet star »samo« pet stotina godina — Radimlje, kad se Ivo odjednom nasmije:

»A oni kipari, dolje u Čapljini, ne mogu završiti skulpture. Preslab je napon za kompresor, kažu, pa ne mogu klesati...«

Planinarski susreti sa životinjama

Dr KUNO VIDRIĆ

BEOGRAD

Orlovi iznad Tornika

Čitajući jednom novine naišao sam na članak, u kojemu je opisan napad orla na nekog lovca. Taj je orao, raspona krila preko dva metra, prvo napao lovcu psa koji se, cvileći, uspio spasiti, a zatim napao i samoga lovca. Ovaj je bio dovoljno snalažljiv, uspio je da hicem iz puške usmrti neočekivanog napadača i da se tako spasi.

To me je podsjetilo na sličan događaj nekoliko godina poslije rata na Zlatiboru. Iz Ribnice, gdje su se primjećivali samo još ostaci nekadašnjeg odmarališta uništenog tokom rata, koji je i ovdje prohujao, krenuo sam prema vrhu Velikog Tornika. Gazio sam između batrljaka šume koja je također izgorila za vrijeme rata. Jedino gore, na samom planinskom grebenu i na vrhu, bio je poneki bor što ga požar nije zahvatio.

U hladu jednog od krošnjatih borova prillegao sam da se odmorim, gledajući široke vidike što se pružaju s ovoga visa. Sve je oko mene bilo tiho, a preko neba proletio bi samo poneki oblak. Pa ipak sam imao dojam da taj mir i samoću nešto remeti. Istražujući što bi to moglo da bude, najednom primijetih par orlova koji su, daleko i visoko iznad mene, kružili nebeskim plavetnilom. Bilo je zanimljivo pratiti njihov let, ali nigdje nisam mogao pronaći predmet njihove pažnje. Kružili su i dalje, spuštajući se u letu sve niže, pa sam već mogao ocijeniti da se radi o velikim orlovima i da ipak nešto postoji što ih tako dugo i toliko zanima. A kada su se spustili na svega 40 do 50 metara iznad mene, lijepo sam razabirao i pojedinosti na njima i čak mi se pričinjalo da čujem šum njihovih krila.

I najednom sam shvatio da te orlove zapravo zanima moja prisutnost na tom donekle brisanom prostoru i da bi bilo bolje da se malo pričuvam. Primakao sam se bliže velikom boru i pri tom zapazio, da orlovi pažljivo prate što radim. Primijetili su da im izmiče predmet njihova interesa i, najednom, jedan za drugim se obrušili prema mojem boru. Prošli su u oštrom letu pored mene, dok sam se ja potpuno skupio, podvukao pod borove grane i priljepio uz njegovo deblo, zadivljen ptičijom akrobatikom ali i zaplašen ovim iznenadnim napadom.

Orlovi su se poslije ovog neuspjelog napada ponovno vinuli u visine nadajući se, valjda, da će kad-tad napustiti svoje sklonište. Sakriven ispod bora, razmišljao sam o tome kako da se vratim čitav u dolinu, kuda me put vodi kroz izgorjelu šumu gdje nije bilo za klona.

Netko je tu morao popustiti i — mislim da sam ja bio »onaj pametniji«. Sačekao sam predvečerje koje je već nailazilo, znajući da ptice rano odlaze na počinak. I nisam se prevario. Orlovi su konačno odletjeli vinuvši se u visine i nestali u nebeskim daljinama, a ja sam, još pod dojmom ovog kratkog ali tako snažnog dodira s iskonskom prirodom, također krenuo na svoj počinak u dolinu.

Čavke na Stolu

Na ovaj susret s orlovima podsjetio sam se opet kada sam, mnogo godina poslije, stigao na vrh Stola u Karavankama. Ovdje su nas, kada smo se približavali vrhu, oblijetale čavke. Dolazile su posve blizu nas, zobale su komadiće hljeba koji smo im bacali i opet se vinule u visine da bi se, uskoro, opet vratile.

I dok su oni moji orlovi sa Zlatibora vodili borbu za svoj opstanak, nastojeći da se dokopaju onoga što im sama priroda pruža, ove su se čavke već navikle da svoj opstanak vazuju i za prisutnost ljudi. Čak sam negdje pročitao, da su se u krajevima u koje planinari redovno zalaze čavke toliko oslonile na njih i na otpatke koje oni ostavljaju, da su promijenile svoj prirodni način pronalazača hrane; prestale su da je traže tamo gdje su je prije pronalazile u prirodi, a to su bili razni insekti, biljni plodovi i sjemenje.

I tako je čovjek, u najboljoj namjeri da čavkama olakša život, zapravo poremekao ravnotežu u prirodi, u kojoj je sastavni dio i jedan od činilaca do nedavna bila i ova ptica.

Susreti s alpskim mrmotima

Kada sam se već našao u području Alpa, odlučio sam da obidem i područje Grossglocknera, preko kojega vodi jedna od najpoznatijih alpskih cesta. Stigavši vlakom do gradića Lienza, nastavio sam autobusom do naselja Heiligenblut s poznatom gotskom crkvom, koja se poput igle uzdiže iznad pozadine što je čini masiv Grossglocknera, a što se lijepo vidi na mnogobrojnim prospektima i razglednicama ovoga masiva.

U malenom crkvenom groblju nalazi se velika knjiga izrađena od metalnih listova na kojima su ispisana imena planinara poginulih u pohodima na ovu planinu, u vrijeme kada je ovo područje bilo meka alpinista i kada su ovdje živjeli još brđani-stočari, dok danas asfaltiranom alpskom cestom ovuda struje kolone automobila s turistima. Zbog toga su se i nekada jednostavne seoske kuće pretvorile u svratišta i prodavaonice suvenirna, oko kojih vrve turisti, da bi na brzinu pronašli i ponijeli poneku uspomenu i dokaz o boravku u ovom kraju.

Poslije kratke stanke, da bi putnici obavili ove poslove oko suvenirna i ostavili nešto od svojega novca i ovdje, autobusom sam nastavio do Franz Joseph Hütte, koja je još samo po nazivu planinarska kuća jer se tu, iznad poznatog Pasterze-glečera, nalazi ogroman hotel s još većim parkingom. Sa hotelskog platoa može se žičarom sići na sam glečer gdje se, na osiguranim stazama, može doživjeti ovaj alpski fenomen. Odatle vodi i staza do planinarske kuće udaljene oko jedan sat hoda, koja je zadržala svoj prvobitni izgled i gdje je stječište alpinista koji ovim putem odlaze na alpske pohode.

Usput smo, između stijena i na alpskim travnjacima, zapažali mrmote, glodare koji žive isključivo u ovom visokogorskom podneblju. Sporazumijevaju se nekom vrsti zvižduka i čekaju da im prolaznici dobace hranu. Čak neki hrabriji prilaze sasna blizu i dok sam se sunčao na jednoj litici i grickao kekse, priključio mi se par tih životinja i, što mi je drugo preostalo, nego da s njima podijelim svoj obrok. Bilo je to ugodno društvo koje je potpuno odgovaralo alpskom ambijentu i koje ga je, na svoj način, i dopunjavalo. Prijateljstvo je bilo brzo sklopljeno, pa kad sam krenuo, još su me malo otpratili.

Ali, ljubav i kod mrmota ide kroz stomak. Kako nisam imao više hrane za njih, postao sam nezanimljiv pa sam uskoro ostao bez te pratnje, ali s lijepim sjećanjem na jedan susret. Ove su životinje ovdje zaštićene i žive potpuno slobodno. Tim teži dojam ostavili su na mene mrmoti na Ronaglečeru. Tu su oni stavljeni na uvid posjetiocima, zatvoreni u male kaveze, iz kojih su te jadne životinje nastojale da se nekako dokopaju slobode. U tom nastojanju one su grizle žicu svojih kaveza na kojoj su ostajali čuperci dlaka, a kako su se u malom prostoru tijekom trljale o ogradu, to im je krzno bilo razbarušeno a koža ponegdje ogoljena. Iz njihova se pogleda, kojim su valjda uzalud tražili pomoć od gledalaca, čitala duboka čežnja i tuga, koja je izazivala bol u čovjeka.

Bio je to ne samo žalostan već i ponižavajući način za nas posjetioce, kojima se na ovaj način pokušavalo dočarati alpski životinjski svijet. O tome što su morale trpjeti ove jadne životinje, bolje je i ne pomišljati.

Bijeli očnjak

Kaluđerske bare na planini Tari bile su, u ranija vremena, uglavnom posjed manastira Rače, sklonjenog duboko u dolini rječice Rače, i pod zaštitom Borovog brda. Na njegovim livadama bila je manastirska ekonomija zvana Stanovi. Tu su bile staje a i maleni hotel sa svega nekoliko soba, kuhinjom i trpezarijom, o kojemu je brigu vodio domaćin Čeda.

Čeda je imao kaju-ovčara koja se zimi, kada su se ovdje pojavljivali vukovi, s njima družila i parila. Čeda je zgodom zadržao dva njena šteneta koja su, kada su odrasla, ostala uz njega i hotel gdje su našli utopište i hranu. Čeda im je dao imena Žuća i Vuk.

Dok je Žuća bio prilično nepovjerljiv čak i prema Čedi, s Vukom sam ubrzo po našem susretu sklopio prijateljstvo, koje je iz sastanka do sastanka postajalo sve bolje. A ja sam ovamo počeo nailazio u svojim planinarenjima.

Vuk je za jednog psa bio natprirodne veličine, bio je dobro uhranjen i snažan, jer je od vukova naslijedio lovački nagon pa je obilatiju hranu nalazio i u šumi. Grudni koš bio mu je dubok, leđa ravna i široka, jaka šija nosila je glavu sa snažnim vučjim čeljustima u kojima su blistali veliki bijeli očnjaci, dok su mu šape u snijegu ostavljale široke vučje tragove. Sve je na njemu ličilo na vuka, osim očiju koje su, barem mene, gledale nekako dobroćudno i prijateljski.

S takvim pratiocem nisam se bojao da lutam po Tari koja je tada, prije rata, bila vrlo rijetko naseljena i pusta. Nisam se toga bojao niti u zimskim noćima jer me je Vuk, od prvog našeg susreta, uzeo pod svoju zaštitu, a to mi je jasno stavljavao i do znanja. Veselio se svakom našem susretu i novom videnju, ali nije mahao repom koji je, poput vučjeg, bio spušten, niti je skakao od radosti jer to ne bi bilo u skladu s njegovom dostojanstvenom snagom, već me je samo temeljito onjušio da bi svojim finim pasjim čulom mi-

risa o meni saznao sve što ga je zanimalo; otrljao je zatim svoj vlažni nos o moje hlače da bi me time »označio« a zatim se postavio pored mene da bi mi, nadalje, bio zaštita od svake moguće nezgode.

Jednom riječju, ja sam za njega bio »predvodnik i starješina« kojega je, prema prastarim zakonima divljine, bio dužan da sluša, da mu se pokorava i da ga pod svaku cijenu čuva i brani. A to sam najbolje osjetio kada nas je, u jednom večernjem povratku sa nas je, u jednom večernjem povratku sa cjelodnevnog pohoda, zahvatila mećava praćena gustom maglom, u kojoj niti baterija nije mogla biti od pomoći. Ali Vuk je po prirodnom nagonu točno znao put kući. Moje je jedino bilo da ga pažljivo slijedim dok je Vuk svoje kretanje prilagođavao mojim mogućnostima u takvim uvjetima, i tu nije bilo problema. Ali primijetio sam da Vuk povremeno striže ušima, da prisluškuje, da duboko uvlači zrak i analizira ga svojim osjetljivim njuhom, da je u nekoj napetosti ispitivanja i osmatranja. Jedan jači nalet vjetra donio je gotovo neprimjetno zavijanje vukova. Kada sam ga ponovno čuo, bilo je već razgovjetnije.

Osim spomenute napetosti, nisam u Vuka primjećivao uzbuđenja ili straha, što je za mene bio dobar znak, ali što se zavijanje više približavalo, ipak sam postajao sve nemirniji. Odlučio sam da se koristim taktikom brđana u takvim prilikama. Osmotrio sam jedno krošnjato stablo u zavjetrini smreka, gdje sam od vjetra bio bolje zaštićen, popeo sam

se na nj i odlučio da tu sačekam što će se dalje dogoditi. Pametni Vuk shvatio je moju strategiju. Pošto je znao da sam sada u sigurnosti, pošao je u izvidnicu. Vratio se poslije nekog vremena do mogega stabla s kojega sam mu se javio da bi znao šta je sa mnom, pa je opet krenuo u izvidanje. Po svemu sudeći, mora da je već uspostavio prve dodire sa čoporom, jer je i inače imao dodire s vukovima. Ali ovo je sada za nj bilo nešto posebna, jer je imao obavezu prema svome »starješini« kojega je morao zaštititi od čopora. Obišao je u većem krugu »moje« stablo da bi, povremeno, obilježio pojedina stabla na pasji način, digavši na njih nogu, i time kružno označio granicu svoga područja. Završivši ovo kružno obilježavanje oslušnuo je, omirisao temeljito zrak i zatim, onako snažan i siguran u sebe, sjeo mirno pod moje stablo.

Neko vrijeme poslije toga pojavio se čopor od pet vukova. Dok je njihov predvodnik krenuo da izvidi stanje, ostali vukovi su podalje čekali da vide što će on uraditi. Uskoro je predvodnik osjetio miris traga koji je na stablima ostavio Vuk. Primijetio sam da je postao pažljiviji, da su mu se nekako napeli mišići i malo naježila dlaka na leđima, ali je ipak krenuo dalje i ušao u krug označenog područja. Promatrao sam i Vuka. Njegova gornja usna se nabrala, iskesio je svoje snažne zube a iz grla mu se otelo režanje poput daleke potmule grmljavine. Inače se nije pomaknuo, već je ostao da sjedi poput nekog kipa.

Predvodnik se naglo zaustavio, podigao glavu i tada je ugledao Vuka, cijelog u najvećoj napetosti i odlučnosti da se odupre svakoj opasnosti ili napadu. Bilo je zadivljujuće promatrati ovu iskonsku a ipak nečim suzdržanu snagu, što je izbijala iz Vuka. Predvodnik je jasno shvatio situaciju. Dao je svojem čoporu neki neuočljiv znak koji je, međutim, Vuk odmah shvatio. Bio je to sigurno znak u smislu »ovdje nemamo što da tražimo«, jer je napetost i Vuka i predvodnika popustila. Zatim su se oprezno jedan drugome približili i onjušili da bi, po svemu, provjerili nastalo stanje, a zatim je predvodnik zajedno sa svojim čoporom krenuo dalje u šumu.

Tada je Vuk nekom mješavinom lajanja i zavijanja izrazio svoju pobjedničku radost i ponos, pošao je da se uvjeri kuda je čopor krenuo i zatim je, pun radosti, dotrčao natrag do mogega stabla. Opasnost je bila otklonjena. Sišao sam sa stabla, pomilovao sam Vuka koji je to nekako i očekivao, s nekoliko riječi odao sam mu zasluženo priznanje a zatim smo, bez žurbe stigli do našega doma. Tu nas je već čekao Čeda i utolio našu glad, da bismo

zatim krenuli na odmor, svaki u svoju »jazbinu«.

Ali, Vuka je trebalo još posebno nagraditi. Prvom prilikom kada sam sišao u varošicu Bajinu Baštu, kupio sam kod mesara cijelu govedu jetru koja je začas nestala u Vukovoj utrobi, a zatim je dobio još i veliku kost od govdedeg buta, koja je samo prskala pod njegovim jakim čeljustima. Činilo mi se da je shvatio kako je to posebna nagrada za učinjeno djelo i da mu je zato kost dvostruko dobro prijala.

Još smo se često nalazili, ja i moj Vuk, jer je Tara uvijek bila moja omiljena planina, moja »ljepotica«, kojoj sam posvetio mnogo vremena da bih je otvorio planinarima i omogućio im da upoznaju njezine draži. Šarali smo proplancima, livadama i šumama ove planine dok nije naišao rät i sve to iznenada prekinuo.

Kada sam poslije rata ponovno došao na Taru, prvo mi je bilo da odem do Stanova. Ali, tamo je bilo samo pusto zgarište. Moj Vuk je nestao negdje u ratnom metežu, ostavivši samo lijepu i nezaboravnu uspomenu na naše veliko prijateljstvo.

Kazivanje s planine

SMILJA PETRIČEVIĆ

ZADAR

Pusta je ova naša Zagora kojom cvili vjetar i raznosi suho i uvelo lišće, vitla ga i mete okolo, a ono jadro i nevoljno, poslušno leti okolo, pada gdje stigne, jer nema snage da bi se oduprlo tom letenju.

Mrtvo je i pusto sve ovo okolo, pustoš se razlila kao korov po ledini, poplavila ruševine kao plima morske hridine. Nigdje na vidiku ni jednog čovjeka, ni jedne žene, ni jednog djeteta. Nigdje ni kućeta ni mačeta, ni krave ni teleta, ni koze ni jareta, ni ovce ni janjeta, ni kokoši ni pileta. Nigdje nikog nema. Sve pusto. Ostavljeno. Napušteno. U ruševinama raste šikara i šipražje, korov i kupina.

I sva ta napuštena sela, naselja, brdska, podbrdska, sve te ruševine, poluruševine, koje smo vidali i koje vidamo danas, lunjajući našim planinama kao planinari, zabole nas svojom napuštenošću, a podrugljivi smijeh vjetra u rušvinama i s planine pridonosio je da smo se osjećali još jadrnijima i bijednijima, a poneki put čak i ljutitima.

Na trenutak mi se činilo da čujem glasove, glasove iz goleme daljine, glasove s one strane svijeta, kao da me netko doziva s planine pa mi kazuje, kazuje nekakvim mekim, podrugljivo-otužnim glasom:

Eeheh, ehej, draga moja... vidiš li... vidiš kako nestaju naša sela. Svjedok si kako nam se domovi raspadaju, dimovi gase jedan po jedan, nestaje pepeo sa naših ognjišta, vjetar ga raznosi. Tu gdje su bile naše kuće, gdje smo se rodili, rađali; umirali, sada su ruševine, koje se polako pretvaraju u gradine, gomile kamenja, jer ovi moji odoše. Odoše, sestro rođena, odoše moji gorštaci. A kada malo bolje promisliš imaju i pravo. He, ehe, he... vidi li: ono što nisu uspjeli ratovi, ofenzive, bombe, avioni, mitraljezi, topovi, bure, zime, medvjedi, vukovi i ostali belaji, uspio je moderan način života. Uspio je do kraja i smandrlojao i skortljao one moje dolje, pa mi se kotrljaju neki još i danas, gmižu prema dolje, idu za lakšim i ljepšim životom, a ne tvrdim kao ovaj brdanski. Idu dolje i neka im je sa srećom. Vidim ih dolje kako grade kuće pored mora, moderne kuhinje gdje ih ne štipa za oči dim s ognjišta, jer ognjišta i nema, gdje im ne svijetli luč i petrolejka, jer je to već zaboravljeno, gdje im ne cvili bura kroz vrata i prozore, jer su čvrsto zabrtvljeni, gdje im vukovi i medvjedi nemaju što žderati jer nema ni stoke pa nema ni vukova ni medvjeda. A neki su, diko moja, cementirali i sama dvorišta da ne bi

U SAMOTNOJ KUĆI U PLANINI

Sjedi u kući, starac, sam, za stolom, podbočio
glavu rukom
i gleda: na stolu vrč vina, komad crnog kruha
i komadić slanine s lukom.

Tišina. Samo na mutnom staklu zuji debela
muha.

Dolje ispod stola, do njegovih nogu, mačka
drijema.

Predvečerje. On je tako sam. Nikoga nema.

Nitko mu nikada neće doći
da mu pruži ruku i utjehu u noći.

MOLITVA PLANINI

O planino moja ulazim u tvoj svijet pognute
glave
kao što vjernik ulazi u hram boga svoga.

O planino moja, klanjam se tvojoj vječnosti
kao što se vjernik klanja bogu svome.

O planino moja, molim te, molim
kao što vjernik moli boga svoga

Molim te, o planino, daj mi još malo snage
da mogu ići, hodati, dolaziti u tvoj svijet.

Smilja Petričević

.....

prljavu zemlju unosili u čiste kuće, a ne znaju, jadni ne bili, da iz zemlje život izlazi, a ne iz cementa. Vidim ih ja, sestro moja, vidim ih tuste i debele, site i zadovoljne. Gledam ih kako pljuckaju u prste i broje pare, slažu ih, neka ih, vesela im majka. Ali... znam... doći će dan, budi sigurna, kada će se probuditi u njima ono gorštačko, brdsko, planinsko, ono naše djedovsko, jer krv nije voda. I to će biti dan kada će se zaželjeti ovog mira i ove tišine, zaželjeti će se ove planine, zaželjeti će da vide kako vatra plamsa na ognjištu, kako krčka palenta u crnom zemljanom loncu, zeželjeti će se svoje domaje, jer znam da je jedan dio njih i njihove duše ostao ovdje gore. To znam. Sestro rođena, i siguran sam u to, jer ih često vidim kako kriomice jedan od drugoga, da se ne vidi, bacaju poglede prema gore, prema ovamo gdje su ostavili svoje djedove i pradjedove. I baš zato sam siguran da će se jednog dana vratiti u vrhove k nama, na počinak tu gdje počivamo i mi. A neki? Neki će se vratiti i prije, jer znaš... dosadit će im onakav način života. Lijep jeste, ali je ust i jalov. Ti, betonsko dijete, dijete iz

grada, nikada to nećeš i ne možeš shvatiti kakva je radost gledati kako iz zemlje niče tvoj trud i tvoja muka. Ti to ne znaš, niti ćeš ikada znati, niti osjetiti jer nikada ništa nisi ni posijala da bi požnjela. He, he, sestro rođena moja, oni su nekada sijali i žnjali, kopali i orali, brali plodove svoga rada i veselili se tim plodovima, a sada im toga nema, i zato su tužni, tužni vrlo često. Znaš, ljubav prema komadiću zemlje iz koje si nikao, ljubav prema rodnom pragu gdje si prvi put zakoračio u svijet nikada ti nitko ne može oduzeti, pa ni moderan način života.

Sumoran dan

Sipila je nekakva kišica, letjela nekakva sušnježica, pa kapalo sve zajedno sa sivih nebesa, sa crnog drveća, a zajedno s njima vukla se oko nas mokrina i vlaga, povlačila, provlačila, vrtila oko nas, vukla se po zemlji, plazila po nama, uvlačila nam se u odjeću, obuću, kosti, misli. To nekakvo sivo i mlakasto padalo je na naše glave, misli, obavijalo naše moždane vijuge tako da ni sami nismo znali što je s nama toga dana.

Vjetar, koji je zavijao negdje gore u stijenama, cvilio je na trenutke kao đavo u proćepu, a čas kao vapaj, izgubljenog, ostavljenog, samog, nekog, negdje, nekamo.

Staza krivudava, stjenovita, vlažna, mokra, žalosna, jadna, vodila nas je sve više i mi smo je pratili i išli sve više, a zapravo nismo ni znali kamo idemo, kuda idemo, zašto smo uopće krenuli u planinu po ovakvu vremenu i čemu je uopće vodilo hodanje toga dana.

Stabla oko nas bila su nekako žalosna, obješenih grana, s njihove kore i debela cijedila se voda kao suze niz lice kakvog starog naboranog čeljadeta. Na granama su visile kapi kiše, visile, pa se otegnule dok konačno ne bi pale na zemlju.

I nebo je bilo sivo, žalosno, pa nas i ono pritiskalo uništavajući i ono malo volje što smo je imali kada smo krenuli ranom zorom u planinu.

Svi smo šutjeli kao zaliveni. Ništa se nije čulo osim naših koraka, a oni su valjali suho lišće još od prošle godine, ostalo na stazi polužuckasto, polutrulo, polusagnjilo, mrtvo i jadno.

I što smo se više približavali vrhu planine to smo se osjećali sve težima, jer je s vrhova planine silazilo k nama nešto teško i tužno, nevidljivo a ipak prisutno, pa nas je počelo još više pritiskati kao oklop. Slonili smo se iza jedne stijene, gucnuli malo čaja, puhnuli u smrznute prste i opet nastavili put. I tako, hodajući, ipak sam shvatila da bi bilo bolje i pametnije da sam ostala kod kuće. Ali bila je nedjelja, a ja ništa ne mrzim više od tih prokletih usamljeničkih nedjelja, kada ne znaš šta ćeš sa sobom, kuda ćeš, kamo ćeš s glavom, tijelom nogama, rukama; kada si osuđen da čučiš između četiri zida kao zatvorenik i da buljiš kao svraka u onaj dozlaboga

Da Dušicama pod Sv. brdom

Foto: D. Perić

glupi televizor koji ti iscijedi ; ono malo pameti što ti je ostalo pošlije naporne sedmice rada. Slušajući njegova glupa naklapanja i preklapanja postaješ još tupaviji i glupaviji. Imam dojam da nas neki smatraju nacijom totalnih debila kada nam mogu servirati onakve gluposti. Dok smo kod kuće ne preostaje nam ništa drugo nego da gledamo televizor. U nama tinja mala nada da ćemo vidjeti nešto lijepo iz te kutije. Ali, uzalud. A tek muzički program! Uurlanje i zavijanja kojekakovih grupa i sastava, prije bi se reklo da je to nekakav zbor gradskih mačaka, gladnih, jadnih, bijednih, napuštenih, mršavih, smrznutih koje sviraju svoj vlastiti pogrebrni marš. Ljubavne žalopojke, riječi pjesama bez imalo topline i smisla i... sve to skupa i zbog svega toga ti i ne preostaje ništa drugo nego da pobjegneš bilo kuda i bilo kamo, pa makar pod prvu stijenu u planini, ili u prvu pećinicu na koju naiđeš, pa da tamo čučiš i visiš kao šišmiš. Hladna boja vrhova počela je djelovati i na naše živce pa smo odjednom svi postali bijesni i ljutiti.

— Uf... fuuu, bogamu čaćina i materina — prekine netko od nas tišinu. Čitav tjedan crkajem kao magarac, movam se među one smrdljive zidine, udišem onaj odvratni vlažni zrak i kada dođe dan da odem malko na zrak, da provjetrim pluća, vidi kakvo me vrijeme očekuje.

— Uf, uf — završi Tom. Zaista sam sretan kao pas u crkvi. Preko sedmice radim s bojam, lakom, terpentinom i sada kada bih trebao da se malko odmorim, vidi, molim te, kakvo li je samo pakosno vrijeme, dođe ti da se objesiš za vlastite uši o prvo stablo. I ne znam zašto smo opće krenuli.

— Zašto smo krenuli? A? — frkne Anita bijesno. Reći ću ti ja zašto. Jer mi je dosta

kuhanja, pranja, peglanja, motanja po kući, umorna sam, ruke me bole, oči su mi otpale od tkanja i naprosto želim, želim otići gore na vrh, pa taman krepala. Uostalom, dodu pomirljivije, uživam u velebitskim vidicima, oni su divni, to je poezija beskraja šuma i planina... i zato se nemojte ljutiti što smo krenuli.

— Ipak će nam biti lijepo kada dođemo gore u pećinu i upalimo vatricu, pa ispečemo kobasicu — primijeti Tatek.

— Dobro, dobro — pomirljivo će Tom, onda idemo dalje.

I išli smo dalje, uvučeni svatko u svoju ljušturu. Hodajući tako naličili smo na sablasti, jer smo skoro svi imali sive kabanice, jedino je Tatek odskakao sa svojom crvenom kabanicom ubijajući njom to sivilo, a svojim nasmižanim, veselim licem dizao nam je raspoloženje. Njemu je uvijek bilo svejedno, sija li sunce, pada li kiša. Glavno je da se ide u planinu. Što se njega tiče, mogu i cigle padati s neba, on će ići.

I tako, eto, mi smo išli dalje, gore, k vrhovima, visovima, prepušteni svojim mislima i osjećajima.

Muki

Ovo je priča o jednom zadarskom planinaru, malom, crnom, četvoronožnom, koji je prokaskao velebitsku transversalu od Crnopa do Zavižana, ali nije dobio značku. Nema planinarske legitimacije niti slike na njoj. Nema ni ljetne ni zimske opreme: ima je na sebi. Nema ni kompasa ni karte za orijentaciju: ima ih u glavi. Ukratko, sve što treba dala mu je majka priroda. Kada se nade u planinarskom domu ne treba mu soba. Zaspe gdje stigne.

Jedino, kada se nađemo na planinskim sušnim predjelima, kada vrludamo po škrtom kamenjaru, našem dalmatinskom, dovoljno mu je malo vode koju liže iz svoje kutijice od konzerve. Treba mu katkada i komadić kosti, jer se obično za ostalo sam snađe. Jedino što mu treba dati to je čokolada. »Dušu bi prodao za čokoladu« — veli njegova gazdarica. »Ako pas uopće ima dušu« — veli njegov gazda. Sav njegov pseći ponos pada u vodu, kada mu rečemo: »Ajde, Muki, moli čokolade!« Tada se propne na stražnje noge, sklopi prednje kao da moli i zine. Moraš mu dati, makar ti to bio posljednji zalogaj. Svi planinari u Zadru ga znaju.

— Profesor Muki — vele jedni.

— Doktor buhologije — smiju se drugi.

— Muki, Mukica, evo ide Mukica — kliču djeca planinarčići kada ga vide na mostu ispred Borisovog doma. Za čas se oko njega okupi čopor vesele i razdragane djece i ništa drugo ne čuješ nego veseo pseći lavež i ciku i viku mališana.

— Hajde, Muki, idemo — vele njegove gazde.

Klupko se začas razdvoji, on se odvoji od djece, lizne kakvog uplašenog i zaprepaštenog mališana, mahne repom u znak pozdrava i eto ga k nama. Kada je on s nama, često puta nam ne treba kartu za orijentaciju ni pogledati. On sam nađe put kada se dvoumimo kojim putem da se vratimo, jer mi obično znamo odlutati od markirane staze i utabanih planinskih puteva.

Ide uvijek prvi. S vremena na vrijeme se okrene k nama, pogleda nas svojim pametnim psećim očima i nastavi kaskati. Svaka rupa, svaki grm je njegov privatni posjed, u kojeg obavezno mora zabiti svoju znatiželjnu njuškicu. Poneki put nam nestane s vidnog polja. Uzalud ga Tom doziva da odjekuje čitava

planina. On se ne javlja kao neko tvrdoglavo derište, da bi se napokon ipak pojavio, ali sa sasvim druge strane i onda opet nastavi svoje hodanje. Snijeg obožava. Čim naidemo na snijeg valja se kao malo prase. Kada treba sići niz snježnu padinu najprije je omjeri sa svih strana kao kakav geometar, pa sjedne na vlastite šape i eno ga dolje. Katkada i mi imitiramo, ali završimo obično mokre...

Desi mu se da upadne i u dubok snijeg. Tužno zacvili, nemoćno se koprcu, a kada ga izvučemo, lizne nas po licu svojim malim hrapavim jezičcem. Bare i lokve zaobilazi kao kakva dama. Na vrhu obično sjedne dalje od nas, kao da mu mi smetamo, nasloni glavu na šape i gleda u daljinu.

— Meditira — veli Anita.

— Ne, razmišlja o svom pasjem životu — podrugljivo odgovara Tom.

Po povratku s planine, prije nego uđemo u kola, okrene se još jednom prema planini, kao da je želi pozdraviti. U kolima, pored Anitinih nogu nešto mumlja i tiho reži kao da je nezadovoljan što se vraćamo kući.

Jelen i košuta

Stajali su na proplanku, prilično daleko od nas, njih dvoje, jelen i košuta. Jelen je podigao glavu visoko. Sunčeve zrake obasjavale su mu rogovlje. Košuta je stajala tik do njega. Bio je to divan prizor bliskosti. Topline. Nježnosti. Košuta je naglo podigla glavu i u tom trenutku odjeknuo je pucanj. Vidjela sam kako je poklekla i polako se srušila. Jelen je stajao, kao da ne vjeruje, nagnuo se nad družicom, ali tada je odjeknuo i drugi pucanj.

Jelen se trgnuo i pao pored mrtve košute. Stajali smo, nas nekolicina planinara, blijeđi, nijemi, užasnuti. A ja sam zaplakala.

Ljepota biokovskih stijena

ANTE MARGETIĆ

SPLIT

Ovogodišnja zimska gripa teško me je privezala uz krevet. Oporavljao sam se neko vrijeme u vojnom odmaralištu Baško Polje. Sobni balkon bio mi je okrenut Biokovu, tako da sam s tog balkona promatrao predivne njegove stijene u predjelu Batske (Baške) kotline. S ljubavlju sam ga posjećivao, jer je on po svojim stijenama i točilima najljepša dinarska planina. Nazvaše je ljepoticom. Posjećujući je, vidio sam na njoj muflone, a jednom i troje ubijenih vučica. Očekivali smo da će nas vučica od nekuda napasti. Nijesmo

ni jednog ponijeli sa sobom, jer će se majka vratiti njima mrtvima i stajat će uz njih puna tuge.

Prelazio sam u društvu jednog ili dvojice planinara strma točila, uzlazio klancima i vršinom Biokova, kao što to čine i biokovski mufloni. S dušom punom sjećanja na to svoje lutanje Biokovom, sada, na balkonu, obnavljam uspomene. Sebe smatram biokovskim ranjenim muflonom. Iz svoje riznice uspomena sjetio sam se posebno jedne od njih. S dvojicom drugova ušao sam u klanac Stepe-

Vošac na Biokovu

Foto: Ing. Z. Smerke

nište. Zadnja njegova stijena za mnoge je teško prolazna, a ona završava planinskim balkonom, koji je zaodjenut borovom šumom. Sa sobnog balkona dobro ga vidim. Kada su dvojica mojih drugova došli pod stijenu, uplašili su je se. Ipak su došli do balkona. Prišli su mi ljutito i rekli da će radije provesti noć na otvorenom, nego li se vratiti po toj istoj stijeni u selo Baškoviće. Morao sam ih voditi do Vošca i zaobilazno sići s njima u Makarsku.

Na samom ulazu u klanac od njih sam se odvojio. Upozorio sam ih da ću ih negdje visoko u klanecu sačekati. I tako se dogodilo. Podno zadnje stijene strmo je žalo i tu sam se sunčao čekajući ih. Nedaleko na žalu ugledao sam poskoka, ali se nismo sukobili. Bilo mi je drago da imam društvo. Kad sam ugledao drugove, udoh u stijenu. Nisam se plašio. U stijeni su uzidani krečom zidovi koji su me podsjećali na tibetska brda. Nekadašnji Iliri vjerojatno su sazidali ove zidove kako bi sebi olakšali uspon na visoku površ Biokova. Tako su bili čvrsto ugrađeni da ih Baškovići do danas nisu trebali popravljati. Godinu dana poslije našao sam se u istom klanecu, prešao stijenu i došao na balkon. S balkona sam se vratio u Baškoviće i na cesti sačekao autobus.

Baška kotlina u Biokovu posebno je veličanstvena. S balkona mi je vidljiva. Polukružna je. Daje izgled podijuma u pozorištu, a njezin scenarij su stijene. Baško točilo je jedan od njezinih scenarija, ali ono mi je sada

skriveno. Ovaj scenarij započinje od Bukovačke stijene na zapadu. Ona ima dolinu koju sam opisao u Planinarskom listu (br. 2, 1974).

Na Šćirovačku vrhunsku stranu, koja se izdigla na svojim stijenama, a druga je po redu, dolazi mlađi svijet iz triju sela Baške kotline (Draga, Bast i Topići) da naberu trave kojom hrane u zimi svoja stada. Treća je stijena ona najviša Ilijina, čija kamenita rebra je izvanredno ukrašuju. Četvrte su Kuranikove stijene pod kojima se rađa Baško točilo. Tu su najljepša žala. Niže od ovoga žala Baščani sa stadima prelaze prema čunjastoj stijeni zvanj Motika na ulazu u visoku biokovsku površ. Ta strana do Motike je šumovita i krševita. U usjeku koji spaja Motiku i stijenu Šibenik Baščani održavaju stepenice koje vode u Čulica staje.

Evo me mišlju i na zadnju stijenu. To je Šibenička stijena, koja je s mog balkona poprimala oblik prave piramide. Njezina je vršina glatka kao dlan ruke. Baščani su ipak na njoj utrlj stazu koju nazvaše Ploče. Njom su pored Baškog točila, kao drugom pomoćnom stazom stada vodili na visoku biokovsku površ. Na visokoj površi, u docima, podigoše staje i pomoćne kućice u kojima su noćili. Budući da sam i ja jednom prošao tom stazom i opisao je, svratio sam se u selo Bast da se propitam postoji li još ta staza. U Bastu sam naišao na staricu koja je nekada tom stazom vodila svoje ovce. Uvjeravala me da staza više ne postoji niti da se može po njoj doći na visoku površ. Ponavljala je da staza

nikako više ne postoji. Bio sam uporan da s dobrim dalekozorom, koji je donio Bašćanski primorac, pronađem ostatke te staze. Nikakve ostatke te staze nisam pronašao, pa je neka- dašnja pastirica očito u pravu. S Bašćanima i njihovim stadima dolazio bih još prije zore po mjesecini na jaki izvor. Najradije sam ih očekivao kod stare crkvice na ulazu u točilo. Do mene je sjedio drug. Svjetlo zvijezda i mjesecine je žalu točila davalo mliječnu bje- linu i činilo ga sanjarskim. Dok sam ih čekao molio sam mjesecinu i zvijezde da točilo jače osvijetle da bi bilo još mističnije. Sam do- lazak stada i Bašćana, razgovor među Bašć- ćanima, bleljanje ovaca, žamor žala koje su valjale ovčje noge, toplina runa koje mi je grijalo bedra kad bih zašao u stado, zamije- niše moje prijašnje sanjarenje. S izvora vode ugledali bismo vrhove Kuranika. Zora je na- stupala, vrhovi Kuranika bili su već osvijet- ljeni. S njihova podnožja klizilo je žalo koje je svojim šumom stvaralo jeku. Ova jeka uklapala se u planinsku simfoniju.

Događalo se da sam se u sredini točila ra- stao s Bašćanima i njihovim stadima i ja bih zadihan dolazio do podnožja Kuranikovih sti- jena. Bio sam u zanosu. Jaka sunčana jara često me otjerala s tog dragog mi mjesta. I sada sam osobito mislio na to mjesto. Bašćane sam sustizao u Čulica stajama.

Naš raniji razgovor smo nastavili. Bašćani vole planinare, jer su oni dio njihove kara- vane, dok se penju na Motiku. Tu bih se ko- načno odvojio od Bašćana. Prosljedio bih s drugom prema jednom od Kuranikovih vrho- va. Znao sam da pod vrhom Ilijine stijene po- stoji pastirski stan u kojemu sam već spavao. Ostali smo duže na vrhu jedne od Kuranikovih stijena. Imali smo vremena da na ovom vrhu duže ostanemo. Točilo i divni pogledi oko nas uspavali su nas. Na kraju smo odlučili da krenemo prema Ilijinoj stijeni.

Čim smo ugledali pastirski stan u malom kuloaru vidjeli smo da ćemo moći u njemu prenoćiti, jer je noć bila tiha i topla, a stan ograđen bukovim granjem. Nakon provedene noći taj pastirski stan nosio sam u sebi kao pastirsku idilu. Izašli smo na sam vrh Ilijine stijene koja je nekako u središtu polukruga Bašćanske kotline. Sutonsko svjetlo sjalo je na okolišnim stijenama i dalo im neobičnu draž. Ležeći u noći na svom ležaju prisjetih se stihova poznatog pjesnika Pabla Nerude: »Noć je zvjezdana i drhću plave zvijezde u daljini. Vjetar noćni na nebu se vrti i pjeva.« Doživio sam nešto slično o čemu je Neruda pjevao.

Jutarnje sunčane zrake ulazile su kroz gra- nje stana. One su nas milovale. Još jednom smo izašli na Ilijin vrh. Kotlina je bila u sje- ni. Sunce ju je postepeno osvajalo.

Ilijin se greben ne završava na njegovu vrhu. On se produžuje dalje na zapad, prema Šćirovcu, kao da se naslonio na njegovu stranu. Ovaj produženi dio Ilijinog grebena mje- stimice je vrlo oštar i tu na njemu treba ja- hati što je bilo opasno. Čim smo počeli savladavati greben prema Šćirovcu, pratila nas je malo na niže bukova prašuma. Dovoljno je

bilo učiniti nekoliko koraka da se nađemo pod jednim od bukovih stabala. Motrili smo tu divnu prašumu i gazili dalje strmim gre- benom. Ovaj osjećaj prašume stalno nas je pratio. Sunce nam je već dovoljno ugrijalo leđa da smo mislili kako da se spustimo pod jedno od bukovih stabala. Spustili smo se. Tako smo se još jednom spustili.

Greben se prekinuo i stupismo na položenu stranu Šćirovca. Na njoj smo ugledali mladi svijet koji je kosio travu. Oni su do tri puta u jednom danu silazili u sela s bremenom trave. Ugledali su nas. Mahali smo jedni dru- gima. Mi se nismo spustili do njih.

Konačno smo stupili na vrh Šćirovca. Naj- prije me privukla Baška kotlina i njezine sti- jene. S ove visine djeluje stravično, ali i veli- čanstveno. Zatim sam se zagledao prema oto- cima i moru koje ih je okruživalo. Ovaj vrh otvorio mi je pogled i na središnji dio Bio- kova tj. na visoku površ na kojoj se izdigao greben Sv. Jure (1762 m). Zabiokovo mi je tajna jer tamo nisam zalazio. Znam da je u njemu velika Grabovčeva dolina šumom obras- la. Ona je stočarski kraj. Znam da pokraj doline u selu Zagvozdu živi legenda o neka- dašnjoj kuli i dvorcu Hasan-age. Moj prija- telj, planinar, Miroslav Pera, posjetio je Zag- vozdu i u društvu mještana obišao ono mjesto gdje se nalazila kula i dvorac. On je vidio kamene ostatke jednog i drugog. Kako on kaže, učvrstila se predaja kod mještana o po- stojanju legende. Postoji još i druga legenda o Hasan-aginu dvoru u selu Kokorići, u oko- lici Vrgorca, u kojoj piše putopisac opat Al- bert Fortis u svom djelu »Putovanja po Dal- maciji.«

Trebalo se okrenuti k velikoj zelenoj Gra- bovčevoj dolini iz koje su, prema austrijskim specijalkama, do na vrh Šćirovca vodile dvije dobre staze. U vrijeme izrade ovih specijalki te su staze doista postojale. U to vrijeme u Grabovčevoj dolini su mesari iz Makarskog primorja i otočki mešari kupovali stada brava i po nekog vola te ih predali goničima da ih preko Šćirovca ovim stazama dovedu na mo- re. Ovdje na Šćirovcu stada su se odmarala i taj se prostor pretvorio u guvno. Da smo danas ugledali to guvno s polegnutim blagom, a uz njih i goniče, vrh Šćirovca bi nam izgle- dao romantičnim.

Odmarajući se pod jednom manjom stijenom počeo sam osjećati zavodljivost Grabovčeve doline. Što sam duže sjedio, dolina mi je sve to više postojala zavodljivom. Pitao sam se: Zove li nas ona? Kako da joj sidem? Nažalost, one dvije staze, kojima su prolazila stada, više ne postoje.

Ustati s položaja guvna značilo je napustiti Šćirovac i dolinu. Moramo se spustiti u selo Bast. Na strani Šćirovca još su uvijek se- ljaci kosili travu. Spuštajući se korak po ko- rak, prišli smo seljacima. Kad su završili ko- sidbu skupa smo se spustili u selo Bast i tu smo se od njih oprostili.

Svitanja dan Libinjem

ANTE RUKAVINA

GOSPIĆ

Pri svakom buđenju, a u toj mrkloj noći bilo ih je više, jer ni umor od dugačka, predena puta nije mogao omekšati tvrdu livadu pod nama, zvijezde su jarko sjale i činilo se u tamnoj noći da su sve sjajnije i veće i da ih je sve više. U noćnoj svježini moglo se razgledati samo nebo nama na jug, jer su s druge strane najviši planinski vrhunci, na čijem smo golemom pleću provodili ovu noć, zaklanjali drugi dio neba. I baš s te strane pirkao je vjetrić i donosio skoro bešumno njihanje trave i grančica na okolnom rijetkom drveću. Samo jednom se u mraku začulo mumljanje i obrušavanje kamenja u blizini, što je moglo značiti da i medvjed konači negdje u ovom kamenjaru.

Na južnom nebu najjače su svijetlila dva nebeska tijela, jače od svih ostalih zvijezda. Bili su to Jupiter i Saturn. Još od proljetos u istom su položaju. Tad su bili na istoku, a sada, početkom srpnja 1981, već su s juga krenuli prema zapadu. Koncem kolovoza naći će se zajedno s Venerom, u ovom slučaju ona se naziva Večernica, na zapadnom nebu, što će se ponoviti za 59 godina. Možda će u to vrijeme u njihovoj blizini ploviti nekakve brze nebeske lađe koje će dosizati do zvijezda, a naraštaji koji će se roditi promatrati ih iz blizine.

Ali zvijezde će svijetliti i dalje i nećemo ih moći nikuda pomaknuti iz vedrih noći. Zaljubljeni će moći o njima maštati i pitati se: koja je moja, a koja njezina, a zaljubljenici u planinu voljet će ih zato, jer će one predskazivati lijep dan.

Naš vođa puta, šjor Ante, nije mogao izdržati, a da ne ustane još za mrkla mraka. U svojem sivom i širokom ogrtaču, nemarno prebačenom preko ramena, obilazio je svoju malu četu i očekivao jutro. Da, trebali smo biti ovdje još prošle godine, ovih istih dana. Proći ovim stazama s južne strane Sv. brda, planinarima manje poznatim, i potanje ispitati arheološke nalaze kojih je ovuda na svakom koraku, a o kojima se malo zna. A ljudi što žive tu na obroncima, stalno ili povremeno, ni ne slute da se često za ovcama bacaju različitim predmetima koji su dio povijesti ovoga kraja za tisuće godina unatrag.

Ipak nas je šjor Ante uspio skupiti ove godine. Došao je Srečko iz Zagreba, Filka i Jure iz Crikvenice, Ante iz Gospića i šjor Ante s Jurom starijim iz Senja da nekoliko dana provedemo na Libinju, tom manje poznatom dijelu Večebita, tom neispitanom tlu koje je Krajač još prije pedeset godina nazvao »kulturno gorsko tlo«.

Vozač nas je ostavio na Bunovcu da se dalje sami borimo s obiljem opreme i hrane za 4-5 slijedećih dana. Nije nam bilo do razgledavanja vikendica ni lovačke kuće, ni do

obilaska otvora najdublje jame u Hrvatskoj, jer je već bilo podne. Samo smo na izvoru nalili hladne vode i krenuli uzbrdo strmom stazom između Segestina i Malovana. Željno smo dočekali odmor kod Malovanskog jezera i Istočnih malovanskih stanova. Začudili smo se što nigdje nema tragova dalmatinskih stočara. U prijašnja vremena dolazili su ovamo još polovicom lipnja. No, sad je u njih manje ovaca, pa se i oko njihovih sela s one strane Zrmanje zadržati do srpnja i paše i vode.

Na južnom obronku Malovana, u uvali Istočnih malovanskih stanova, još se bijeli gruda snijega deblja od metra. A niže od nje je lokva koja dosiže sve do nekadašnjeg stana Stoje Vrkić. Usputni uspon na Malovan otkriva malu zanimljivost. Otprilike na polovini uspona od Malovanskog jezera prema vrhu otvor je nevelike jame. Možda jama i nije jako duboka, ali je na dnu vidljiv snijeg. Vjerojatno se iz njega polako otapa i cijedi voda u Malovansko jezero i tako mu održava začuđujuću uvijek istu razinu.

Slijedeći dio puta do Solila nije bio toliko tegoban. Još je trajalo rano poslijepodne i nadali smo se za dana prijeći Sv. brdo da stignemo do Jurjevića u njihovim stanovima na istočnom kraju Dušica. Od Solila Ante je malo prošetao rijetko korištenom stazom prema istočnom dijelu Bunovca. Nakon pola sata hoda i s mjesta odakle se treba serpentinama spuštati u šumu između Malovana i Zelenog vrha ugledao je u dubini ostatke stare predratne planinarske kuće koju je tu podiglo HPD »Visočica« iz Gospića godine 1937. radi što lakšeg posjećivanja ovog dijela Večebita.

Kako smo se približavali Sv. brdu umor se sve više uvlačio u nas. To nas je upozorilo da nećemo moći svladati vrh i da nema nikakve druge lakše staze prema Dušicama, te da se moramo spustiti starom stočarskom stazom prema Libinju koje je zapravo bilo naš pravi cilj. Srećka su toliko umorili njegovi snimateljski i ostali aparati da se jedva kretao, a oteklina od udarca u kamen na potkoljenici imala je sasvim pristojnu veličinu i oblik polovice jajeta. Nismo bili na čistu je li oteklina nestala do kraja dana od odlične opino-gel masti ili od Filine ruke, koja je primijenila mast. Ni nama drugima nije bilo lako iako je nas sokolila spoznaja da dolazimo na domak Libinja, našeg cilja za slijedećih nekoliko dana.

S desna nam je bio Vlaški grad s njegovim kamenim vrhom, s lijeva se ispriječila trupa Sv. brda, a pred nama pogled obuhvaća Libinje u predvečerje, mirno, bezživotno, kakvo u stvari i jest. Samo se noć izdizala iz dubokih dolina, zalazila među vrhove, ali same vrhove još nije mogla natkriliti, jer su

po njima izgarali ostaci dana i razlijevali se crveni pramovi sunca na zalasku. Staza se polako spuštala u Štirovac prema davno napuštenim stanovima vinjeračkih stočara na 1400 m nadmorske visine. Uz ruševine stanova crvenio se lapor gdje su tri izvora: Korito, Vrelo i Vrelo na Štirovcu. To je i privuklo stočare da uz vodu sagrade ljetne stanove. Ispod izvora i Vlačkog grada početak je Orljače, bujičnjaka koji se ispod Libinja spaja s Malom Paklenicom.

Sišli smo i u Mali Štirovac, htjeli smo još niže prema Libinju, ali se dalje nije moglo. Šjor Ante nas je nagovorio da sidemo do zelene ograđene zaravni i na njoj prespavamo, tu na visini od oko 1100 m, kako je to ustanovio Srećko jednim od svojih brojnih aparata.

Noćna razmišljanja prekinuo je nagli nestanak zvijezda. Ne, nije ih ugasilo jutro, nego se nenadano navukao oblak nad planinu i zaklonio sve vidike.

— Možda će kiša, proleti misao kroz snenu svijest, pa treba još malo odpavati — ako se bude moglo. Taj posljednji san prekinule su kišne kapi, krupne, ali i ipak rijetke. Uškoro su kapi postale sve rjeđe, kiša je uzmicala pred novim danom koji se jedva nazirao po visinama, kamo je već dosizalo sunce s one strane planine.

Počelo je svitati. Zajedno sa svitanjem strujio je iz doline neki čudni drhtaj, kao neprekidni sitni topot, tapkanje slično udaranju tisuća malih čekića, kao da se sudara stotine kamenčića s nekim tupim predmetima i onda muklo odzvanja po planini. Taj se zvuk, pomiješan s čudnovatim, dalekim i nerazumljivim ljudskim glasovima primicao prema nama i postajao sve jači. Dolazio je zajedno sa svitanjem, s maglom i oblacima iz kojih su nas najednom opkolile ovce sa svih strana. Taj zvuk bio je njihov hod po kamenjaru, po starim stazama, kuda su ih dalmatinski stočari gonili na pašnjake po najvišim velebitskim vrhovima, sve tamo do Oglavinovca i ovom stazom kojom smo se mi sinoć spustili ovamo.

Predvodi ih Mile Brkić iz Kruševa, a s njim je nekoliko žena i dječaka. Jedan je od njih unuk bake Stoje Vrkić, koja je nekada ljeti boravila na Istočnim malovanskim stanovima, ali ona više ne odlazi za stokom u planinu. Ne može. Godine pristigle i ne puštaju je daleko od kućnog praga. Ali je unuk neće naslijediti. On će biti samo dva dana dok se srede stanovi na Oglavinovcu, a onda će preko Paklenice do prvog autobusa: — kući. Svršio je dva razreda »šugarice«, kako se on izrazi za današnju srednju školu, a na jesen će u ekonomsko usmjerenje. A ovce će čuvati drugi pastiri, oni stariji, kojima nikakvo usmjerenje ne može promijeniti životnu stazu.

Jedna im ovca zaostaje, ne pase i ne previja. Nagadamo što bi joj moglo biti.

— Možda ju je ujela zmija, kaže netko, drugi misli da je pala niz kamenje, a Mile dodaje da to traje već nekoliko dana i da je bolesna pošla iz Kruševa, ali se nada da će bolest vjerojatno proći. On joj je pustio malo

krvi zarezivanjem uške, što je prastari običaj — pa što bude da bude.

— A ako ostane uz put, sva šteta i u njoj, rezonira Mile mirno, kao da je tako naredeno.

U ovim krajevima vrlo rijetke su stočne pošasti, više je štete od vukova i medvjeda. Ipak, s različitim razloga ostaje po koje uginulo grlo uz staze kao nijemi svjedok življenja i umiranja. A velebitski stočarski putovi i staze ostaju i dalje staze života i opstanka, staze ponovnih povrataka.

Mile nam kaže da se nalazimo u Zuanovića docu ili ogradi, gdje su nekada vlasnici sadili krumpire. To je duguljasta dolinica dugačka četrdesetak metara i upola uža, ograđena suhozidom uz koji sa zapadne strane prolazi staza. No, sad je zid razvaljen na južnom i sjevernom kraju tako da ovce prelaze preko doca i usput ga popasu. Pozdravljamo se s Milom i svatko odlazi na svoju stranu.

Dan je rastao s istoka ispod sivih oblaka koji su zakrili vrhove iza nas. Gorštaci kažu: na Velebitu je kapa, što je znak da je bura očistila oblake iz nižih predjela, ali ih još nije prevalila na drugu, primorsku stranu. I u sred ljeta može se iz te kape izleći koja pahuljica snijega ili solike, a zimi je to ređovit predznak skorog snijega.

I sada nas je pratila bura s leđa, a sunce s druge strane, dok smo se spuštali prema Libinju. U daljini ispod nas vidjela se Ivanjska lokva koja je označavala, prema onom što smo čuli tih dana, središnji i najzanimljiviji dio ovog predjela. Još uvijek su uz nas prolazila stada ovaca pomičući se od busena do busena trave, da za dan ili dva stignu do Oglavinovca, sada njihovog najdaljeg velebitskog pašnjaka.

Nakon sat hoda stižemo do poznatog izvora Pećinice gdje iz nevelike stijene stalno izbija voda. U Velebitskom vodiču dra Josipa Poljaka izašlom prije više od pedeset godina piše da je uz izvor velika bukva, ali joj danas nema ni traga. Izvor je najsjevernija točka ovog cijelog predjela zvanog Libinje, koje se prostire široko prema jugu sve do Oštre glavice (786 m), Sopnja (798 m), Gole glavice (743 m) i kote 1040 m. Prema mišljenju rijetkih stalnih i onih povremenih stanovnika ovih predjela zapadna je granica Libinja korito Orljače i Male Paklenice, a istočna mali prijevoji prema Gornjoj Bukvi. Moramo se prikloniti njihovu mišljenju, jer se oni sjećaju da su i njihovi djedovi nazivali ovu golet na južnim obroncima Sv. brda jednostavno jednom riječi Libinje. Ipak, i oni ga dijele na zapadni dio koji zovu Malo Libinje i istočni Veliko Libinje, a svaki ovaj predjel ima više dijelova s posebnim nazivima, što govori za to da je ovaj kraj bio dobro naseljen i korištena svaka dolinica ili je i na najmanji dio netko imao kakvo pravo ili korist. I u geografskom smislu osjeća se razlika između Malog i Velikog Libinja, jer svako ima drugačiji izgled.

Malo se Libinje prostire od Pećinice sve do Sopnja. Ovaj dio, do ostataka crkvice sv. Ivana Usika i bivše hrvatsko — dalmatinske međe pred njom, goli je kamenjar i škrti pa-

Južni obronak Gradine (834 m) iznad zaseoka Kneževići s ostacima ilirske gradine iz početka prvog milenija p. n. e. Foto: Mr. S. Božičević

šnjak nadmorske visine oko 800 m. Od bivše međe na jug do Sopnja niži je dio nadmorske visine oko 700 m i na njemu ima i pitomijih dijelova dobrih i za obradu. Tu je nekoliko dolaca »rađene zemlje«, kako kažu starosjedioci Kneževići čije su kuće smještene južno i zapadno od poznate Gradine (834 m).

Na Velebitu, a možda i nadaleko nema zanimljivijega predjela od Malog Libinja. Na svakom se koraku tu mogu naći različiti nalazi koji govore o bogatoj prošlosti ovih obronaka. Već sama činjenica da na dijelu prostora Malog Libinja dugom oko sat hoda postoje ostaci dviju crkvice govori za nekadašnju gustu naseljenost, dobro imovno stanje i visoku kulturnu razinu ovoga kraja.

Uz to sama Gradina, vrh koji dominira zapadnim dijelom Malog Libinja, sa svojim strmim obroncima dobro je odabrano mjesto s kojega se može uočiti opasnost bilo da prijete iz planine ili od mora. Na obroncima se poznaju ostaci nekadašnjih terasa i zidina, a na svakom koraku nađu se ostaci keramike. U podnožju Gradine debele su naslage zemlje crnice, što je znak nekadašnjeg dugotrajnog boravka ljudi. S godinama sliježe se taj humusni sloj u okolne dočice, a u onom ispod kuća s južne strane rastu najbolji krumpiri kojima nema premca ni u nižim i plodnijim tlima.

Kuće su stalno nastanjene. Vlasnici su im Ivan i Šime Knežević, koji inače imaju i nove kuće u Selinama na obali mora. Tamo im žive mladi članovi obitelji, a oni se ne daju

odavle dok god budu mogli sami o sebi. Imaju nešto ovaca i koza, točan se broj nikad ne kaže u strahu od uroka i mogućeg poreza, a u današnje vrijeme to im donosi dobar prihod.

Netko će reći: lagodna li života. Ali nije tako. Uvečer kasno, većinom po mraku, vraćaju se s pašnjaka. Odlaze sve do obronaka Sv. brda. Po tom moraju odvojiti (odlučiti) janjce od ovaca, da ovce mogu na miru provesti noć i odmoriti se. Ivan i njegova Stoja povedu stado u obor, a ovce pri tom odlaze u drugi. Tako su naučene i izvanredno se koriste tim trenutkom. Tek tada i domaćini mogu odahnuti, večerati, ali i početi pripreme za drugi dan, jer oni se bude prije dana. Zato uvečer nemaju vremena ni za pričanje. Sami su, pa sve poslove moraju uraditi bez ičije pomoći. Eto, sutra bi Ivan trebao kositi travu u Kneževića doču istočno od kuće, ali ne može. Bura je, i ona bi istog dana odnijela polusuho sijeno po šikarama prema moru. Zato mora pričekati dok se bura smiri. Za vrijeme kosidbe Stoja će sama za blagom na libinjske pašnjake, a onda će zajedno pokupiti sijeno i napraviti stogove iza kuće, da imaju čime prehraniti blago u one dane kada će i ovdje sve zamesti snijeg.

Još za mraka janjci se čuju. Ogladne, pa bleje. Zato ih zorom puste iz obora da u nastaloj jurnjavi svako janje pronađe svoju majku i svoje nabreklo vime. Pri tom nastane prodorno blejanje i oblijetanje oko stada i po stadu, ali se ubrzo smiri. Zatim se kreće na pašnjake ususret danu što se počinje buditi

iza planine. Iznad obronaka sunčane zrake već počinju parati nebo i ostatke noći. Ubrzo se s istoka razgali rumenilo nad planinom, zablješti rubove obronaka i otvori vidike sve do mora. Zatim se pojavi sunce da ugleda kako još koje janje usput završava jutarnji obrok.

Svitanje teče, isto onako kako je bilo i jučer i kako će biti sutra. Razbija mrak po dolovima, raspršuje maglu i s brigama novoga dana zapretava one stare brige koje se slažu na leđa ovih stočara, svijaju ih prema zemlji i crtaju sve više bora po njihovim opaljenim licima. Ali oni ta svitanja i ne primjećuju, pjev kakve rijetke ptice u šikari i ne čuju, a djevojačka pjesma više ne zvoni pašnjaci-ma... Ali im zato ostaju u sjećanju ona druga, sumorna i tužna svitanja, kada kiša i hladnoća probija do kosti, a i po takvu vremenu treba se otisnuti za stadom. To su ona jutra kad svi poslovi moraju biti odloženi za sunčane dane i samo se vodi briga o stoci, da ona ne ostane bez svojih svakodnevnih obroka.

Pitamo Šimu Kneževića, koji je baš došao iz Selina da pokosi travu na svojim livadama, je li tko dolazio istraživati po Gradini.

— A la, moja gospodo! Još dok sam bio malen kopali su ovuda. I danas ćete na svakom koraku naći »rbina« — kako on zove

Otkopan grob ispod Gradine (sredina željeznog doba, oko 500. g. p.n.e.) Foto: Prof. A. Glavičić

keramiku koju arheolozi svuda traže. — I grobova tu ima. Našli su u njima svakakvih predmeta.

Ivan je oštrouman čovjek, sin je onoga Kuzmana kojega spominje Krajač u svom članku iz godine 1931.

— Sjećate li se, Šime, jesu li postojale kakve crkvice u ovom vašem kraju?

— E, to se ne sjećam, samo znam da je i moj djed pripovijedao o tim crkvicama, ali su i onda to bile ruševine.

Krenuli smo od kuća Kneževića malo kasnije, kad je dan već odmakao, i to onom istom stazom kojom su prolazili od pamtvijske i stada i ljudi. Obilazili smo Gradinu s istočne strane ispod zida koji je nekada bio potpora jednoj od nižih terasa na Gradini. Šjor Ante nam tumači moguće postojanje terasa i ostalih objekata građenih za potrebe stalnog naselja oko Gradine i sve do njezina vrha. On je ovdje bio prije dvije godine i želio bi što više istražiti ove lokalitete, barem ih pronaći i zabilježiti, iako ovaj predjel nije u domeni njegova Senjskog muzeja.

— Zaustavimo se malo, mislim da su ovo grobovi, upozori nas Jure mlađi.

Upirao je prstom u kamene ploče ispod zida uz koji smo hodali. Gledali smo, ali nismo vjerovali da na ovom putu kojim stoljećima prolaze ovce svaki dan, ima nešto što još nije otkriveno. Ipak, činilo se da sve kamenje, a njega je bilo u izobilju svuda naokolo, nije razbacano bez ikakva reda. Ponegdje su dva ili tri kamena bila složena u istom smjeru, korak dalje i drugo je kamenje bilo slično poredano, a na jednom mjestu bile su skoro okomito na pravac zida postavljene dvije kamene ploče debele svega nekoliko centimetara i dugačke oko 120 cm, a na kraju spojene trećom manjom pločom. Virile su iz zemlje svega nekoliko centimetara i nezainteresirani prolaznik nikad im ne bi pridavao neku posebnu važnost, osim ako mu ne bi zatrebale kao zgodan građevinski materijal.

— Da, to su grobovi — potvrdio je šjor Ante. Tu ćemo poslije podne pokušati kopati.

Dobro je rekao sinoć Šime da se svuda naokolo često pronađu različite kosti. Već po ovom debelom sloju crne zemlje oko Gradine vidi se da je tu stoljećima moralo biti stalno naselje. U blizini su bili dobri pašnjaci, svud okolo bilo je šume, a od mora bilo je ovo mjesto udaljeno 2—3 sata hoda što je značilo sigurnost i s te strane.

Koracamo dalje, sad bez riječi. Pomalo smo zamišljeni i uprtih pogleda u kamenje na putu, jer tko zna što se sve krije ispod njega. Desno su od nas Kneževića doci, djelomice pokošeni, a ostalo će se kositi kad prestane bura. Neke se košanice ne kose, njihovi vlasnici više ne dolaze ovamo.

Prošli smo svega nekoliko stotina metara od Gradine, a šjor će Ante:

— Evo, tu ova gomila kamenja, to je bila crkvice sv. Marije. Bila je to mala kapelica kojoj se oblik vidio još pred pedesetak godina, tako su nam rekli Kneževići.

A takvih hrpa kamenja ima na desetke i teško je reći jesu li nastale negdje uobičaje-

nim čišćenjem pašnjaka radi obrade ili su to kakvi arheološki ostaci.

— A ovo je ovdje tumulus, grobni humak — ubrzo će šjor Ante. Zaista, ako se pažljivo promotri to mjesto vidi se da nabacano kamenje čini okruglu malu uzvišicu promjera desetak metara.

— I tu trebalo kopati, kaže šjor Ante, možda se tu krije nešto zanimljivo.

Uskoro smo kod stana Ivana i Stoje Knežević. Ivana zovu Suljo. On je gostoljubiv i razgovorljiv čovjek, već je umirovljenik. Sada u miru ostvaruje dodatne prihode držanjem ovaca i koza, a sadi krumpire i drugo povrće na Ličkim docima. Kaže da mu nije bilo lako u životu i da je radio u tri poduzeća. Jedno je bilo ono na pravom radnom mjestu gdje je bio miner i gdje su uvijek na-ređivali: dublje, dublje; drugo je poduzeće bilo kad je kod kuće kopao oranice, a, smijući se dodaje: nisam smio zatajiti ni u braku. Iznenađio nas je novošću koju prvi put vidimo u stočarskom stanu. On upotrebljava plinski štednjak, jer kaže da mu je lakše donijeti plin od jadranske magistrale svaka dva mjeseca, nego svaki dan ili dva gubiti nekoliko sati da ispod Sv. brda na mazgi dopremi breme drva i to uvijek u strahu od lugara i šumara.

To nas navodi na razmišljanje o tome da je trebalo već davno uputiti ove ljude u korištenje tog pomagala i pomoći im da ga nabave. Koliko bi se tu uštedjelo drveta i možda ovi obronci ne bi bili ovako do kraja ogoljeli.

Od Suljinog stana put se nastavlja prema sjeveru laganim usponom. Prilično je širok, a nekada je bio i kolni, što se vidi po tragovima koje su željezni kotači urezali u kamenje. To je bilo onda kad su Lički doci davali na desetke tona krumpira i ostalog povrća. Nakon dvadesetak minuta stiže se do bivše hrvatsko-dalmatinske međe, koja i danas dijeli Malo Libinje na dva dijela, ovaj niži i onaj viši koji se pruža prema Sv. brdu.

Na ovom su mjestu nekadašnju granicu predstavljale nagnute stijene poredane u pravcu istok — zapad. Kako je zabilježio dr Josip Poljak, narod ih je zvao Kruge. One dijele Malo Libinje na viši i niži dio, a na jednoj stijeni uklesano je CD XCIV 1857, što treba značiti C(roatia), D(almatia), redni broj granične oznake i godinu uklesavanja.

Tridesetak metara dalje ostaci su crkvice sv. Ivana Usika (Glavosjeka, proštenje 29. VIII). To je sad hrpa kamenja po kojoj se može razaznati da je to bila građevina veličine 8x5 m i pred kojom je bio uzidan od kamena prostor 2x2 m, ali također porušen. Ne može se danas reći čemu je služio taj prostor, ali se može pretpostaviti da je to bio vanjski oltar za služenje mise pri proštenju, jer u crkvu nije moglo stati puno ljudi, a možda je to bio i temelj zvonika. Može se dovesti u vezu i sa žrtvenicima iz pretkršćanskog razdoblja na koje su stočari pri dolasku u planinu stavljali malo žita, ulja ili soli da bi stoka bila zdrava i plodna, a godina rodna.

Granična oznaka kod ostataka crkvice S. Ivana
Foto: A. Rukavina

Iza crkve je velik tumulus promjera 14 metara, a pedesetak metara istočno i drugi slične veličine. Čim se u bilo koji malo zakopa nailazi se na ostatke keramike i vide se tragovi prijašnjih iskapanja. Netko je tražio kakve ostatke, vjerojatno pastiri.

Tu je i Ivanjska lokva. Ispunjena je malom količinom vode, jer su je ovih dana ispile ovce dalmatinskih stočara u prolazu na planinske pašnjake. Ne može se vjerovati da je lokva i voda u njoj imala kakvo značenje za izgradnju ove crkvice, jer nedaleko ima nekoliko izvora dobre vode, a u okolini je i dosta kamenica. Ali, da je crkvice za ovaj puk imala izuzetnu važnost svjedoči činjenica što pri razgraničenju Ličani nisu dali da potpadne pod Dalmaciju, nego se na ovom mjestu i granica ugnula. Pri tom su i plodni Lički doci ostali ličko vlasništvo.

Ono što najviše impresionira to je izvanredan položaj crkvice. Izgrađena je na mjestu koje je pomno odabrano i pravo je središte cijeloga ovoga kraja, a nekada i važno raskrižje putova. U pozadini crkvice ustobočio se golem masiv Sv. brda, šutljiv i tajanstven, kao da u šutnji koja lebdi nad cijelim krajem čuva tajne ovih ruševina, i tumulusa, i staza, i tajnu svoga imena. Crkvice se vidjela sa svih okolnih vrhova, s Koma, Komića i Vlaškograda, kako ga Suljo zove, s Čovika i Oščenice, s Gradine i ostalih vrhova. I preko svih njih nekada su se prelijevali zvukovi njezina zvona donoseći smirenje na obronke ili upozoravajući na opasnost.

Pokušavamo složiti poneki kamen na ostatke zidova i na žrtvenik ispred ulaza. Potajno se nadamo da će se na kojem kamenu s druge strane pokazati kakav natpis ili možda tropleti ornament. Među kamenjem je i zaobljeni dio krstionice, ali joj nema ostalih dijelova da je rekonstruiramo u cijelosti.

— Koliko bi šjor Ante dao da nademo neki pismeni trag u ovom kamenju? Eh, baš bi

vrijedilo da negdje osvane natpis: U vrime kneza Terpimira ili Branimira... sjetno će Jure mladi, pogledavajući u šjor Antu, da vidi kako će on reagirati. Ali nema ništa... Ništa od dokaza koji bi upućivali na vrijeme postanka ove crkvice. Nijemo je kamenje, kao i mi zajedno s njim. U ovo toplo ljetno podne nad Libinjem je vladala šutnja kao i nad povijesti ovih ruševina, tišina se razlila na svim obroncima i nadaleko sve do Sv. brda i sve do onoga oblaka koji se upravo prevaljuje preko njegova vrha.

U toj tišini sad oživljuju među nama svi ovi davni tragovi, i stare staze, i tumulusi, i svi oni događaji o kojima ne znamo gotovo ništa. Znamo da su na zapadu odavle Orljača i obje Paklenice sa svim onim tajanstvenim i nekada teško dokučivim mjestima iza kojih i sunce nestaje, s istoka su između nižih velebitskih obronaka otvoreni vidici odakle vedra jutra donose novo sunce i nove dane, a s južne strane preko kamenjara i šikara širi se vidik na plavetnilo nedaleka mora, vječne tajne za stočare. I ni s koje strane nikakva glasa, nikakva traga da nešto reče o ovoj hrpi bezživotna kamenja. Da, rekao je Šime Knežević da je čuo od svog djeda, a ovaj od svoga da su tu uvijek bile ruševine, što bi trebalo značiti da je crkvice porušena prije više od 150 godina, ali to se vjerojatno dogodilo još prije, možda u vrijeme prvih turskih nadiranja. Može se pretpostaviti da je crkvice bila sagrađena u vrijeme ličkih knezova Kurjakovića, koji su u predtursko vrijeme imali ovuda svoje posjede, a možda i prije

toga. Razmatramo i mogućnost spektrografske analize ugljika u ovim ostacima, ali takvo rješenje može dati razliku od nekoliko stoljeća što ne može zadovoljiti našu znatiželju, jer bismo željeli saznati točnije podatke.

No, da je crkvice bila u uskoj vezi s ličkim življem govore Lički đoci koji se od nje pružaju prema istoku. Oni su se smjestili između južnih obronaka Debelog brda (1430 m), Čovika (1120 m) s istoka i Oščenice (968 m) s juga. To je najplodniji dio cijelog Malog Libinja odnosno Libinja općenito. Na njemu i danas raste divan krumpir i ostalo povrće, a vrijedni Kneževići već su okopali svoje oranice i poprašili ih suvremenim sredstvima protiv kornjaša. Na njima je nekoliko napuštenih stanova, a u sredini dolaca jama, bezdan, kako kažu Kneževići.

Oni su danas vlasnici ovih oranica iako se đoci i dalje zovu Lički. Ličani su tijekom XVIII i XIX stoljeća postepeno napuštali ljetno pašarenje po Velebitu, jer ih je i razvoj ratarstva primoravao da budu više u blizini svojih domova. A ovdje su bili potpuno s druge strane planine, nadomak mora. A što prije toga nisu ni pod koju cijenu dali da ovi đoci potpadnu pod Dalmaciju, bilo je to zato što su oni pripadali Ličanima od davnine i što su oni na njima podizali biljnu proizvodnju i njom se koristili za vrijeme sezonskog boravka u planini. Ipak, naziv Lički đoci ostaje zauvijek i podsjeća na višestoljetni boravak ličkih stočara u ovim predjelima.

(U idućem broju pohod Velikom Libinju)

Malovansko jezero

Foto: Mr. S. Božičević

Za klečke vještice

DUNJA BOŽIĆ
OGULIN

Klek je oduvijek bio bitno alpinističko ishodište. Pohodilo ga je tisuće znanih i neznanih s ruksacima, a užetima preko leđa, kahalima, gojzericama, zveckajući karabinerima, uporni i sigurni u smjerove koje su htjeli ispenjati. Kovalo se u stijenama Kleka stotine alpinista, stjecalo prva penjačka iskustva, doživljavalo krštenja debelim užetom, proživljavalo prve strahove, pa čak i za život se borilo. Stijena je mamac i neprijatelj, stijena je opojnost i opasnost, ali magičan je njen zov...

Ima tajni u tom zovu kamenih gromada. Ima nemira u duhu čovjeka koji se želi suočiti s njima. Ima pitanja koja daju odgovor može li se biti dovoljno jak da se svlada težina, tehnika, strah, nemir, bojazan... da se osjeti ono silno razlijevanje topline pri izlasku iz smjera...

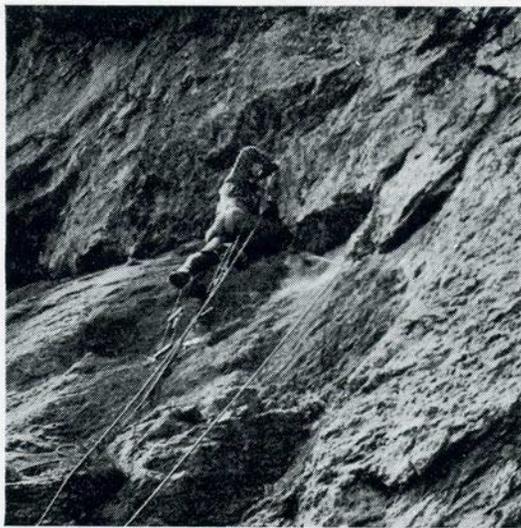
Ima stijena još nedirnutih. Ima stijena opasnih ali primamljivih, kršljivih i neizvjesnih koje potiču maštu alpiniste. Gledajući ih, on im u mislima ucrtava smjer, on ih premjerava i analizira, on ih savladava pogledom. I rađa mu se ideja. Buja ideja hranjena entuzijazmom. Dolaze trenući odluke. Nešto se ovdje može ispenjati. Nešto se mora, mora se jer je kao rođeno za to.

Istočna stijena Potkleka kratka je i mjestimično obrasla raslinjem, pa ipak je primamila svojom neobičnošću: Zvonko i Josip jasno su uočili pukotinu koja nastaje na dodiru glatke ploče s prevjesima, u onim beskrainim šetnjama okolicom doma. Odluka je sazrela brzo: počeli su praviti prve klinove »domaće proizvodnje«, provjeravati opremu, slagati je i razrvstavati, da bi jednog prohladnog jutra, dok je još magla obavijala dom, krenuli u pothvat.

Rani rujan tek je provirio kroz klečke krošnje i nadajući se dobrom vremenu uzela sam foto-aparat. Nažalost, ja sam tada tek učila snimati i mnogi su snimci nejasni, no ipak su ostali ovjekovječeni trenuci kad se priroda i čovjek stope u jedno, kad dišu zajedno i povjeravaju se jedno drugome. Stijena se svladava klin po klin, stopu po stopu, prečku po prečku. Osiguravalište štrči na glatkoći plohe, jedva da se gojzerice mogu smjestiti, a već je pogled upravljen gore, naprijed. Toliko se toga mora savladati!

U tim trenucima nema straha. Prvenstveni se smjer penje kao rezultat dubokog uvjerenja i spremnosti svih snaga. Prvenstvenim

»Mi gledamo se nijemo. Brijeg i čovjek. Ja nikad neću znati gdje se sastaje naš različiti smisao...«

Zvonko Trdić u prvoj dužini smjera »Za klečke vještice«
Foto: Dunja Božić

se smjerom potvrđuju ideje nekog alpiniste, njegova stremljenja prema vrhu. Kako onda nazvati smjer koji su ispenjali pravi Ogulinci, na ogulinskoj planini i s klinovima domaće proizvodnje? Pitanje nije dugo ostalo bez odgovora, štoviše, već prilikom upisivanja smjera u knjigu penjanja, javila se ideja koja nam otada nije dala mira. Ako je Klek toliko čuven po svojim vješticama, koje su mu slavu pronijele diljem naše domovine, zašto ne bi ovaj smjer ostao kao njihov vječni putokaz? Oh, zamislite samo, u olujnoj, mrkloj noći, kako strahotne i raščupane prikaze promiču opasno blizu stijene da bi orgijale cijelu noć na samom vrhu starca Kleka!

Nismo mogli odoljeti i nazvasmo smjer »Smjer za klečke vještice«!

Pa, drugovi alpinisti, dođite i probajte. Pokušajte barem i ne sramite se ako vam prvi put ponestane snage. Mnogi su pokušali, poneki tek prošli i samo su pohvale izrekli. Nedavno je i Franc Knez protutnjao kroz smjer i izašao zadovoljan. Što, Franček Knez, kažete da ga poznajete? Nije li to dovoljan izazov?

25 godina rada Komisije za speleologiju Planinarskog saveza Hrvatske

VLADIMIR BOŽIĆ
ZAGREB

Dne 5. X 1981. navršilo se 25 godina postojanja i rada Komisije za speleologiju planinarskog saveza Hrvatske. Slaveći taj jubilej, četvrt stoljeća raznovrsne speleološke djelatnosti, potrebno je najprije prisjetiti se kako je Komisija osnovana.

Prva speleološka organizacija nakon drugog svjetskog rata u Hrvatskoj, Špiljarska sekcija PD »Zagreb«, osnovana 15. XI 1949, a 4. V 1950. osnovana je i Špiljarska sekcija u PD »Željezničar« u Zagrebu. Radi propagiranja posjećivanja i istraživanja speleoloških objekata rukovodstvo PSH potaklo je osnivanje špiljarskih sekcija i u drugim gradovima Hrvatske. Tako su koncem 1950. bile osnovane špiljarske sekcije u PD »Mosor« u Splitu, PD »Dubrovnik«, PD »Platak« u Rijeci i PD »Rudar« u Raši.

Inicijativu i podstrek za osnivanje novih špiljarskih sekcija davali su pojedini članovi Upravnog odbora PSH u osobnim kontaktima sa zainteresiranim članovima planinarskih društava. Uviđajući potrebu stalne suradnje PSH sa špiljarskim sekcijama u planinarskim društvima, 1952. godine je u Upravnom odboru PSH osnovana referada za špiljarstvo i za prvog referenta izabran Vlado Redenšek, tadašnji pročelnik Špiljarske sekcije PD »Željezničar«.

Kako su neke špiljarske sekcije imale poteškoća u radu, a druge su htjele poduzimati veće speleološke akcije, pojavila se potreba za sve većom suradnjom i koordinacijom rada među špiljarskim sekcijama, a također i sa PSH. Ideja o osnivanju neke komisije koja bi imala taj zadatak rodila se 1954, ali ona nažalost tada nije oformljena, iako je referent za špiljarstvo u PSH imao suradnike iz zagrebačkih špiljarskih sekcija s kojima je surađivao gotovo kao u nekoj komisiji.

Komisija je osnovana na IV. glavnoj godišnjoj skupštini PSH 4. i 5. X 1956. na Sljemeni pod nazivom »Komisija za speleologiju Planinarskog saveza Hrvatske« (KSPSH). Na skupštini su joj postavljani ciljevi, zadaci i program rada. Tadašnji naziv »špiljarski« promijenjen je u »speleološki«, a naziv »sekcija« u »odsjek«. Tada je u Hrvatskoj bilo aktivno 7 špiljarskih sekcija koje su promijenile naziv u Speleološki odsjek.

Komisiju su sačinjavali pročelnik, tajnik, tehnički referent te pročelnici i tajnici svih speleoloških odsjeka. Za prvog pročelnika izabran je Slavko Marjanac, tadašnji pročelnik Špiljarske sekcije PD »Željezničar« iz Zagreba. Na prvoj sjednici novog Upravnog odbora PSH, 31. X 1956, usvojen je prvi pravilnik KSPSH.

Slavko Marjanac bio je pročelnik KSPSH od 1957. kada je tu dužnost preuzeo Veljko Šegrc i obavljao je do 1959. godine. Srećko Božičević ju je obavljao do 1962. godine, a od 1962. (s prekidom za odsluženje vojne obaveze 1962/1963, kada je na toj dužnosti bio Ivan Filipčić), tu dužnost stalno obavlja Vlado Božić.

Jedan je od osnovnih zadataka KSPSH bilo školovanje speleološkog kadra i taj je zadatak u ovom periodu Komisija časno obavila. Prvi republički speleološki tečaj KSPSH je organizirala već 1957. u Ogulinu, a poslije njega je slijedio niz tečajeva, škola i savjetovanja. Od tih prvih tečajeva treba posebno istaći Prvi jugoslavenski speleološki tečaj koji je KSPSH organizirala 1961. u Tounju, čime je postala začetnik školovanja planinara-speleologa u Jugoslaviji. Za potrebe tog tečaja izdala je udžbenik »Osnovna znanja iz speleologije« i to je bio prvi speleološki udžbenik u Jugoslaviji. Radi postizavanja što veće stručnosti članova speleoloških odsjeka u Hrvatskoj, KSPSH je 1970. uvela polaganje ispita za dobivanje planinarskog naziva »speleolog«. Do danas je KSPSH podijelila 74 naziva i značke »speleolog«, od čega 31 starijim članovima bez polaganja ispita (1970. godine), dok su svi mladi članovi morali položiti ispit prema posebnom programu. KSPSH je te ispite uvela prva u Jugoslaviji (poslije ih je uvela jedino KSPS Srbije 1972). Viši speleološki naziv, »speleološki instruktor«, KSPSH je 1979. dodijelila bez polaganja ispita 19-orici speleologa, na osnovi Pravilnika KSPSH od 1978. godine, ali je na inicijativu Planinarskog saveza Zagreba i PSH 1980. uvela održavanje posebnog tečaja i polaganje ispita na Fakultetu za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu. Takav je tečaj prošlo i položilo ispit 9 članova SO-a iz Zagreba i steklo naziv »instruktor speleologije PSH«. To su ujedno i prvi verificirani speleološki instruktori u Jugoslaviji, kojima je speleološki naziv priznat od neke visokoškolske obrazovne ustanove — Sveučilišta u Zagrebu.

Školovanje planinara-speleologa posljednjih se godina ostvaruje održavanjem speleoloških škola, koje neposredno organiziraju ili pojedini speleološki odsjeci ili regionalni planinarski savezi. Tako se Zagrebačka speleološka škola održava redovito od 1970. godine, a povremeno se održavaju škole u Splitu, Makarskoj, Zadru, Rijeci i Karlovcu. Viši oblik školovanja je održavanje raznih savjetovanja koja neposredno organizira KSPSH (o speleološkoj opremi, o izradi nacrtu, o školovanju, o samospašavanju), ili sudjelovanje na slič-

nim skupovima koje organiziraju druge speleološke organizacije u zemlji i u inozemstvu.

Radi lakšeg školovanja kadrova KSPSH je osim već spomenutog udžbenika izdala i niz drugih publikacija od kojih je posebno značajan Tumač zapisnika speleoloških istraživanja autora Radovana Čepelaka i Mladena Garašića (1976) i Priručnik zagrebačke speleološke škole '77 grupe autora (1977).

Veliku ulogu u razmjeni iskustava i provjeri stečenog znanja odigrali su i republički speleološki logori, na kojima su članovi više odsjeka zajednički istraživali razne speleološke objekte. Prvi takav speleološki logor održan je 1967. u Kuselju kraj Plitvica, a bilo ih je poslije na Velebitu, u Dalmatinskoj Zagori, Gorskom kotaru, okolici Rijeke, na Mosoru i Biokovu.

KSPSH bila je inicijator osnivanja Koordinacijske komisije za speleologiju Planinarskog saveza Jugoslavije. Ona je 1967. organizirala na Sljemenu Savjetovanje planinara-speleologa Jugoslavije na kojem je osnovana KKSPSJ. Njen predsjednik je od osnutka do danas Vlado Božić. Prihvaćanjem te dužnosti, sve poslove KKSPSJ praktički je obavljala KSPSH, što je planinarima-speleolozima iz Hrvatske omogućilo dobru suradnju s planinarima-speleolozima iz cijele Jugoslavije. No, KSPSH ne suraduje samo s planinarima-speleolozima, već i sa svim speleolozima

izvan planinarske organizacije u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Ona je bila također inicijator raznih drugih speleoloških akcija, npr. izložbi speleološke opreme, literature i fotografija, akcija spašavanja iz speleoloških objekata, organiziranja spašavanja iz speleoloških objekata putem Gorskog službe spašavanja uključivanjem speleologa u GSS, nabave speleološke opreme i suradnje sa srodnim organizacijama.

Preko svojih predstavnika bila je prisutna na svim speleološkim skupovima u Hrvatskoj od osnutka do danas, na gotovo svim skupovima u Jugoslaviji, a također i na mnogim značajnim međunarodnim speleološkim skupovima u svijetu.

KSPSH danas koordinira rad 13 speleoloških odsjeka u Hrvatskoj: »Željezničar« Zagreb, »Zagreb-matica«, »Velebit« Zagreb, »Sutjeska« Zagreb, »OKI« Zagreb, »Japetić« Samobor, »Dubovac« Karlovac, »Platak« Rijeka, »Otočani« Novalja, »Paklenica« Zadar, »Mosor« Split, »Svilaja« Sinj i »Biokovo« Makarska. Prema podacima za 1980. godinu u Hrvatskoj je bilo 448 članova SO-a.

U ovom kratkom prikazu nije moguće iznijeti sve aktivnosti KSPSH, jer ih je bilo još mnogo, ali i ovi iznešeni podaci govore da je ona dala velik doprinos razvoju speleologije, kako u Hrvatskoj, tako i u Jugoslaviji.

Polaznici Zagrebačke speleološke škole na praktičnim vježbama

Ponovo u »Jami pod Kamenitim vratima«

TONČI RADA
SPLIT

Pravo ime jame

Počesto se u speleološkoj i planinarskoj literaturi za isti speleološki objekt upotrebljavaju dva ili više naziva. Ponekad se radi o ravnopravnim sinonimima (npr. Podgračišće II ili Titina jama, Jama kod Rašpora ili Žankana jama ili Bertarelijev ponor), no ponekad se koriste pogrešni nazivi.

Prva vijest o Jami pod Kamenitim vratima objavljena je u planinarskoj rubrici zagrebačkog dnevnika »Vjesnik«. Prvi od naziva jame je bio 'Jama pod Kamenim vratima' (Aleksić, 1980). Zbog svoje znatne dubine jama se uskoro »pojavila« u različitim popisima najdubljih vertikalnih speleoloških objekata SFR Jugoslavije, ali pod različitim i netočnim nazivima: M. Garašić (1980) upotrebljava naziv 'Jama kod lugarnice na Biokovu', a sličan naziv 'Jama kod lugarnice' koristi i S. Božičević (1981). Anonimni autor popisa objavljenog u »Novicama« (1981) upotrebljava netočan naziv 'Jama kod Kamenih vrata', uz potpuno pogrešnu lokaciju: Velebit umjesto Biokovo. Đ. Sekelj i R. Erhardt, prva dva speleologa koja su dosegla dno jame u ljeto 1980. godine, pišući o istraživanju i toku akcije (1981) upotrebljavaju »novi« naziv 'Jama za Kameniti vrata'. Potonji naziv su pri-

hvatili autori koji ne poznaju dalmatinsko narječje biokovskih žitelja. Na 8. jugoslavenskom speleološkom kongresu u Boru (1981) jama je još jednom spomenuta pod drugim nazivom. U svom referatu M. Supičić je naziva netočno 'Jama za Kamenitim vratima'.

Naziv jame je izveden od naziva područja na kojem se nalazi. To područje na Biokovu u narodu je poznato pod imenom Kamenita vrata, te je jedini točan naziv jame: Jama pod Kamenitim vratima (Grgasović, 1980).

Istraživanje 1980. godine

Prilikom održavanja republičkog speleološkog logora na Biokovu koji je organizirala Komisija za speleologiju PSH u vremenu od 27. 07. do 03. 08. 1980. godine istraženo je deset različitih speleoloških objekata, a među njima i Jama pod Kamenitim vratima, po dubini peti vertikalni speleološki objekt u SFR Jugoslaviji.

Jama je otkrivena 29. 07, kada se Robert Erhardt spustio do prve police na 65. metru i procijenio da je jama znatne dubine. Istraživanje jame započeto je 30. 07, ali zbog nedostatka opreme je prekinuto na dubini od 430 m, a speleolozi Robert Erhardt i Đuro Sekelj su se vratili na površinu. Dva dana kasnije (01. 08. 1980) uspijeva im spustiti se do dna na dubini od 520 m.

Istraživanje je ukupno trajalo 48 sati (15 + 33) uz pomoć transportne ekipe speleološkog logora čiji su članovi silazili do dubine od 345 m. Jama je bila opremljena

LEGENDA ZA TABELU

Stupci: 1 broj sidrišta, 2 vertikalna u metrima, 3 dio vertikale u metrima, 4 opis sidrišnog mjesta, 5 dužina užeta, 6 ocjena težine, 7 primjedba

Profil na str. 38 crtao Tonči Rađa 26/27. 7. 1981.

1	2	3	4	5	6	7
1		2	drvo uz rub	2 × 90	III T 1	
	63					
2		61	s. L			
3		65	si D u visini na rubu	2 × 200	IV T 2	KAMENJE PADA
4						
5	90					
6		25	među-spit			
7			među-spit			
8		70	k L u visini		IV T 3	KAMENJE PADA
9	100		k L u visini			
10			s. L u prod.			
11		30	s. L od pukot.			VODA
12	40		s. na rubu	40	III T 0	
13		30	s. na rubu			
14	50	14	lađ. oko kam.	80	III T 1	
15		6	s. iza leđa			
16		3	s. D na rubu		III T 1	
17	95	42	s. na rubu prevjesa	100		
18		45	s. D u visini			
19		50	s. D u visini		III T 2	
	75			90		
20		25	s. na m. polici			

jednostrukim užetima. Za penjanje su korištene penjalice tipa Gibbs.

Ponavljanje 1981. godine

Ekipa speleologa: Boris Vrbek (SO PDS »Velebit« Zagreb), Enver i Emir Štrkljević (SO PD »Mosor« Split), Branka Bosner, Branko Jalžić i Tonči Rađa (SO PD »Željezničar« Zagreb) za vrijeme održavanja 2. republičkog speleološkog logora na Biokovu odlučila je ponoviti Jamu pod Kamenim vratima.

Rano ujutro, 26. 07. 1981. iz speleološkog logora prenesena je oprema do otvora jame. Prva dva speleologa su ušla u jamu u 8 sati, a dva sata kasnije i ostali članovi ekipe. Na prvoj polici (—65 m) odustala je B. Bosner i vratila se na površinu. Na 330. metru odustao je Enver Štrkljević. Na polici na 350. metru odustao je Emir Štrkljević zbog problema s rasvjetom i na toj polici je sačekao povratak ekipe. Ostatak ekipe (Jalžić, Vrbek i Rađa) nastavio je spuštanje do dna, na koje je stigao oko 20 sati. Nakon kratkog predaha krenuli su ka površini povlačeći za sobom užeta. Od 350. metra pridružio im se Emir Štrkljević. Pod ulaznu vertikalu izvučena je sva oprema do 9 sati 27. 07, a od tog mjesta opremu su na površinu izvukli: Mirjana Balić, Branka Bosner, Vesna Sesar, Zvonko Rodić (svi SO PD »Željezničar«) i Enver Štrkljević (SO PD »Mosor«).

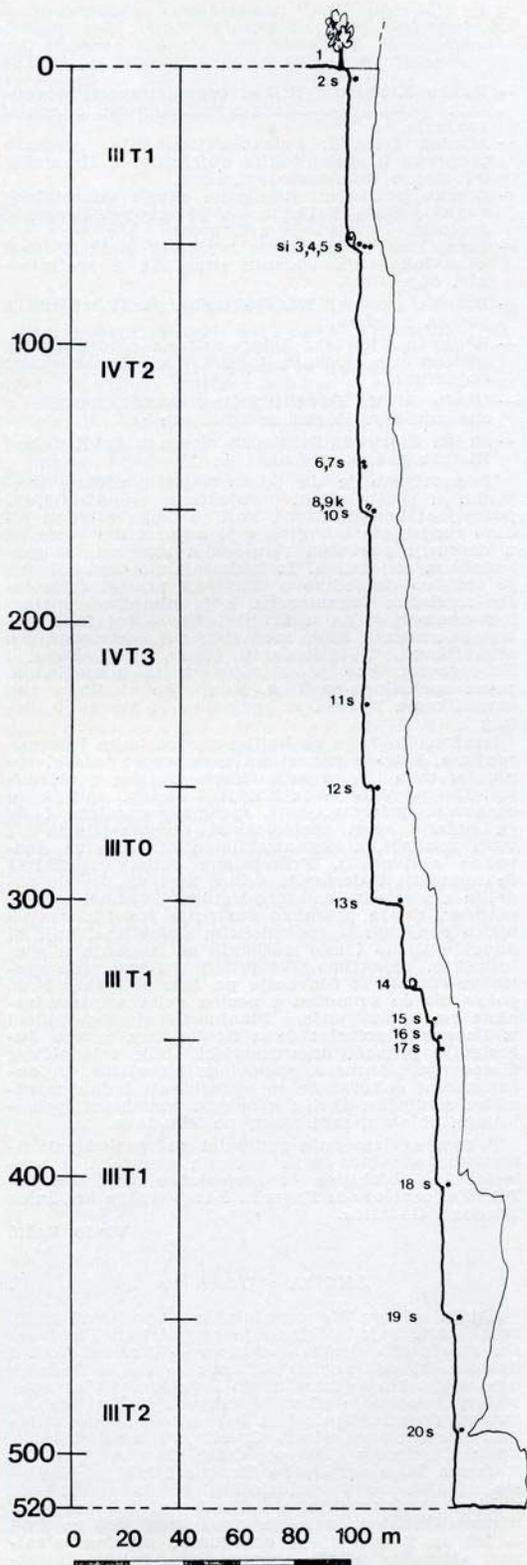
Tehnički opis (uz tablicu i crtež)

Iako je akcija prethodno planirana, nismo raspolagali tehničkim ni topografskim nacrtom, nego samo skicom jame po Erhardtovu sjećanju. To je rezultiralo novom varijantom smjera spuštanja, koja se samo povremeno u uskim dijelovima jame poklapa sa smjerom spuštanja Erhardta i Sekelja.

Prvih 260 m savladano je paralelnom tehnikom, tj. postavljanjem dvojnih užeta, što je omogućilo brzo spuštanje (podizanje) po dva speleologa istovremeno. Nakon 260. metra je jama opremljena jednostrukim užetima (SRT tehnikom). Zbog povoljnih vremenskih uvjeta nismo imali većih problema s vodenim tokom koji se javlja oko 240. m. Tek na posljednjem 70 metarskom skoku javlja se nešto jači slap, ali jako raspršen i malog protoka. Za penjanje su korištene penjalice tipa Gibbs, pomoću kojih su vrlo brzo savladane sve vertikale. Akcija ponavljanja trajala je ukupno 25 sati. Ponovno mjerenje dubine objekta nismo izvršili.

Literatura

- Anonimus (1981): Jugoslovska globinska lestvica: prvih deset oktobra 1980. »Novice«, 16/1-2, str. 18, Ljubljana.
- A(leksić), N. (1980): Speleološka istraživanja na Biokovu. »Vjesnik«, br. 11834 od 06. 08. 1980., Zagreb.
- Božičević, S. (1981): »Naj« u jugoslavenskoj speleologiji. »Priroda«, 69/8, str. 251, Zagreb.
- Erhardt, R. (1981): Silaz u Jamu za Kameni vrati (—520). »Naše planine«, 73 (33)/5-6, 123 — 126, Zagreb.
- Garašić, M. (1980): Najveći speleološki objekti u SR Hrvatskoj. »Naše planine«, 72 (32)/9 — 10, str. 240, Zagreb.
- Grgasović, T. (1980): Republički speleološki logor na Biokovu. »Makarska rivijera«, br. 171 od 20. 09. 1980., Makarska.
- Sekelj, Đ. (1981): Istraživanje Jame za Kameni Vrti. »Naše planine«, 73 (33)/5 — 6, str. 123, Zagreb.
- Supićić, Z. (1981): Prilog poznavanju speleoloških objekata na području Biokova (Srednja Dalmacija). »8. speleološki jugoslavenski kongres«, str. 113 — 118, Beograd.

KONFERENCIJA SPELEOLOŠKIH ODSJEKA POVODOM 25. OBLJETNICE KOMISIJE ZA SPELEOLOGIJU PSH

Na Slijemenu kraj Zagreba je u planinarskom domu »Runolist« 12. XII 1981. godine održana prva Konferencija speleoloških odsjeka planinarskih društava Hrvatske (prije usvajanja novog Pravilnika o speleološkoj djelatnosti u PSH 1981.), takav skup se zvao Sastanak proširene Komisije za speleologiju PSH). Povod za održavanje konferencije bila je proslava 25. obljetnice osnutka i rada KSPSH.

Prisutno je bilo 28 sudionika iz SO PD »Mosor« Split (3), »Biokovo« Makarska (2), »Paklenica« Zadar (1), »Zagreb — matica« Zagreb (2), »Sutjeska« Zagreb (5), »Željezničar« Zagreb (6), Predsjedništvo PSH (1), Predsjedništvo PD »Željezničar« (2), te gosti iz Makedonije (1) i Srbije (3).

Na dnevnom redu bile su tri točke: Pregled rada KSPSH od 1956 — 1981. godine (tiskani u ovom broju pod naslovom »25 godina rada KSPSH«), Pregled rada KSPSH u 1981. godini i diskusija s predložcima za dalji rad. Razgovaralo se i o promjeni termina za održavanje sastanaka KSPSH (umjesto svakog prvog petka u mjesecu u 18 sati da to bude svake prve subote u 8 sati), kako bi lakše mogli doći predstavnici izvan Zagreba. Odlučeno je da se sutradan saziva sastanak samo onda kada je dnevni red posebno važan za sve SO-e. Bilo je govora o nedavnim speleološkim logorima (Biokovo 1980. i 1981.) o nekim nedostacima logora (npr. neispunjavanje Zapisnika speleoloških istraživanja, dostava izrađenih nacrti svim učesnicima istraživanja i SO-ima, trošenje i obračun finansijskih sredstava i dr.), ali su istaknute i dobre strane logora, npr. mogućnost da i mladi članovi sudjeluju u istraživanju dubljih jama, razmjena iskustava, upoznavanje s drugim speleolozima i dr. Dogovoreno je da se sve ove pojedinosti moraju ubuduće unaprijed dogovoriti. Bilo je govora i o razlozima zbog kojih ekspedicija u duboke jame Francuske nije ostvarena u 1981. godini, iako su bila osigurana finansijska i materijalna sredstva. Razlozi su bili osobne prirode. Sredstva za ekspediciju su prebačena u 1982. godinu i treba ih iskoristiti, jer je poznato da u Hrvatskoj ima sposobnih speleologa, ali je potrebno da oni sebi pravodobno osiguraju slobodno vrijeme. Zanimljiva je diskusija bila oko uvjeta za stjecanje prava na polaganje ispita za planinarski naziv »speleolog«. Predloženo je da se u uvjetima računa i ponavljanje dubokih jama (ne samo istraživačke akcije, čak da se kao uvjet postavi ponavljanje jedne duboke jame (oko 200 m). Dogovoreno je da se taj prijedlog prouči. Također je dogovoreno da se na tečaj za instruktora PSH 1982. godine pozovu i kandidati izvan Zagreba koji za to imaju uvjete (prvi tečaj u 1979. bio je organizirao POZ pa su kandidati bili samo iz Zagreba). Naglašena je potreba za izdavačkom djelatnošću, pa je izražena želja da se u 1982. godini svakako izda Tumač zapisnika speleoloških istraživanja, Mali vodič po uređenim špiljama Hrvatske i Speleološki priručnik.

Vlado Božić

SAVJETOVANJE O SAVLADAVANJU VODENIH PREPREKA U SPELEOLOŠKIM OBJEKTIMA

Savjetovanje je održano u planinarskom domu »Runolist« na Slijemenu kraj Zagreba u vremenu od 12 — 13. XII 1981. Organizator je bila Koordinacijska komisija za speleologiju Planinarskog saveza Jugoslavije, a domaćin Komisija za speleologiju Planinarskog saveza Hrvatske. Prisutno je bilo 39 sudionika, 1 to: iz Makedonije 1, Srbije 3, Slovenije 2 i iz Hrvatske 33. Održano je 11 referata — izlaganja popraćenih projekcijom diaproziva:

- Vlado Božić: Povijest svladavanja vodenih prepreka u speleološkim objektima svijeta,
- Ivan Žežovski: Savladavanje vodenih prepreka u speleološkim objektima Makedonije,
- Dragan Šobotić: Prikaz ronilačkih akcija speleologa — ronilaca Srbije,

- Marko Krašovec: Prikaz organiziranosti slovenskih speleologa-ronilaca i zanimljivosti u tehničkom ronjenju,
- Mladen Garašić: Prikaz svlačavanja vodenih prepreka u speleološkim objektima u Hrvatskoj od strane planinara-speleologa,
- Srećko Božičević: Ronilačke akcije samostalnog ronioca Bože Paljetka za potrebe Instituta za geološka istraživanja u Zagrebu,
- Juraj Posarić: Primjena umjetnih masa (PVC-a) u savladavanju vodenih prepreka u speleološkim objektima,
- Branka Bosner: Na što treba paziti u jami s vodom i ledom,
- Radovan Cepelak: Improvizirana odijela za svladavanje vodenih tokova u speleološkim objektima,
- Vlado Božić: Prva i jedina smrtna nesreća u speleološkim objektima Hrvatske i
- Bojan Floriani: Ronilačke akcije u špilji Zala i Bistrac u 1981. godini.

Ustanovljeno je da danas najtežu vodenu prepreku u speleološkim objektima predstavljaju potopljeni kanali, sifoni, koji se mogu svladati jedino ronjenjem. Zbog toga je najveći dio vremena u diskusiji posvećen ronilačkim akcijama u speleološkim objektima. Iz izvještaja po republikama je vidljivo da jedino u Sloveniji postoji speleološko-ronilačka organizacija koja okuplja speleologe-ronioce, a da u Srbiji i Hrvatskoj ima speleologa-ronilaca koji, međutim, nisu odgovarajuće organizirani. U Makedoniji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, kao ni u autonomnim pokrajinama nema speleologa-ronilaca. Ronilačke akcije u tim republikama izvodili su speleolozi iz Slovenije, Srbije i Hrvatske.

Izražena je želja za boljim međusobnim informiranjima, kako o novostima u opremi i tehničkom ronjenju, tako i o organizacijsko-pravnim problemima. Dogovoreno je da KKSPSJ sastavi upitnik o osnovnim informacijama speleologa-ronilaca i da ga pošalje svim speleološkim organizacijama i svim ronilačkim organizacijama (društva za podvodne aktivnosti). Prikupljene podatke KKSPSJ će umnožiti i dostaviti svima koji su poslali podatke a i ostalim zainteresiranim. Ustanovljeno je, također, da je potrebno što prije izraditi Pravilnik o ronjenju u speleološkim objektima, koji bi donekle služio i kao udžbenik za ronjenje u speleološkim objektima. Na pravilniku već rađe speleolozi-ronioci iz Slovenije pa čim prijedlog bude gotov bit će umnožen i poslan svim zainteresiranim na razmatranje. Planinari-speleolozi-ronioci iz Beograda pokušat će u Ronilačkom savezu Jugoslavije pronaći organizacijski oblik zajedničkog djelovanja planinara, speleologa i ronilaca. U idućoj godini pokušat će se organizirati jednu zajedničku ronilačku akciju u nekom pogodnom speleološkom objektu, radi razmjene iskustava.

Tokom savjetovanja sudionici su razgledavali literaturu o svladavanju vodenih prepreka u speleološkim objektima iz speleološke knjižnice SO PD »Željezničar« iz Zagreba i iz privatne knjižnice Mladena Garašića.

Vlado Božić

AKCIJA »SUBRA 81«

Akcija »Subra 81« započela je 12. a završila 20. rujna 1981. Zajednički su je organizirali Planinarsko-smučarsko društvo »Subra« — Herceg Novi i Speleološki odsjek PD »Mosor« — Split. Zadatak ove akcije bio je istražiti do tada speleološki neistraženo, područje planine Subre i Dobrošćice u masivu Orjena. Speleolozi PD »Mosor«, Goran Gabrić (voda ekipe), Mario Crvelin, Enver Strkljević, Emir Strkljević, Milivoj Čulić, Marko Vuković, Radovan Matijek, Duško Hrnjak i Milivoj Grubišić istražili su 8 speleoloških objekata. Najveća dubina postignuta je u »Jami pod Vilinim gubnom« (Nikolina), gdje je postignuta dubina od — 188 m. S ove lijepe crnogorske planine, planinari »Mosora« odlaze prepuni izvanrednih dojмова, na što je bez sumnje utjecala velika planinar-

sko-speleološka atraktivnost ovog područja. Ne možemo naći riječi zahvale za naše prijatelje iz PSD »Subra«, koji su nam omogućili da poneseo tako lijepe utiske i koji su svesrdnim zalaganjem pridonijeli da ova naša zajednička akcija uspije. Ovom akcijom započeta suradnja između naša dva društva neće prestati, već će nas podstaci da se

još više zblizimo. U ovih sedam dana provedenih na terenu, nije bilo moguće potpuno istražiti sve speleološke objekte na ovom području. Idućeg ljeta ponovit ćemo ovu akciju pod nazivom »Subra '82« i na taj način učiniti potpunijom speleološku kartu ovog područja.

Goran Gabrić

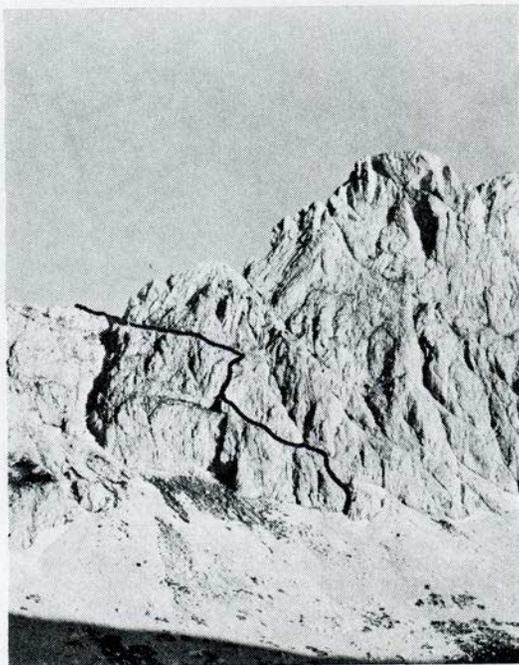
Prvenstveni usponi

ETAŽNI SMJER U ŠLJEMENU NA DURMITORU

Prvi penjali: Miomir i Darinka Madanović (AO »Dr Rastko Stojanović« Beograd) 26. VII 1981. g. Ocjena: I, dijelovi II; oko 230 m dužine (vjerojatno oko 150 m visine). Pristup: Isto kao za smjer Hanzer — Krotin (Z. Smerke: Alpinistički vodič »Stijene Jugoslavije« knjiga 2, smjer 2, smjer 417).

Opis: Krajnji lijevi ugao istočnog dijela sjeverne stijene Šljemena karakteriziraju dvije gotovo horizontalne, paralelne gredine poput dvije etaže. Smjer ih povezuje prelazeći pola »donje« i cijelu »gornju etažu«. Ulaz u smjer uskom, izraženom, zatravnjenom jarugom s l. strane niskog stjenovitog rta po kome započinje smjer Hanzer — Krotin. Jarugom oko 20 m, pa kratko l. uvrh šireg žljeba na veću nagnutu površinu prekrivenu siparom i travom (donja etaža). Njome do velikih blokova izraženog oblika (fotelja), koji zaprečavaju gredinu (blokovi sa stijenom čine dobro vidljiv kamin). Do kamina, pa l. gore, u luku, preko blokova na njihov vrh (lijepa stijena živopisnih oblika i prelaza). Odatle (skok na gornju etažu), sve strmijim žljebom, prvo gore, a zatim blago l. (ključni detalj), pa uskom zatravnjenom policom 6 m d. na vrh rebra (začetak gornje etaže). Po sve položitim terenu l. pored »gornjeg klekovog žbuna« (opet nepogrešiv orijentir) prirodnim prelazima zatravnjene gornje etaže prijeći još oko 120 m do malog travnog sedla u krajnjem d. kutu između Savinog kuka i Šljemena (vidik na istočnu stranu). Ulijevo preko kratkog, niskog i oštrog grebena na travnatu dio prevoja (markacija).

Silaz: a) markiranim putem sa Savinog kuka za Crno jezero; b) na vrh Savinog kuka, pa niz kuloar (Mesna lastva) u Veliku kalicu; c) s prevoja direktno niz smjer Prolaz kroz okno u Veliku kalicu (po B. Ceroviću; Velika kalica, a po Z. Smerkeu: Velika Karlica).
M. i D. Madanović

Etažni smjer u istočnom dijelu sj. stijene Šljemena
Foto: M. Madanović

DULOV SMJER U MUČNJU

Prvi penjali Dušan Jakovljević, Dragoljub Smiljanić, Slobodan Milovanović, Slaviša Batinić i Dragan Mitrović (svi Čačak), 2. V 1981.

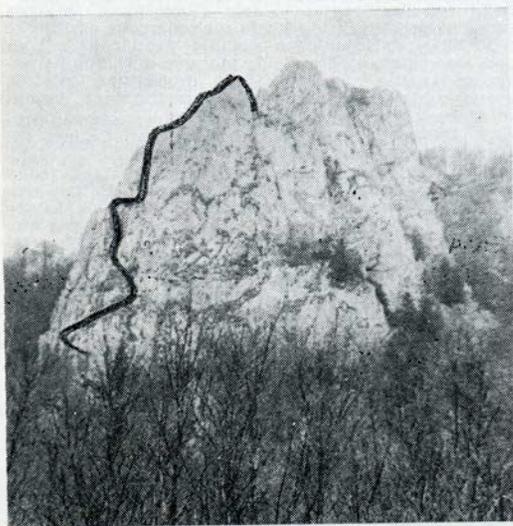
Pristup. Općenito, pozicija Mučnja prikazana je u Alpinističkom vodiču, I dio, Z. Smerke (str. 36), gdje su i opisi smjerova s južne strane. Za pristup sa sjeverne strane ide se od prevoja Glog kolskim putem za Mučanj. Kod prvog zavoja skrene se na niže putem do borika (100 m), a odatle naviše prema stijeni (40 min.). Stijena i predvrh odvojeni su od vrha kuloarom koji nije vidljiv odozdo. Smjer vodi s. stijenom s. predvrha glavnog vrha Mučnja.

Opis. Na sredini podnožja stijene kroz zatravnjen žlijeb, pa l. preko rebra na široku gredinu. Gredinom l. do ruba stijene i do izrazitog zuba. Na zub i poludnesno gore do niše (osig.). Dalje, l. gore (sitna hvatišta, trava), pa pored drvceta (k), na greben (osig.), preko ploče (kk) u usjek (k) i njime gore na greben. Vrlo ostrim i kršljivim grebenom na predvrh.

Silaz. Uz osiguranje, u škrbinu koju čine stijena niz koju se silazi i glavni vrh (20 m). Od procijsa l. niz skok u kuloar, njime na sipar i pod stijenom, na mjesto gdje se i pristupilo (20 minuta).

Težina: IV (IV+), dužina 130 m, vrijeme prvih penjača 4 h.

S. M.

Dulov smjer u Mučnju

Milošev put u stijeni Miloševog toka (neprekinuta crta vidljivi dio smjera, točkasta crta zaklonjeni dio smjera, isprekidana crta pristupne varijante)

Foto: M. Madanović

MILOŠEV PUT U I. I S. STIJENI MILOŠEVOG TOKA NA DURMITORU

Prvi penjali: Miomir i Darinka Madanović (AO »Dr Rastko Stojanović« Beograd) 30. VII 1981 g. (isti navez sišao niz smjer). Ocjena: I, dijelovi II; oko 250 do 300 m dužine; smjer je vrlo prikladan za silaz. Pristup: Nemarkiranim prilazima u Ledeni dō (Smerke ga zove Mala Karlica) pod istočnu stijenu Miloševog toka (Smerke ga zove Istočni vrh Bandijerne, a B. Cerović u knjizi »Durmitor« Milošev tok).

Opis: Po razvedenom terenu podnožja i. stijene do žljeba u upadnici velikog crnog stropa — rupe. Razvedenim stebrom s d. strane žljeba nagore (ID) na proširenje (dovde mogući i varijantni ulazi: isti navez pri silasku je prošao strmu rampu s l. strane žljeba — prikladnije za silazak). Dalje d. u markantnu duboku jarugu sa snijegom. Jarugom do vertikalnog skoka, pa d. kroz okno-dimnjak (vidi se tek kada se pride) kratkim kaminskim žljebom na greben (ovdje je vjerojatno spoj sa smjerom Zalokar — Dimitrov; Smerke, br. 449). Grebenom pod jako raščlanjenu stijenu (kojom vjerojatno smjer Zalokar — Dimitrov produžava). Odavde d. prirodnim i lakim prelazima prijeći s. stijenu oko 100 m do velikog kuloara (kratak silaz u kuloar između stijene i tornjića-ljuske na polici s dubljom uskom jamom). Uz l. zid kuloara, između stijene i snijega, lako do njegovog kraja.

Silaz: Kuloarom između Miloševog toka i sjeverne stijene Zapadnog vrha Sljemena, ili nazad po istom smjeru u Ledeni dō. **M. i D. Madanović**

CIKLAMA U VRŠNOJ STIJENI OTOMALJA

Prvi penjač: Sakib Kliko uz asistenciju Huse Skiljana, 29. 08. 1981. Pristup: Od planinarskog doma na Čusinama markom do pod vrh (1052). Sa zapadne strane vršne stijene spust niz sipar do usamljenog mladog stabla (3 sata od doma).

Opis: Ulaz u smjer 2 m desno od stabla. 3 m gore uz vertikalnu stijenu do pukotine. Još par metara pukotinom do zakršljalog stabla koje može poslužiti za osiguranje (IV+, AI, k). Desno uz brid tornja do na njegov vrh.

Desno 1 m po vrhu tornja, zatim uz pukotinu 1,5 m na polici. Pravo gore, uz vertikalnu stijenu s dosta oprimaka (više lijevo) do travnate police

(—IV, III, 1 D). Još 5—6 m pod vertikalnu plohu koja počinje s uzane police. Prijeći ispod police 1. do brida stijene iza koga slijedi prečenje kratke i položene police. Ona završava travnatim točilom koje vodi uz stijenu sve do strmog kamina (III, kršljivo). Po izlasku iz kamina 10 — 15 m do vrha. Ocjena. III — IV, IV+, 2D, 1,30 h. Silaz kao i pristup. **Sakib Kliko**

DIREKTNI SMJER U CETINI NA PRENJU

Prvi penjali: Redžep Grabus, AS »Bjelašnica« i Muhamed Šišić, AS »Energoinvest« 08. 08. 1981. godine. Ocjena prvih penjača: III, IV, V+. Visina stijene: 650 metara. Vrijeme penjanja: 7 sati. Stijena mjestimično veoma kršljiva.

Pristup. Od željezničke stanice Jablanica Nova preko visećeg mosta u selo Glogošnicu, te kroz sela Ravne i Bijelu do kraja makadamske ceste, oko 1 h. Malo dalje udesno počinje prodor koji vodi pod samu Cetinu. Dovde je moguće doći kolima, čime se znatno skraćuje inače dugotrajan pristup. Desno suhim koritom vodi neizrastata staza, kojom se treba popeti visoko gore na lijevu stranu prodora. Silaz u sam prodor i njime pod Cetinu. Od kraja ceste do stijene 2,5 h.

Opis. Skrenuti udesno od ulaza u Medvjedov kuloar, kraj snježnika vidljivog iz sela. Potom pravo gore preko malog prevjesa (V) 1 dužinu do velikih munika. Od munika lijevo izaći u centralni dō stijene i odatle gore pravo s tendencijom udesno preko skokova (III — IV) 2 dužine, pa na širok sipar (tu je osiguralište). Od njega pravo gore s tendencijom ulijevo (IV—) 1,5 dužine (prebaciti se u kamin). Prvi penjači išli su ispod ploča pa lijevo prijeći do kamina 20 metara. Od vrha kamina pravo gore žljebom dvije dužine (IV — V, detalji VI—) do širokog sipara gdje je dobro osiguravalište. Od osiguravališta pravo gore kroz kamin 1 dužinu (V+) do razvedenog širokog žljeba i njime 2 dužine (III) pod lijevu stranu vršnog stupa. Odatle udesno 2 dužine (IV) na sam vrh Cetine.

Povratak. S vrha Cetine lijevo do markiranog puta niz Oborak, koji vodi do lovačke kuće Vidrine grude. Od kuće dobrim putem niz korito rijeke do prvih kuća u selo, ili desno između Cetine i Izgorjele grude niz greben do Milanove kolibe (1 h) te dalje markiranim putem do željezničke stanice Jablanica (3 h). **R. Grabus**

Alpinizam

IZVJEŠTAJ O EKSPEDICIJI »LHOTSE«

Iako je od završetka ekspedicije prošlo već prilično mnogo vremena, naš časopis ni do danas nije dobio službeni izvještaj Jugoslavenske himalajske ekspedicije u Južnu stijenu Lhotsea, premda su izvještaje dobili i neki inozemni planinarski časopisi. Oni su ekspediciju ocijenili kao vrlo uspješnu, premda mnogi naši planinari misle da ona nije postigla pun uspjeh jer nije osvojila sam vrh. Poslužiti ćemo se Informatorom PSJ (2/1981) u kojem stoji: Drug Kunaver podnio je usmeni izvještaj o ekspediciji iznoseći najprije podatke o Lhotseu, o težini uspona, vrlo lošim vremenskim uvjetima, niskoj temperaturi, jakom vjetru, lavinama i stalnim snježnim padavinama za cijelo vrijeme boravka ekspedicije. I pored toga među članovima je vladala disciplina i drugarstvo, iako su ovi nepovoljni uvjeti djelovali iscrpljujuće i utjecali na raspoloženje članova u fizičkom i psihičkom pogledu. U ovakvim uvjetima penjanje je bilo jako otežano i skoro nemoguće, tako da se od 24 sata moglo za rad iskoristiti samo četiri. Voda ekspedicije smatra da je zadatak i krajnji cilj (svladavanje Južne stijene) ostvaren i da je to velik uspjeh.

Predsjedništvo PSJ odalo je priznanje svim sudionicima i članovima ekspedicije na postignutom uspjehu, bez obzira što osvajanje samog vrha nije ostvareno. Predsjednik PSJ Vladimir Vukmirović čestitao je vodi ekspedicije Alešu Kunaveru i svim članovima.

Iste godine, 31. 10. održana je svečana sjednica PSJ na kojoj je pročitana odluka o dodjeli plakete PSJ svim članovima ekspedicije. Nakon toga je predsjednik PSJ, Božo Škerl, predao plakete svim članovima ekspedicije. Među njima je bio i hrvatski alpinist Stipe Božić, himalajac iz Splita.

Z. Poljak

ALPINISTIČKI KALENDAR ZA 1982. U SR HRVATSKOJ

Travanj: međunarodni skup alpinista u V. Paklenici (organizator Planinarski savez Jugoslavije)

Travanj (30. 4 — 3. 5.) Prvosvibanjski skup alpinista u Paklenici, ujedno i sjednica KA PSH (organizator skupa »Veleadit«)

Svibanj: Prvenstvo zagrebačkih AO u brzom penjanju na Gorskom zrcalu, Medvednica, kraj Zagreba (PDS »Veleadit«)

Srpanj: sedmodnevni logor na Durmitoru (AO PD Zagreb)

Ljetni logor u Vratima (AO PDS »Veleadit«)

Ljetni logor na Prenju (AO PD »Željezničar«)

Kolovoz (31. 7 — 7. 8.): Republički ledenjački tečaj u Chamonixu (Komisija za alpinizam PSH)

Kolovoz (ili srpanj): Logor u Centralnim Alpama, rif. Torino (AO PD Zagreb)

Rujan: Penjački logor u Tamaru (AO PD Zagreb)

Listopad: Alpinistička škola (AO PD »Mosor«, Split)

Studeni: Početnički penjački tečaj (AO PD Zagreb)

Studeni: Prošireni sastanak KA PSH

Datumi su približni, a prema podacima od 19. 12. 1981.

ALPINISTIČKI ODSJECI U SR HRVATSKOJ 1982.

U idućem pregledu navedena su društva u kojima djeluju alpinistički odsjeci, njihova adresa i telefon, dan u tjednu kada imaju sastanke te ime i adresa pročelnika. Osim navedenih odsjeka, alpinistička se djelatnost povremeno javlja u pododsjecima PD »Delnice«, PD »Klek« u Ogulinu i PD »Kalkanik« u Križevcima. U osnivanju je pododsjek u Osijeku. Podatke je skupila KA PSH.

»Dubovac« u Karlovcu, Strosmajalov trg, p. p. 77 Karlovec, srijeda, Dubravko Butaler, V. Nazora 3 (tel. 21981)

»Kamenjak«, Rijeka, Korzo 40, četvrtak, Damir

Jasprica, Rastočine š. 5

»Mosor«, Split, Marmontova 2, četvrtak, Franc Lukinović, M. Pijade 8, tel. 44-710

»Paklenica« (pododsjek), Zadar, Trg 5 bunara, tel. (057) 22-692, ponedjeljak, Ivan Lukić, S. Masure 4

»Veleadit«, Zagreb, Radićeva 23, tel. (041) 276-193, Branko Šeparović, Jabukovac 7, tel. 270-812

»Zagreb Matica«, Zagreb, Bogovićeva 7, tel. (041) 440-251, ponedjeljak, Slobodan Olić, Đalskoga 32, tel. 224-363

»Željezničar«, Zagreb, Trnjanska 5b, tel. (041) 443-774, Darko Berlijak, Vlaška 102, tel. 416-224.

ALPINIZAM U BOSNI I HERCEGOVINI

— Redovni godišnji sastanak BiH alpinista održan je 26. i 27. decembra 1981. u organizaciji KA PSBiH u planinarskom domu »Slaviša Vajner Čiča« na Romaniji. Zborovanje je okupilo 25 sudionika iz Sarajeva, Zenice, Mostara i Pazarića. Na sastanku je analizirano trenutno stanje alpinizma u BiH i rad KA PSBiH i AS u 1981. godini. Ujedno je i donijet plan rada KA PSBiH za 1982. godinu.

— Deseta sarajevska škola alpinizma završena je 21. 10. 1981. uručivanjem diploma tečajcima. Uporedno s radom škole održan je i seminar kojem je prisustvovalo 10 seminaraca. Od 39 polaznika iz Sarajeva, Goražda, Zenice, Visokog, Pazarića, Pucareva, Banja Luke i Bihaća njih 36 je u potpunosti savladalo program škole i dobilo diplome. Predavanja i vježbe iz programa škole održavana su tokom vikenda na Romaniji. Škola je trajala 4 vikenda. Ukupno je ispenjano 158 čovjek-smjera. U radu SŠA '81 sudjelovalo je 10 instruktora i 6 pomoćnika. Interesantno za ovogodišnju školu je da su se prvi put na SŠA prijavili planinari iz Banja Luke, Bihaća i Pucareva.

— Zimski tečaj na Vlašiću održan je u periodu februar — mart 1981. u organizaciji KA PSBiH. Tečaj je trajao 4 vikenda. Od 18 prijavljenih polaznika iz Sarajeva, Zenice i Pazarića njih 16 je u potpunosti savladalo program. Polaznici su s izvedenim zimskim usponima u Devečanskim stijenama osposobljeni za penjanje srednje teških smjerova. Ukupno je ispenjano 83 čovjek-smjera. U radu tečaja sudjelovalo je 7 instruktora. Član AS »Željezničar« Goran Černak položio je ispit za dodjelu naziva registrirani alpinist.

— AS »Hranisava«, koja je djelovala pri PD »Pazarić« iz Pazarića, prešla je u novoosnovano PD »Mrzište« iz Hadžića. Razlog prelaska je što je većina članova iz Hadžića. Sekcija je u 1981. godini imala 7 članova.

— AS »Željezničar« je u 1981. bila najaktivnija sekcija u Sarajevu. Broji 20 članova, od toga 10 aktivnih. Načelnik sekcije je Boris Kovačević. Članovi su u 1981. ispenjali 225 čovjek-smjera (ljetnih 210, zimskih 15, prvenstveni 1). Najaktivniji penjač bio je Dragan Ilić (38 čovjek-smjera), dok je najkvalitetnije smjerove ispenjao navez B. Kovačević — S. Pandžić. Najznačajnije akcije sekcije bile su:

— sudjelovanje na zimskom tečaju na Vlašiću,

— organizacija tradicionalnog zimskog logora na Prenju,

— pohod taboru alpinista Jugoslavije u Paklenici,

— pohod u područje Mt. Blanca i

— sudjelovanje u SŠA '81.

Jedan od glavnih zadataka sekcije u 1982. godini je rad na omasovljenju članstva i propagandi alpinizma.

D. Ilić

Ekspedicija sastavljena od 16 članova primorskih planinarskih društava osvojila je 28. siječnja najviši vrh Amerike dosad neosvojenim smjerom kroz južnu stijenu, koju je nazvala Jugoslavenskim smjerom i, što je najzanimljivije, osvojila ga je noću! Voda ekspedicije bio je Zarko Trušnovec, a smjer su osvojili Peter Podgornik i Ivan Rej. Još su tri grupe iz ove ekspedicije osvojile vrh, jedna Poljskim ledenjakom, druga Francuskim smjerom i treća pravcem Los refugios.

ALPINISTICKA ŠKOLA PD »ZELJEZNICAR«

Koncem 1981. društvo je organiziralo školu u trajanju od dva mjeseca. Od 22 upisana polaznika 14 ih je školu završilo uspješno. Osim predavanja, održavane su i vježbe na Oštrcu, Okiću, Kleku, Bijelim stijenama, Risnjaku, Vrščiu i u Paklenici.

(N. A.)

EKSPEDICIJA NA SJEVERNU STIJENU SHISHA PANGMA U TIBETU

Stigao je monsuni i to dva tjedna ranije nego obično. Za kratko će vrijeme monsunski snijeg slazak pretvoriti u lavinski pakao, a u magli ćemo izgubiti orijentaciju. Moj prijatelj Friedl Mutschlechner ne namjerava odustati, jer želi da nadoknadi ono u čemu nije uspio dvije godine prije kada smo, pri pokušaju da osvojimo 8611 metara visoki K-2, morali odustati pred samim vrhom. A sada stojimo pred njegovim drugom najvišim ciljem, pred 8012 metara visokim vrhom Shisha Pangma u Tibetu. Suprotno tome moj cilj je mali šator 800 metara ispod vrha do kojega moramo stići, ako mislimo da preživimo.

Uvijek sam znao da se nešto može dogoditi, pa sam temeljito proučavao, šta u određenim slučajevima treba uraditi. To mi je i omogućilo da gledam dolje s pet od ukupno 14 osamtisučaka i da osvojim Mt. Everest bez aparata za kisik. Ali sada se dogodilo nešto posve nepredviđeno, jer se u monsunskoj oluji ne može osvajati planina visoka 8000 metara. U tom razmišljanju spominjem se drugih ekspedicija a istovremeno mislim na Uschi, svoju ženu, koja se nalazi 200 metara niže u bazi, odakle uzalud nastoji da me dalekozorom pronađe u ovom paklu sjeverne stijene.

U osam sati ujutro pronalazimo naš mali šator. Vjetar je u njemu zaderao otvori i pokušavamo ga zatvoriti našim rancima. Ekspedicijski liječnik Oswald Olz uspio je da do nas stigne oko podneva. Ovdje je stanje sve kritičnije zbog opasnosti od lavina i zato se spuštamo do njegova šatora. Oko 2 sata ujutro se budimo. Oluja je snažna, ali Friedl uporno želi da krenemo na vrh i ja popuštam, makar to smatram besmislenim. Krećemo u 5 sati. Vedro je i pronalazimo žlijeb u sjevernoj stijeni kroz koja je noćas protutnjala lavina. To je naša sreća, jer se ovim putem za nekoliko sati uspinjemo do grebena. Oluja ponovno bijesni, a oko nas je gusta magla. Znam da je ludost pokušavati uspon na vrh za vrijeme monsunu, ali Friedl je uporan i tako stremi prema gore, da tu nema po-

vratka. Iscrpljujuće je penjanje na takvim visinama bez aparata za kisik kada monsun oduzima dah. Više si ništa ne kažemo već poput robota savladavamo posljednje metre. Ali sada smo gore. Zagrlo sam prijatelja koji je osvojio svoj prvi osamtisučak i već krećemo natrag. U gustim oblacima otvara se okno kroz koje gledam na tibetansku visoravan i mislim o tome, kako je malen svijet tamo dolje. A poslije tri dana bit ćemo i mi tamo. (Prema istoimenom članku R. Messnera u »Bunte« od 31. 7. 1981. pripremio K. Vidrić)

MESSNEROV SEDMI STUPANJ

Gotovo dva desetljeća (1960 — 1980) vodila se među alpinistima rasprava o »sedmom stupnju«. Reinhold Messner bio je jedan od prvih koji je uvidio, da upotreba klinova i ljestava vodi u slijepu ulicu. Znatno prije njega zastupao je »slobodno penjanje« Paul Preuss, ali je u raspravu novi elemenat unio Messner, koji je 1969. i 1970. dostigao svoj vrhunac u tehnici penjanja. Tada je odustao od »direktissima« i tražio prirodnu liniju kroz stijene. Tu je on penjao slobodno ili »clean«, kako se to uskoro nazivalo.

Tada je nastupila dilema. Bilo je penjačkih mjesta za koja stana skala Williija Welzenbacha iz dvadesetih godina, s težinskim stupnjevima od I do VI, pa i uz dodatak plus za gornji i minus za donji težinski stupanj, nije donosila ništa nova. Pa kada je 1968. Messner svladao po njemu nazvanu ploču na srednjem stupu Heiligenkreuzkofela, prepenjao je, prema današnjim nazorima, smjer »sedmog stupnja«.

O tome sam Messner kaže: »Glatka ploča u kojoj jedva da postoji mogućnost pridržavanja. Ponovno sušim vrhove prstiju o hlače. Moram da svladam ta četiri metra. Postoji neznatna mogućnost da se gore mogu prihvatiti vršcima nokata. Ako u tome uspijem, ne smijem da je ispustim jer nema više natrag. Tada moram da izvedem pravu akrobatiku ravnoteže da bih se privukao gore. Danas više ne znam, kako sam se popeo.«

Messner je zahtijevao uvođenje »sedmog stupnja«, dok mu je većina kolega osporavala kompetenciju i predbacivala samohvalu. Na to je Messner napisao knjigu »Sedmi stupanj«, koja je bila namijenjena onima, koji su sve htjeli silom utisnuti u Welzenbachovu skalju kao i onima koji su tvrdili da se ne mogu uvoditi novi težinski stupnjevi samo zbog toga, da bi se zadovoljila neopravdana alpinistička sujeta. U međuvremenu je UIAA službeno 1978. priznala »sedmi stupanj«. Time je potvrđeno da se Messner s malim brojem ekstremnih penjača nalazio na pravom putu, jer su smjereni trening, razrađena tehnika penjanja i psihika uravnoteženost omogućili taj sedmi stupanj.

Treće izdanje ove knjige dopunjeno je dokumentacijom o tome, da je suvremeni alpinizam nadvladao zastarjela mjerila i unio u Alpe ono, što je već odavno primijenjeno u penjačkoj tehnici u Elbsandsteinu i u Yosemite-Valley, gdje slobodno penjanje čak i premašuje sedmi stupanj. (Prema članku Hansa Hödla iz Kleine Zeitung od 17. 4. 1981. pripremio dr. Kruno Vidrić)

Vezni putevi i transverzale

● **Slovenci obilaze naše transverzale.** Savinjski međudruštveni odbor planinarskih društava organizirao je obilazak nekoliko planinarskih transverzala u susjednoj republici. Početak je bio na kraju slovenske transverzale, gdje počinje Istarski planinarski put. On nas nije baš lijepo primio. Prvi dan imali smo kišu i maglu (47 značaka). U tri uzastopne etape prešli smo Riječki planinarski put (26 značaka). Kasnije smo u dvije etape po dva dana prešli Kapelski planinarski put (37 značaka). Počeli smo ga na sredini i prvi dio puta nije nam bio suviše pri srcu, ali nam je nastavak puta pružio zato posebne planinarske užitke. Uživali smo u divnim stijenama, koje smo samo naslućivali u prvom dijelu. Taj put ima umjetnički izradene žigove i jednu od najljepših značaka. Ostale će nam dugo u sjećanju i zbog one ljubazne bake iznad mora. Sad i nije više nema. Tko će sada nepoznatom planinaru ponuditi čašu vode, progovoriti bar jednu riječ? Puna joj hvala za tako ljubazni prijem. U ovoj godini prešli smo i sve obavezne vrhove za riječko natjecanje »Nagradu planine« (23). Ljeti smo prešli međvednicu (38) gdje je bilo velikih poteškoća sa žigovima. Nema ih, gube se, kao i kod nas. Ustanovili smo, da imamo i zajedničkih problema: i ovdje su planinarski domovi otvoreni samo preko vikenda. Prilikom uspona na vrh Risnjaka i obilaska tog nacionalnog parka, bila je u planinarskom domu svečana podjela značaka Gorskog straže nakon tečaja o zaštiti prirode PD Polzela (18). U planu za iduću godinu je da završimo Velebitski put i da pokušamo završiti hrvatsku Republiku transverzalu, koju su trojica naših članova već prošli. Na kraju godine skupili smo se na Homu (608 m), u planinarskom domu PD Zabukovica. Na srđan, svečan i skroman način podijelili smo značke ovih planinarskih puteva i podsjetili se onih detalja, gdje nam je bilo lijepo i veselo, dok onih teških nismo spominjali. Taj naš završetak obilježili smo kao »I. Zbor planincev transverzalistova«.

(Božo Jordan)

● **Priprema se transverzala po starim gradovima Ivančice, PD »Oštrc« iz Zlatara** odlučilo je da

u 1982. godini postavi osebujnu planinarsku transverzalu »Po starim gradovima Ivančice«. Obuhvatit će šest srednjovjekovnih gradova koji se nalaze razasuti po brojnim vrhovima planine Ivančice. To su: Pusta Bela iznad Belskog doła u blizini Varaždina, Grebengrad u blizini Novog Marofa, Milengrad u blizini Budinščine, Beleograd u blizini glasovitog Belca, poznatog po našoj najvrednijoj baroknoj crkvi, Oštrgrad kraj Zlatara, koji je ujedno i najviši grad između Save i Drave (706 m), i Lobargrad kraj Lobora. Svrha joj je da se planinari i ljubitelji prirode upoznaju i s kulturno-povijesnom baštinom ovog kraja i da se upozori šira javnost na postojanje starih i vrijednih burgova što ih Ivančice skriva u svojim šumama i obroncima. Da bi se planinari lakše snalazili u pronalaženju ovih gradova, PD »Oštrc« iz Zlatara dalo je u tiskar i poseban vodič u kojem se upućuje na najlakše prilaze i daje kratak povijesni prikaz. Uz te opise je i karakterističan crtež svake gradine. Ideju za ovu transverzalu dao je Tomislav Đurić, planinar iz Varaždina, koji je i autor vodiča. dok je crteže izradio poznati karikaturist Ivan Haramija-Hans. U prilogu ovog vodiča, koji će poslužiti i kao transverzalski dnevnik, nalazit će se i karta Ivančice većeg formata, čiji je autor Zlatko Smerke. također iz Varaždina. O otvorenju ove transverzale planinarska javnost bit će na vrijeme upoznata, a smatra se da će to biti tijekom proljeća.

(Tomislav Đurić)

● **Transverzala po starim gradovima SR Hrvatske?** Svjedoci smo velikog broja raznih planinarskih transverzala po našim planinama, što je dokaz da planinari prihvaćaju takav oblik aktivnosti. U želji da steknu planinarske značke, krstare uzduž i poprijeko jednom ili više planina. Takva je danas planinarska »moda« i bez obzira na prigovore, »transverzalomanija« ima ipak više prednosti nego mana. U obilaženju naših planina susreo sam se prije nekoliko godina s grupom studenata iz Zagreba kraj Kostel-grada na Kuna gori. U razgovoru s njima saznao sam da ih u obilasku planina posebno zanimaju i stare gradine. Stoga su kre-

nuli u organizirano obilaženje i starih građevina u ovom dijelu Hrvatske. Ugodno sam se iznenadio, kada su mi pokazali već »operušanu« knjigu »Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske«, po kojoj su oni obišli i ravničarske krajeve Hrvatskog Zagorja i Međimurja. Ovaj susret ponukao me, da u razgovorima s planinarima u Hrvatskom zagorju predložim kao ideju osnivanje transverzale koja bi obuhvaćala stare gradove na području Zagorskog planinarskog puta. Nažalost, ni jedno društvo nije bilo spremno prihvatiti se pokroviteljstva nad ovakvom transverzalom, pa čak ni moje matično društvo »Ravna gora« u Varaždinu, koje je inače bilo vrlo jaki nakladnik planinarske literature i karata u našoj zemlji. Kao isključivi razlog uglavnom se navodio nedostatak novčanih sredstava. I kada sam već mislio, da će se moja ideja odložiti za koju godinu, planinari iz Zlatara, odnosno PD »Oštrc« i njegov predsjednik Jura Varga, pokazali su interes, jer su zaključili da će ova ideja nakon svojeg ostvarenja privući još više planinara za njihovo područje, a prema tome i u njihov budući planinarski dom koji bi trebao biti ispod starog grada Oštrca na njihovu području. Iako je ova ideja zasad ograničena u svojem ostvarenju na planinu Ivančicu, možda će jednom neko društvo u Hrvatskoj preuzeti pokroviteljstvo nad takvom transverzalom, koja bi obuhvatila odgovarajući izbor starih gradova u svim planinarski zanimljivim predjelima Hrvatske. Troškovi navedene transverzale ogledaju se u izdavanju odgovarajućeg vodiča, izradi štampilja i značaka. Ulaganjem u takvu akciju nekoliko milijuna starih dinara postiže se dobitak u širenju planinarskog zanimanja, planinarskog vidokruga i u jačanju interesa za baštinu, a društva koja su se oprobala u transverzalom znaju, da se uloženi novac vraća i to ne tako sporo. Na kraju, kao planinar-organizator i publicist, koji se praktično ogledao na takvim poslovima, mogu tvrditi da imamo jačih planinarskih društava, koja bi se mogla prihvatiti ostvarenja ove ideje. Osobno sam spreman u tome pomoći savjetom i u realizaciji, kao skroman poznavatelj ove materije. (Tomislav Đurić)

Publicistika

● **Alpinistički razgledi 11 i 12,** glasilo slovenskih alpinista, nastavlja na isti vrlo dobar način s izvještavanjem o alpinističkom životu u nas i u inozemstvu. Evo nekoliko tema i rubrika: Veliki pioniri alpinizma (u nastavcima), Grandes Jorasses, Lotse 81, novi

smjerovi, o jezičnim pitanjima, El Capitan, himalajska kronika, ispiti za alpinističke instruktore, najsigurniji pojas, Klement Jug, Bohinjske stijene, susret alpinistkinja, vjeter fen, opisivanje penjačkih uspona. Svaki broj ima 38 stranica, umnožen je geštetne-

rom, pisan slovenski, bogato ilustriran (crteži, skice, karte). Godišnja pretplata je 150 dinara a šalje se općom uplatnicom na račun Planinske zveze Slovenije, Ljubljana, Dvorčakova 9 broj: PZS-50101-678-47046. (Z. P.)

● **Informator**, bilten Planinarskog saveza Jugoslavije, umnožen ciklostilom, izašao je u 1981. dva puta (28 i 26 stranica). U broju 1 su izvještaji s konferencije PSJ 18. 5. 80. i sjednica predsjedništva, o tematskoj konferenciji 9—10. 5. 81. u Novom Sadu o odgoju i obrazovanju i o ostalim savezним akcijama. Prvaci orijentacijskog natjecanja PSJ bili su u 1980. PD Avala, Zdravko Jovanović i Javorak I. U br. 2 su izvještaji koordinacijskih komisija, zasjedanja UIAA, sjednica predsjedništva na Rtnju i u Kamniškoj Bistrici i saveznih akcija. Susret balkanskih zemalja održan je 15. 9. 81. u Ateni. Našu delegaciju sačinjavali su Božo Škerl, Kiro Nikovski, Stipe Božić, Nenad Pivac i Mišo Lazović. Božić i Pivac su tom prilikom izveli prvenstveni uspon u s. stijeni Cigliosa na Kreti. Prvaci u orijentaciji 1981. bili su PD Celik, Ravna gora i Jahorina.

● **Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske**. Autori Tomislav Đurić i Dragutin Feletar, izdavač NISRO Varaždin 1981, 198 stranica na papiru za umjetni tisk, format 24 x 16, proširano, o vitak na koloru, 92 slike i jedna geografska skica u tekstu, naklada 3000, cijena 280 dinara. Nakon Đurićeve knjige Srednovjekovni gradovi Slavenskog gorja, o kojoj smo čitaoce obavijestili lani u broju 5—6 (str. 134), sada je izašlo drugo, dopunjeno izdanje o ob-

jektima u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Prvo izdanje izašlo je 1971, također u nakladi od 3000 i bilo je rasprodano za nekoliko mjeseci. Autori već nekoliko godina obrađuju povijesne građevine u panonskoj Hrvatskoj i poslije ove dvije spomenute knjige slijede knjige i o ostalim područjima (dosad su skupili građu za 500 objekata). U ovoj novoj knjizi obrađeno je oko 55 objekata, većim dijelom u Hrvatskom zagorju. Oni čitaoci koji su čitali »Burggeschichte« Đure Saboa »Kroz Hrvatsko zagorje« (Zagreb 1939), značudit će se koliko je otada nastalo promjena. Nažalost, velik broj objekata je u znatno lošijem stanju. Ljubitelji zagorskih planina obogatit će svoje izlete ako se posluže ovom knjigom. Planinari na ovom području neprestano se susreću s povijesnim građevinama i stoga nije čudo da se za njih zanimaju. Ova knjiga će im pružiti sve potrebne podatke. Jedan od autora, i sam planinar, obilazeći objekte, i sam je shvatio kako su oni bogatstvo i u ovom broju NP iznosi zamisao o transverzalama po starim gradovima. Zagorski planinarski put prolazi mimo nekih od njih i možda bi se s malim izmjenama trase moglo obuhvatiti još mnogo zanimljivih točaka. Kad bismo tako bolje upoznali povijesno blago koje posjedujemo, možda bi i njegova zaštita bila bolja i ne bi se događalo da je tako velik broj naših povijesnih građevina zapu-

šten i da svake godine poneka zauvijek propada. Ako ovu knjigu ne možete naći u knjižari, naručite je na adresi: NISRO Varaždin. (Z. P.)

● **Planinarski list 3—4, 1981**, glasilo PD Kamenjak na Rijeci, u ovom dvobroju donosi na 48 stranica obilje štiva. Evo glavnih tema: šesti susret bratimljenja, memorijalni pohod na Titov vrh, Konjuh planinom, bratimljenje na Subri, dobrovoljni rad članova, 29. slet PTT planinara Jugoslavije, izleti na Vršič, Triglav, Mosor, Osječenicu, Tour Ronde (3792) i Hahlič, te niz manjih priloga i vijesti.

● **Bilogorski planinar 5 i 6**. PD Bilo iz Koprivnice je u 1981. izdalo još dva broja svoga lista. U jednom piše R. Kranjčec o zaštiti prirode, J. Erdec o Lepoglavi, A. Rukavina o oštarijskoj cesti na Velebitu, S. Vilenjak o Grgošoj pećini, a E. Pavšić objavljuje tabularni prikaz obilaska transverzala u SRH, iz kojeg se vidi da su najviše značaka osvojili članovi PD Zeljezničar (2116) i PD Zagreb (1445). U broju 6. B. Loborec izvještava o Bratskom susretu na Bilogori 1981. B. Predović o našim alpinistima na Pamiru, B. Hrubic o Sletu zagorskih planinara, M. Viličić o planinarstvu u općini Drnšić i I. Munjko o Biokovu. Redovne su rubrike Planinari umjetnici, Transverzale i Vijesti.

VELEBNA KNJIGA O GORSKOM KOTARU

● **Gorski kotar**, Fond knjige »Gorski kotar«, Delnice 1981, format 22 x 29 cm, tvrdi uvez s presvlakom, 1032 stranice, 65 crno-bijelih i 6 araka u boji, u prilogu jedna pregledna i jedna panoramska karta Gorskog kotara, cijena 1700 Din. Rijetki su krajevi naše domovine koji su opisani u takvom ambicioznom djelu enciklopedijskog značenja kakva je knjiga Gorski kotar. Preko stotinu pisaca obradilo je s više ili manje uspjeha oko sedamdeset različitih tema vezanih na razne načine uz Gorski kotar. Uspriješ velikoj raznolikosti obrađenih tema čitalac stječe dojam da je glavni predmet opisanja povijesni i gospodarski razvitak Gorskog kotara. U mnoštvu tema prisutno je i za nas planinare važno planinarstvo na tim prostorima. To je i razumljivo jer kod svakog tole šireg prikaza Gorskog kotara planinarski sadržaj je nezaobilazna tema s obzirom na brojne planine i planinarsku povijest Gorskog kotara. S planinarskog stanovništva najzanimljiviji je članak pod naslovom »Planinarstvo« koji je napisao naš poznati planinarski publicista i stručnjak prof. dr. Zeljko Poljak. U članku je dat povijesni prikaz pohoda i zanimanja za goranske planine koji seže sve do kraja osamnaestog stoljeća. Stručno su opisana glavna planinarska područja kao i

planinarske organizacije koje su djelovale odnosno danas postoje u Gorskom kotaru. Članak završava prikazom pisaca o planinama Gorskog kotara. Pojedini oblici planinarskog sadržaja obuhvaćeni su i u nizu drugih tema kao što su na primjer slijedeći članci: Mogućnosti budućeg prostornog razvitka (Fedor Wenzler); Prirodne znamenitosti i zaštita prirode (Srećko Božičević, Ivica Bralić, Marinka Kamenarović, Raktko Kevo, Zvezdica Mikulić); Nacionalni park Risnjak (Cvjetko Stanfelj); Sportovi (Ivica Kovačević) i Turizam (Neda Andrić). Pored tekstualnog dijela planinar ce sa zadovoljstvom spoznati da mnoge od obilja kvalitetnih slika prikazuju prekrasne planinarske motive. Speleološki prikaz uključujući i lijepe slike u boji vjerujemo će zadovoljiti planinara, što se ne može kazati za opis alpinizma u Gorskom kotaru koji je u stvari izostavljen. U tom pogledu ključno mjesto pripada Kleku, kolijevci hrvatskog alpinizma. Nije istaknuto niti posebno značenje Kleka za našu planinarsku organizaciju, jer se je u Ogulinu zbio povijesni razgovor između čuvenog planinara iz Graza Johanna Frischaufa, Bude Budisavljevića i Vladimira Mažuranića o osnivanju Hrvatskog planinarskog društva 1874. godine. Klek prati »peh« u toj knjizi i stoga što je na stranici 24. objavljena fotogra-

fija Kleka slikana s livada u selu Bjelskom, a ne s Jasenačkog polja kako piše ispod slike. Za očuvanje planina u Gorskom kotaru imalo je veliko značenje proglašenje Risnjaka nacionalnim parkom 1953. o čemu je 1952. pisao čuveni botaničar prof. dr. Ivo Horvat u Našim planinama (br. 9—10, str. 251). Čini mi se da trud, zaluga i stručni rad prof. Ive Horvata na očuvanju i istraživanju šumskog pokrova goranskih planina nisu dovoljno naglašeni. Opis skijaškog sporta kao i visokogorskog skijanja u Gorskom kotaru je potkrijepljen brojnim podacima. S obzirom na ulogu koja se pridaje u knjizi Begovom Razdolju čije su brojne slike urvrštene u tekst kao i na samu naslovnu stranicu presvlake u tehnički grubog rastera, valjalo bi navesti podatke da je prvi organizirani tečaj skijanja u Begovom Razdolju vodio PDS »Velebit« iz Zagreba od 17. do 27. 01. 1961. Tada je održano u Begovom Razdolju i prvo skijaško spust-natjecanje uz sudjelovanje 52 natjecatelja. I na kraju kada se ta velebna knjiga promatra u cjelini mora se odati dužno priznanje Uredništvu i piscima, jer su nesumnjivo obogatili hrvatsku kulturu vrijednim djelom kapitalnog značenja, koje bi trebao imati u svojoj knjižnici svaki jugoslavenški intelektualac i pogotovo planinar. (M. Pribanić)

● **Ljetni tečaj GSS PSH.** Svake godine PSH školuje kadrove za spašavanje planinara i drugih u nesrećenim u planinama. Komisiji za GSS PSH prijavilo se ove godine 29 polaznika iz 9 stanica (Zadar, Makarska, Split, Rijeka, Karlovac, Sl. Požeža, Zagreb, Delnice, Varaždin) i 3 instruktora. Tečaj se odvijao na Mosoru, u planinarskom domu Ljuvač i okolici, od 28. 11. do 5. 12. 1981. g. Iako je ovo bio ljetni tečaj (zimski je održan lani na Platu, uvjeti su bili zimski. Svakodnevno su se izmjenjivali kiša i snijeg. Teoretski dio održan je u planinarskom domu, a praktični na okolnim vrhovima: Vickov stup, Istarska glavica, Zlatna jama, južna stijena Puklina. Završna vježba je bila spašavanje nesušenih alpinista u južnoj stijeni Puklina (850 m). Alpinisti su spašavani iz smjera Pećinski (ocjena 2). Vježbe su vodili sami sudionici tečaja. Ovakvi tečajevi svakako općeravdavaju svoje postojanje jer stvaraju kvalitetniji kadar GSS-a. (Predrag Miladinović)

● **98. savjetovanje ZPP-a** organiziralo je 20. prosinca 1981. PD »Ravna gora« iz Varaždina na Varaždinskom. Sudionike savjetovanja pozdravio je domaćin Mirko Ivić-Siljo, a potom su prihvaćeni zaključci s prošlog savjetovanja na Pokoju. Vlado Samac, tajnik ZPP-a, izvjestio je o obilasku trase Zagorskog planinarskog puta. U 1981. ZPP je obišao 61 planinar ili ukupno od otvaranja puta 1.154. Na savjetovanju je ponovo bilo riječi o radu nekih planinarskih društava koja su povremeno aktivna. To su »Bede-kovčina« iz Bedekovčine, »Zelena gora« iz Cakovca i »Dugi vrh« iz Varaždina. Poslije diskusije o cijenjeno je da postoje mogućnosti njihova rada, a PD »Dugi vrh« primilo je i novčanu pomoć Centrale ZPP-a od tisuću dinara. Posebno je pozdravljeno oživljavanje rada PD »Runolist« iz Oroslavja. Poslije rasprave o časopisu »Naše planine« zaključeno je da sva društva koja suraduju u Savezu planinarskih društava ZPP-a pokrenu akciju među svojim članovima za prikupljanje novih pretplatnika. Također je dogovoreno da u časopisu ubuduće treba više surađivati. Posebna tema rasprave bile su škole planinarskog podmlatka. PD »Ravna gora« iz Varaždina organizira skijašku školu za 50 pionira na Pohorju, »Strahinjčica« iz Krapine na Petrovskom, »Kalnik« iz Križevaca u Skofjok Loki, a PD »Zagreb-Matica« na Medvednici. Organiziranje 26. sleta planinara Hrvatskog zagorja povjerenje je PD »Stubičan« iz Donje Stubice, a slijedećeg savjetovanja »Strahinjčica« iz Krapine. (C. Š.)

● **Planinarski maraton** već je četiri puta organizirao PS Vojvodine, 1981. pod vodstvom novo-

sadskog PD Željezničar. To je jedinstvena planinarska priredba. Stazu dugačku 88 km treba prijeći u neprekidnom pješaćenju. Ove godine organiziran je i Mali maraton u dužini od 25 km. God. 1980. sudjelovalo je 1500, a 1981. 1802 planinara. Svi koji prođu cijelu stazu dobivaju veliku zlatnu značku i diplomu, odnosno za mali maraton srebrnu značku. (Z. P.)

● **Slet planinara Srbije** održan je 13—21. lipnja na Rtnju. Budući da se slet održavao u znaku 80-godišnjice planinarstva u SR Srbiji, PSJ je akciju proglasio saveznom. Tom prilikom je PSJ odlikovao PS Srbije plaketom. Gošte je pozdravio predsjednik PS Srbije Bane Kuzmanović. U okviru sleta održan je Susret omladine PSJ, Smotra podmlatka PSJ i sjednica predsjedništva PSJ kojoj je predsjedavao predsjednik Vladimir Vukmirović iz SR CG. U ime PSH priredbama je prisustvovao predsjednik PSH Božo Škerl.

● **Izgorjelo je Ratkovo sklonište na Samarskim stijenama.** Kako nam javljaju članovi PDS »Velebit« iz Zagreba, oni su 28. veljače našli na mjestu skloništa samo zgariste. Budući da je još tjedan dana prije bilo čitavo, očito je da su požar skrivilo nepoznati posjetioci između 21. i 28. veljače. Sklonište su sagradili 1952. Velebitaši dobrovoljnim radom od ostataka drvene građe partizanske bolnice, na neobično atraktivnom mjestu, u polupećini. Unatoč čestim popravcima, sklonište je dotrajalo i već se odavno pomišljalo na izgradnju novoga. Ovaj žalostan događaj ubrzo će ostvarenje novog skloništa. Članovi PDS »Velebit« već su započeli akciju u tom smjeru. (Z. P.)

● **Komisija za propagandu PSJ** održala je sjednicu 16. 10. 81. i zaključila da će naši planinari sudjelovati na tradicionalnom festivalu u Trenti (Italija), da će se organizirati jugoslavenska izložba planinarske fotografije, da i dalje treba izlaziti Informator PSJ svaka tri mjeseca. U idućem petogodišnjem razdoblju treba i dalje voditi brigu o Jugoslavenskoj transverzali, izdavati planinarske vodiče, slati obavijesti u Naše planine i Planinski vestnik itd. (Z. Gregorina)

● **Stanica Gorskog službe spašavanja Split** je iz svojih skromnih prihoda poslala pomoć u iznosu od 20 000 s.d. časopisu »Naše planine«. Lijepa gesta, na kojoj se od srca zahvaljujemo.

● **Umro je Niko Armanda.** Stari splitski planinar, umirovljeni profesor i inženjer arhitekture, umro je 7. 11. 1981. u 82. godini života. Rodio se 1899. a član »Mosora« bio je od 1948. Osobito se istaknuo propagiranjem planinarstva u školama.

● **PD »Ćusine« u Jajcu.** U augustu su članovi izveli uspon na vrh Triglava. Najmlađi član bila je Jelena Ivanšević (2,5 god.). Od 13. do 15. XI članovi su bili u posjeti PD »Paklenica« u Zadru s kojim su se u julu mjesecu pobratimili. Glavni dio zajedničkog vremena je proveden u planinarskom domu u Paklenici odakle su napravljene lakše šetnje. Razmijenili smo razna iskustva, dogovorili se za dalju aktivnost i međudruštvenu suradnju. 7. XI je sekcija Berta Kučera izvela radnu akciju u krugu Dolabije GRO-e »Plive« iz Jajca. Sudjelovalo je 28 planinara. Kao protuuslugu su dobili popust za prijevoz do Zadra prilikom posjeta PD »Paklenica«. (S. Kliko)

● **Članovi PD »Đakovo«** iz Đakova, održali su 15. siječnja 1982. svoju, treću po redu, godišnju skupstinu. Iz izvještaja o radu u proteklom periodu značajne su akcije: uspješna realizacija dugo pripremane ekspedicije na Kilimandžaro, radovi na kući u Boroviku, organizacija Sleta planinara Slavonije, nekoliko većih društvenih izleta od kojih je najuspješniji onaj za Dan Republike na Risnjak i Snježnik te više individualno organiziranih izleta. Zanimljivo je spomenuti osnivanje sekcije »Splavari gorskim rijekama«, na jednom od posljednjih sastanaka Izvršnog odbora. Sekcija započinje radom na skupštini, kooptiranjem njenog predstavnika u Izvršni odbor Društva. Članovi sekcije već su se okušali splavačenjem niz Taru i neke druge rijeke, a sudionici izleta na Sletu planinara Slavonije sjetit će se, zasigurno, vožnje preko Borovičkog jezera u njihovim velikim gumenim čamcima. Planiran je i zajednički izlet, s novooosnovanom sekcijom, u ljeto ove godine. U planu za naredni period je, osim zajedničkih izleta, sudjelovanje u akcijama NNNI, daljnje uređivanje kuće u Boroviku i markiranje staze pod radnim nazivom »Đakovački planinarski put«, koja bi zatvarala petlju slavonskih planinarskih puteva od Sl. Broda, preko Sovskog jezera i Borovika do Londžice, tj. Našičkog planinarskog puta. Na skupštini je formalno otpočela štednja i akcija sakupljanja materijalnih sredstava za pohod u Maroko (Visoki Atlas, Toubkal 4165 m), planiran za ljeto 1983. (Otmir Tosenberg)

● **Izložba fotografija Ivana Lutz.** Član PD »Željezničar« iz Zagreba, Ivan Lutz, poznati planinar-fotograf, koji se planinarskom fotografijom bavi od 1938. godine, imao je Samostalnu izložbu fotografija u Grafičkom obrazovnom centru u Zagrebu početkom ove godine. Autor je do sada sudjelovao na mnogim izložbama u zemlji i inozemstvu i primio razna priznanja i nagrade, među ostalim i status amatera prve klase. Na izložbi su se isticala fotografije s planinarskom tematikom. Velebit, Komovi, Zelengora, Paklenica. (Josip Sakoman)

● **Osnovano PD »Pazinka« u Pazinu.** Planinarska sekcija u Pazinu, koja je djelovala u sklopu riječkog PD »Kamenjak«, prerasla je u samostalno društvo. Na osnivačkoj skupštini koja je održana u prosincu 1981. u Pazinu, društvo je dobilo ime »Pazinka« i djelovati će pri istoimenoj radnoj organizaciji. To je danas jedino planinarsko društvo u Istri, ako se izuzme Opatija. Planinarska organizacija pustila je u Pazinu korijene prije nekoliko godina kada je PD »Kamenjak« u tom istarskom gradu održalo svoju redovnu skupštinu sa ciljem animiranja razvoja planinarstva. »Kamenjak« iz Rijeke je sličnu aktivnost pokrenulo i u Puli i Lablnu te je za očekivati da će u doegledno vrijeme područje Istre biti također pokriveno planinarskom organizacijom. Na osnivačkoj skupštini novog društva, prihvaćen je program rada koji predviđa sekcije u školama i pri mjesnim zajednicama, saradnju s ekološkim i speleološkim udruženjem u Pazinu i suradnju sa svim društvenim strukturama. Posebnu pažnju će posvetiti njegovanju tradicija NOB-e i osposobljavanju članstva u znanjima i vještinama potrebnim planinarstvu. Skupština je izabrala prvo Predsjedništvo u koje su ušli: Milivoj Dobrilović — predsjedavajući; Frane Paulišić — tajnik; Sonja Sloković — blagajnik; te članovi Zvonimir Blažević, Biserka Curković, Ružica Čupić, Branka Ivančić, Nikola Putica i Viktor Rigo. Društvo će uživati punu podršku riječkih planinara.

● **Masovno na Javornik.** Dana 23. prosinca 1943. kod Skvarča na Javorniku izgubilo je život 47 boraca III. bataljona Gradnikove brigade. U spomen na taj nemili događaj te u čast Dana JNA već treću godinu za redom PD Idrija uz sudjelovanje s obć. odborom

ZZB NOV Idrija, OK ZRVS Idrija te odborom Gradnikove brigade iz Nove Gorice organizira spomen-pohod na Javornik. Ove godine na taj masovni pohod planinara uključili su se i Riječani. Njih pedeset se u nedjelju 20. prosinca u organizaciji PD »Kamenjak« priključilo pohodu na kojem višekratno učešće donosi odgovarajuće priznanje u obliku značke, pa i diplome. (Zoran Lazić)

● **Predavanje o Trisulu na Riječi.** Općinski planinarski savez Rijeke, priredio je u sklopu tradicionalne planinarske tribine u četvrtak 21. siječnja u velikoj dvorani Doma JNA predavanje uz prikazivanje dijazozitiva o temi »Trisul 81«. Predavanje je održao sudionik evropske međunarodne skijaško-planinarske ekspedicije »Trisul 81«, Riječanin Mario Schiavato, inače poznati planinar i alpinist. Na predavanju je bilo oko 200 planinara i ljubitelja prirode koji su na kraju dugotrajnim pljeskom čestitali osvajaču. (Zoran Lazić)

● **»U susret zdravlju« po Samoborskom gorju.** DTO »Partizan« iz Samobora organiziralo je pod gornjim nazivom pohod po Samoborskom gorju od Samobora do Oštrca. Sudjelovalo je 350 izletnika, najviše članova PD »Japetić« iz Samobora. Organizator želi da ovakav susret organizira i ubuduće svake godine, pa će radi propagande dodjeljivati značke i diplome. (Josip Sakoman)

● **PD »Paklenica« iz Zadra sve češće sudjeluje na zajedničkim pohodima sa zbratimljenim društvima.** Tako je lani sudjelovalo s PD »Čusine« iz Jajca u obilasku transverzale Avnoj-Zavnobih, zatim je s PD Kopar izvelo tradicionalan uspon na Slavnik, a 11. 10. u povodu Dana ustanka Make-donije s članovima PD »Kozjak«

iz Prilepa dvodnevni marš »Tra-gom Prilepskog odreda« po planini Babuni. To je sve potvrda ispravnosti inicijative PD »Paklenica« da se zbratime i planinarska društva iz zbratimljenih gradova. (Đ. P.)

● **PD »Željezničar« u Zagrebu.** Član ovoga društva, Josip Sakoman, redovno nam šalje izvještaje o radu svoga društva i o izletima koje on organizira. Iz obimnog materijala (oko 20 stranica) izdvajamo: članovi su 17. 10. posjetili Kuću cvijeća u Beogradu, a zatim Kragujevac. Istodobno su drugi članovi bili na Sletu planinara Slavonije. Dana 25. 10. skupina od 82 člana obilazila je Zumberačku goru trasom Karlovačke transverzale. Za Dan Republike 11 članova je prošlo uzduž Kozjaka i Mosora od Malačke do krajnjeg rta i spustilo se u Omiš. Sredinom prosinca bili su na Donjačini gori. Bilo je hladno, ali su u domu toplo dočekani. Dana 21. 12. bili su na Tisju u Sloveniji gdje je u povodu 40. godišnjice osnivanja Osvobodilne fronte organiziran pohod s 500 planinara. Skupina od 27 članova posjetila je 26. prosinca partizansku bolnicu pod Bohorom. Novu godinu dočekalo je 50 članova na Oštrcu, a jedan dio je nakon toga nastavio slaviti na Lipi pod vodstvom Marka Oreškovića. Sesnaest članova je 10. 1. 82. posjetilo Samoborsko gorje pod snježnim uvjetima, a iduće nedjelje je 17 članova posjetilo Lisicu. Od 23. do 24. 1. bili su na Zasavskim planinama, a 13. i 14. 2. ponovno je dvadesetak planinara u tom području. U tradicionalnom, XVII zimskom pohodu na Stol, bilo je ove godine oko stotinu članova iz »Željezničara« i iz Samobora. I na kraju, spomenimo da ovo društvo održava Istarski planinarski put koji je do konce 1981. obišlo 860 planinara, najviše iz »Željezničara« (269).

Obavijest

Ovaj broj »Naših planina« prilično kasni. Uzrok je u dugotrajnoj sprječenošću urednika. Molimo čitaocima da uvažavaju našu ispriku. Broj 3—4 već je u tisku i izaći će na vrijeme — sredinom četvrtog mjeseca.

Izdavač

PLANINARSKÉ PUBLIKACIJE

KNJIGE

»Planine Hrvatske«, planinarsko-turistički vodič, autor Dr Željko Poljak, izdanje PSH 1981, Din 350.—

»Velebitskim stazama«, autor Ante Rukavina, izdanje PSH 1979, Din 70.—

»Klek, stijene, penjači«, autor Borislav Aleraj, izdanje PSH 1980, Din 100.—

»Biokovo«, planinarsko-turistički vodič, izdanje PD »Biokovo« Makarska 1978, Din 15.—

»Paklenica«, planinarsko-alpinistički vodič, autor Stanko Gilić, izdanje Općinski planinarski savez Rijeka 1979, Din 60.—

»Stijene Jugoslavije«, alpinistički vodič I. dio, autor Zlatko Smerke, izdanje PD »Ravna gora« Varaždin, Din 120.—

»Bijele i Samarske stijene«, vodič i fotomonografija, autor Zlatko Smerke, izdanje NIŠRO Varaždin, Din 300.—

TRANSVERZALNI DNEVNICI

»Po planinama SRH«, transverzalni dnevnik, Din 50.—

»Velebitski planinarski put«, transverzalni dnevnik, Din 50.—

»Planine Jugoslavije«, transverzalni dnevnik, Din 50.—

ZNAČKE

Značka PSH, četiri boje, emajlirana, pozlaćena, Din 40.—

Značka PSJ, četiri boje, plastificirana, Din 20.—

Značka »Po planinama SRH«, četiri boje, plastificirana, Din 20.—

Serijski Velebit od sedam značaka, s velebitskim motivima, četverbojne, plastificirane, po Din 25.—: Zavižan, Rožanski kukovi, Paklenica, Vaganski vrh, Kozjak, Visočica, Tulove grede

Napomena: edicije i značke naručuju se u poslovnicu PSH, a šalju se poštom pouzecom. Adresa: PSH, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774.

Društvima za iznad 5 kom. odobravamo rabat na edicije od 20, a na značke 10%.

PORUKA PRETPLATNICIMA

PRETPLATNICIMA IZ BOSNE I HERCEGOVINE

Delegati Planinarskog saveza Bosne i Hercegovine i Planinarskog saveza Hrvatske na sastanku održanom 17. X 1981. g. na Kalniku, razmotrili su financijske probleme zajedničkog izdavanja časopisa »Naše planine« u vezi s enormnim poskupljenjem tiskarskih i drugih troškova. Utvrđeno je, da razliku između ekonomske cijene i pretplate za časopis nije prikladno pokriti samo poskupljenjem pretplate, nego da je djelomice valja pokrivati i iz drugih izvora. PSH je to riješio dodatkom uz člansku markicu i dotacijom RSIZ-a fizičke kulture. PS BiH u uvjetima stabilizacijskih promjena nažalost nije u mogućnosti da pokriva odgovarajući dio gubitka, te je dogovoreno da od 1982. g. prestaje biti suizdavač časopisa.

Nadalje je dogovoreno, da se to neće odraziti u uredničkoj politici, tj. da će se članci i vijesti iz SR BiH, kao i drugih republičkih i pokrajinskih saveza, uvrštavati u časopis, kao i do sada. Pretplatnici iz SR BiH dobivat će u buduće časopis izravno poštom iz Zagreba, a također će plaćati pretplatu izravno Planinarskom savezu Hrvatske.

PRETPLATA U 1982. GODINI

U 1982. godini pretplata iznosi 300 dinara godišnje. Prema sadašnjim cijenama ekonomska pretplata bi iznosila 400 dinara, ali je Predsjedništvo PSH odlučilo da gubitak pokrije iz drugih fondova. Pretplata se uplaćuje redovnom čekovnom uplatnicom Planinarskom savezu Hrvatske na broj 30102-678-5535. Molimo dužnike da istim čekom izmire svoja dugovanja.

OBAVIJEST SURADNICIMA

Molimo suradnike da se pridržavaju nove uređivačke politike: što sažetiji tekstovi, što više lijepih ilustracija. Pisati valja samo s jedne strane papira, s velikim razmakom među recima. Ilustracije poslije upotrebe vraćamo autorima.

Za isplatu suradničkih honorara, koji su uglavnom simbolični, zakonski nas propisi primoravaju da za svaki i najmanji honorar uplatimo općini u kojoj suradnik stalno prebiva, na poseban žiro-račun porez (15^{0/0}), a na poseban žiro-račun doprinos (4,5^{0/0}). Zbog tog propisa nećemo moći isplaćivati honorar ako nam suradnik ne pošalje brojeve slijedećih tri žiro-računa i naslov banke gdje su oni otvoreni.

1. broj svojega žiro-računa na koji se isplaćuje honorar (ili izjavu da po zakonu nije dužan otvarati žiro-račun),

2. broj žiro-računa svoje općine na koji Redakcija treba platiti općinski porez na autorske honorare i

3. broj žiro-računa svoje općine na koji Redakcija treba platiti doprinos od autorskog honorara. Sve ove brojeve suradnik može doznati u banci svoga područja.

Budući da sve to zadaje administraciji časopisa mnogo balastnih poslova, praksa je pokazala da je jednostavnije suradnicima priznati pretplatu za časopis u visini honorara ili im kao protuvrijednost poslati neku našu ediciju, te ih o tome obavijestiti pismom, a honorar isplaćivati samo u slučaju ako on u toku kalendarske godine premaši jednogodišnju pretplatu. Sasvim kratki prilozima (npr. vijesti) ne honoriraju se.